PLAN UKUPNOG RAZVOJA OPĆINE ZAGVOZD

2016. - 2020.

OVAJ PROJEKT SUFINANCIRAN JE SREDSTVIMA EUROPSKE UNIJE
Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj

Plan ukupnog razvoja Općine Zagvozd 2016. – 2020.

PROGRAM RURALNOG RAZVOJA 2014. - 2020.
Udio sufinanciranja: 85 % EU, 15 % RH

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj: Europa ulaže u ruralna područja

Pitanja povezana sa sadržajem Plana ukupnog razvoja Općine Zagvozd uputite na adresu:

MICRO projekt d.o.o.
Ruđera Boškovića 27, 21000 Split

Tel.: 021 555 400
E-mail: info@ultimativa.com
Web: www.ultimativa.com

Zaštita prava

Ovdje izneseni sadržaj izrađen je isključivo za Općinu Zagvozd. Društvo s ograničenom odgovornošću MICRO projekt d.o.o. izradilo je Plan ukupnog razvoja Općine Zagvozd u skladu sa zahtjevima naručitelja - Općine Zagvozd za njezinu specifičnu primjenu.
Ostale osobe koje koriste informacije iz Plana ukupnog razvoja Općine Zagvozd čine to na vlastitu odgovornost i vlastiti rizik.

© MICRO projekt d.o.o., 2017.
Sva prava pridržana.
Sadržaj ovoga dokumenta zaštićen je autorskim pravima. Izmjene, kraćenja, proširenja i nadopune moguće su samo uz prethodnu pisanu suglasnost društva s ograničenom odgovornošću MICRO projekta d.o.o., Split.
Umnožavanje je dopušteno samo uz uvjet da na svakom primjerku ostane otisnuta gornja napomena o autorskim pravima.
Objavljivanje ili prevođenje dopušteno je samo uz prethodni pisani pristanak društva s ograničenom odgovornošću MICRO projekta d.o.o., Split.

U Splitu, studeni 2017. godine

SADRŽAJ

UVOD 4
ANALIZA STANJA 6
1. OPĆI PODATCI 6
1.1. GEOGRAFSKI POLOŽAJ I PROSTORNO UREĐENJE 6
1.2. KLIMA 8
1.3. POVIJEST I KULTURNA BAŠTINA 9
1.4. PROMETNA POVEZANOST 10
1.5. DEMOGRAFSKA ANALIZA 11
2. GOSPODARSTVO 15
2.1. PODUZETNIŠTVO 15
2.1.1. ANALIZA SUBJEKATA 15
2.1.2. INSTITUCIJE I MJERE ZA PODRŠKU PODUZETNIŠTVU 17
2.2. POLJOPRIVREDA I RURALNI RAZVOJ 18
2.3. TURIZAM 21
2.4. TRŽIŠTE RADA 22
3. DRUŠTVENE DJELATNOSTI 28
3.1. SOCIJALNA SKRB 28
3.2. ZDRAVSTVO 29
3.3. ODGOJ I OBRAZOVANJE 29
3.4. KULTURA I ZAŠTITA KULTURNE BAŠTINE 31
3.5. SPORT 37
3.6. RELIGIJA 38
3.7. MJERE ZAŠTITE LJUDI I IMOVINE 39
3.8. STANOVANJE I JAVNE ZGRADE 40
4. ZAŠTITA OKOLIŠA I INFRASTRUKTURA 41
4.1. ZAŠTITA OKOLIŠA 41
4.1.1. UPRAVLJANJE OTPADOM 41
4.1.2. ZAŠTITA PRIRODNIH BOGATSTAVA I UPRAVLJANJE PRIRODNIM RESURSIMA 42
4.2. INFRASTRUKTURA 45
4.2.1. PROMETNA INFRASTRUKTURA 45
4.2.2. ENERGETSKA INFRASTRUKTURA 46
4.2.3. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA 47
5. INSTITUCIJE 49
5.1. INSTITUCIJE REGIONALNE I LOKALNE SAMOUPRAVE 49
5.2. CIVILNO DRUŠTVO 51
SWOT ANALIZA 52
VIZIJA I STRATEŠKI CILJEVI 55
VIZIJA OPĆINE ZAGVOZD 55
STRATEŠKI CILJEVI OPĆINE ZAGVOZD 56
PRIORITETI I MJERE 61
PROVEDBA STRATEŠKOG RAZVOJNOG PROGRAMA 65
USKLAĐENOST S DRUGIM STRATEŠKIM DOKUMENTIMA 66
MJERE ZAŠTITE OKOLIŠA UKLJUČUJUĆI MJERE SPRJEČAVANJA, SMANJENJA I UBLAŽAVANJA NEPOVOLJNIH UTJECAJA PROVEDBE PUR-A OPĆINE ZAGVOZD 69
PRIJEDLOZI MJERA/SMJERNICA ZA UBLAŽAVANJE UTJECAJA NA OKOLIŠ 69
PRILOZI 73
POPIS TABLICA 78
POPIS SLIKA 79
POPIS GRAFIKONA 80
RAZVOJNE MJERE 81
KONZERVATORSKA PODLOGA 117

UVOD

Plan ukupnog razvoja Općine Zagvozd izrađen je u svrhu definiranja strateškog okvira razvojnih inicijativa od 2016. do 2020. godine na području Općine Zagvozd. Ovaj dokument predstavlja poveznicu između sadašnjosti (Analizira stanja i SWOT analiza) i budućnosti (cjeline u kojima su prikazane strateške smjernice budućeg razvoja). Struktura strategije usklađena je s propisanim okvirom za izradu lokalnih strategija i sastoji od devet osnovnih cjelina:

Analiza stanja temeljna je cjelina Plana ukupnog razvoja Općine Zagvozd. U Analizi stanja opisana je zatečena situacija na području Općine Zagvozd prema ključnim sektorima (gospodarstvu, društvenim djelatnostima, infrastrukturi i zaštiti okoliša). To je analitički prikaz trenutnog stanja na temelju kojega se identificiraju razvojni potencijali Općine i potrebe lokalnog stanovništva. U prvom poglavlju Analize stanja - Opći podatci analizirani su geografski položaj, prostorno uređenje, klima, povijest, kulturno nasljeđe Općine i demografija, na temelju čega su identificirane glavne značajke društveno-gospodarskog razvoja područja. Nakon *Općih podataka* detaljno su razrađena sljedeća poglavlja: Gospodarstvo, Društvene djelatnosti, Zaštita okoliša i infrastruktura te Institucije.

SWOT analiza je analitička metoda kojom se na temelju izrađene analize stanja nastoji prikazati snage, slabosti, prilike i prijetnje na području Općine Zagvozd. Izradi SWOT analize uvijek se pristupa po izradi Analize stanja. Ona omogućava sveobuhvatni pristup u definiranju internih i eksternih faktora koji uvjetuju razvojne potrebe i probleme analiziranog područja. Interni čimbenici na koje je moguće utjecati definirane su snage i slabosti u gospodarstvu, društvenim djelatnostima, zaštiti okoliša i infrastrukturi. Eksterni čimbenici na koje nije moguće utjecati odnose se na prilike i prijetnje koje su vanjski uvjetovane i koje je nužno predvidjeti kako bi se iskoristio ili predvidio njihov utjecaj na daljnji razvoj Općine Zagvozd.

Vizija i strateški ciljevi treći je korak u strateškom planiranju. U ovome je poglavlju definiran smjer u kojem će se prethodno analizirano područje razvijati. Razvojna vizija i strateški ciljevi do 2020. godine definirani su nakon izdvajanja prepoznatih prednosti područja, uz direktnu komunikaciju s lokalnim dionicima. Ona je inspirativan, jasan i sažet odraz željenog stanja analiziranog područja. Iz definirane vizije proizlaze strateški ciljevi kojima se opisuje način ostvarivanja vizije. Ciljevi su usklađeni s dokumentima višeg reda i mogućnostima eksternih financiranja.

Prioriteti i mjere predstavljaju konkretizaciju strateških ciljeva, odnosno na temelju strateških ciljeva određuju se prioritetna područja unutar svakog pojedinog strateškog cilja. Razvojne mjere proizlaze iz prioriteta i predstavljaju aktivnosti u određenom sektoru. One su okvir za realiziranje projektnih ideja i na temelju njih se precizira način ostvarenja svih ostalih nadređenih strateških odrednica: prioriteta, ciljeva i definirane vizije.

Provedba strateškog razvojnog programa daje detaljan uvid u ovlasti i odgovornosti za provedbu Plana ukupnog razvoja.

Usklađenost s drugim strateškim dokumentima definira odnose između Plana ukupnog razvoja i ostalih strateških dokumenata relevantnih za analizirano područje. Plan ukupnog razvoja logičan je nastavak dokumenata višeg reda, odnosno krovnih dokumenata koji se odnose na pojedine sektore, geografska područja, partnerske sporazume i akcijske planove.

Kao dodatak svim razrađenim cjelinama i njihovim poglavljima, na koncu dokumenta priložena su sva popratna pojašnjenja, kao i popis svih slika, grafikona i tablica koji su uvršteni u ovaj dokument.

Dodatni prilozi ovome dokumentu su cjeline *Opis mjera* i *Konzervatorska podloga*. Kao jedan od korištenih alata u procesu planiranja važno je istaknuti primjenu softverskog rješenja autora za razradu projektnih prijedloga odnosno Platforme za upravljanje razvojem – PLUR koji se koristio za izradu *Opisa mjera*. Uporabom PLUR-a osigurala se strukturirana i konzistentna obrada projektnih prijedloga putem jednakih obilježja te je postignuta njihova integracija s dokumentima višeg reda.

ANALIZA STANJA

1. OPĆI PODATCI

1.1. Geografski položaj i prostorno uređenje

Općina Zagvozd dio je Splitsko-dalmatinske županije koja je smještena u Jadranskoj Hrvatskoj (NUTS II regija). Županija u kojoj je smještena Općina Zagvozd graniči s državom Bosnom i Hercegovinom i županijama Šibensko-kninskom i Dubrovačko-neretvanskom. Na svom teritoriju Splitsko-dalmatinska županija broji 16 gradova i 39 općina, među kojima je i Općina Zagvozd. Ona se nalazi unutar Imotske krajine u zaobalnoj mikroregiji.[1] Od Splita, administrativnog i gospodarskog središta Splitsko-dalmatinske županije, Općina Zagvozd udaljena je 69 km, a od priobalja[2] 12 km.

Slika 1: Prostorni smještaj Općine Zagvozd i Splitsko-dalmatinske županije na karti Republike Hrvatske

[1] Zaobalje je prostrani dio Splitsko-dalmatinske županije smješten u njenom kontinentalnom dijelu. Ispresijecano je planinama koje se pružaju paralelno s obalom, a obilježava ga kontinentalna klima.
[2] Priobalje čini uski pojas uz more između planinskih lanaca i mora. To je područje visoko urbanizirano i ekonomski razvijenije od zaobalja.

Izvor: http://www.excelancije.net/

Površina Općine je 133,81 km², što je 1 % površine Splitsko-dalmatinske županije koja iznosi 14 045 km². Prema popisu stanovništva iz 2011. godina Općina Zagvozd broji 1188 stanovnika. Gustoća naseljenosti Općine je devet stanovnika na km². Detaljna demografska analiza Općine Zagvozd prikazana je u poglavlju 1.5. Demografska analiza.

Slika 2: Prostorno uređenje Općine Zagvozd

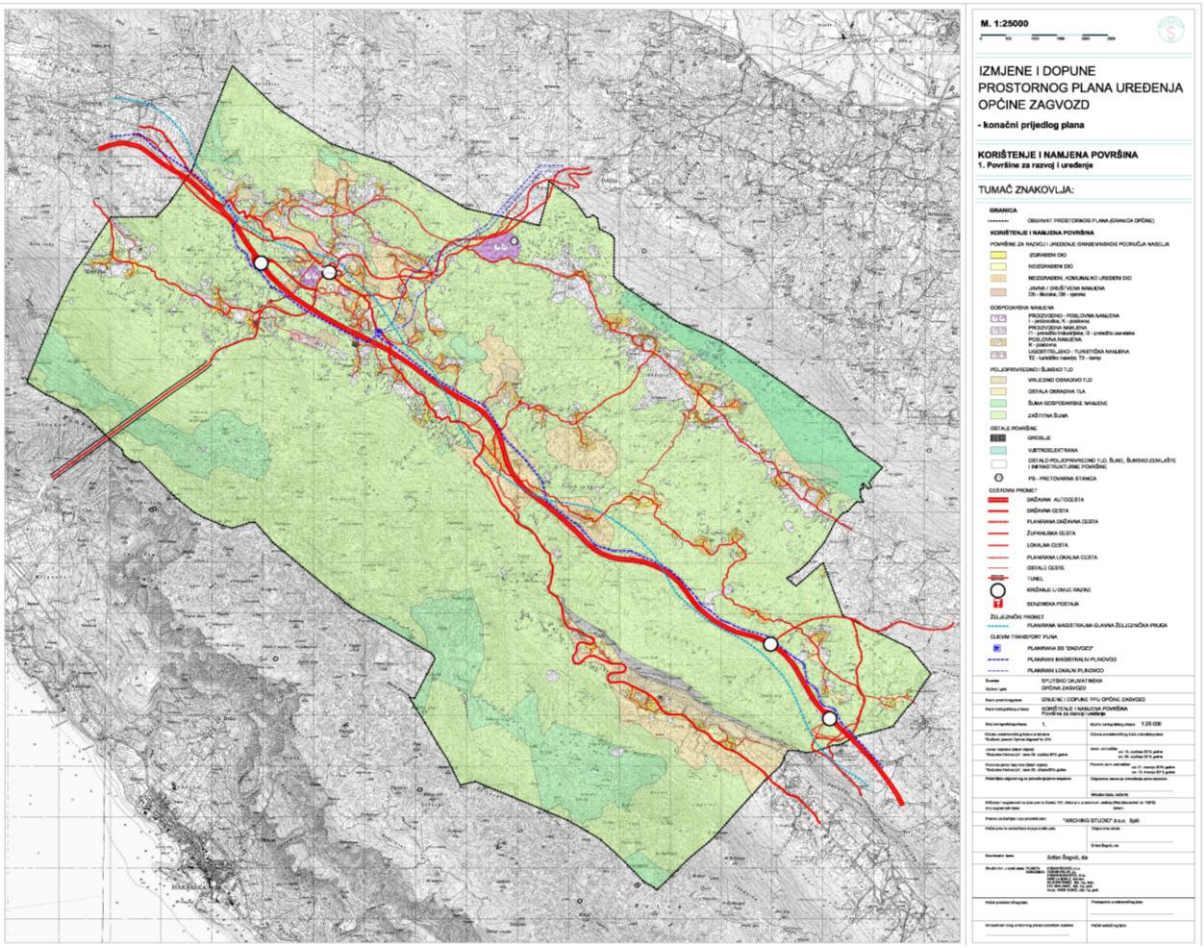

Izvor: Prostorni plan uređenja Općine Zagvozd

Općina Zagvozd smještena je na 43° 24′ 0″ sjeverne zemljopisne širine i 17° 3′ 36″ istočne zemljopisne dužine, iza Biokova, planinskog masiva koji dijeli Jadran od Zagore. Velik dio Općine (40,6 %) nalazi se u sklopu Parka prirode Biokovo.

Zakonom o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj (Uredničći pročišćeni tekst, „Narodne novine“, broj 86/06, 125/06 – ispravak, 16/07 – ispravak, 95/08 – Odluka USHR, 46/10 – ispravak, 145/10, 37/13, 44/13, 45/13 i 110/15), utvrđeno je da je Općina Zagvozd jedinica lokalne samouprave. Ona obuhvaća naselja: Biokovsko Selo, Krstatice, Rastovac, Rašćane Gornje, Zagvozd, Župu i Župu Srednju, odnosno 71 zaseok unutar tih naselja.

Indeks razvijenosti[3] Općine Zagvozd iznosi 60,35 %. Prema Odluci o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti iz 2013. godine Općina Zagvozd, ali i Splitsko-dalmatinska županija kojoj ona pripada spadaju u drugu skupinu jedinica lokalne samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 50 % i 75 % prosjeka Republike Hrvatske.

Prostorni plan uređenja Općine Zagvozd utvrđuje koncepciju, oblike i način korištenja prostora uzimajući u obzir prirodne i stvorene resurse, razvojnu orijentaciju, kao i postojeće stanje i ograničenja u prostoru. Slika 2 prikazuje prostorno uređenje Općine s označenim površinama za razvoj i uređenje građevinskog područja naselja, s površinama gospodarske namjene, poljoprivrednim i šumskim tlom te cestovnim i željezničkim prometom.

1.2. Klima

U Općini Zagvozd prevladava submediteranska i kontinentalna klima. U dijelu Općine na sjevernoj strani Biokova, gdje prevladava kontinentalna klima, prvi snjegovi padnu već početkom studenoga, ponekad i ranije, a zadnji tragovi snijega mogu se vidjeti čak i do kraja svibnja. Klimu Općine Zagvozd karakteriziraju duga, sparna i suha ljeta te oštre i hladne zime, mahom uvjetovane spuštanjem hladnog zraka s Dinare. Nerijetko zagvoško područje znaju pogoditi velika suša i led. Vjetar koji najčešće puše u ovom području je bura.

Tablica 1: Meteorološki podatci klimatološke postaje Imotski od 2011. do 2014. godine

Godina /kategorija	Srednja godišnja temperatura zraka (u °C)	Apsolutna maksimalna temperatura zraka (u °C)	Apsolutna minimalna temperatura zraka (u °C)	Godišnje količine oborina (u mm)	Maksimalne dnevne količine oborina (u mm)	Broj dana s kišom[4]	Broj dana sa snijegom[5]
2004.	-[6]	37,0	-7,9	1521,5	133,9	130	13
2005.	13,1	38,5	-8,6	1321,0	47,0	127	16
2006.	13,8	38,9	-6,9	962,0	62,9	115	6
2007.	14,7	39,8	-4,0	1059,2	38,4	118	4
2008.	14,6	38,0	-	1394,8	54,7	118	1
2009.	14,2	36,3	-10,0	1515,3	163,0	138	10
2010.	13,7	36,7	-6,9	1907,1	107,8	155	10
2011.	15,0	38,0	-	790,6	64,0	102	4
2012.	14,9	38,5	-9,0	1101,9	112,2	94	19
2013.	14,7	39,8	-	1658,3	77,5	126	0
2014.	14,7	34,8	-9,0	1968,7	72,5	163	6

Izvor: Državni hidrometeorološki zavod, 7. prosinca 2015. godine

Od 2004. do 2014. godine prema posljednjim meteorološkim podatcima najbliže klimatološke postaje koja se nalazi u Imotskom, srednja godišnja temperatura zraka ovoga područja iznosila

[3] Indeks razvijenosti je kompozitni pokazatelj koji se računa kao ponderirani prosjek više osnovnih društveno-gospodarskih pokazatelja radi mjerenja stupnja razvijenosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Na temelju odstupanja vrijednosti pokazatelja od državnog prosjeka jedinice lokalne samouprave razvrstavaju se u pet skupina, a jedinice područne (regionalne) samouprave u četiri skupine.

[4] Broj dana s kišom označava broj dana za koje je dnevna količina oborine $R \geq 0,1$ mm.

[5] Broj dana sa snijegom označava broj dana sa snježnim pokrivačem $S \geq 1$ cm.

[6] Dio meteoroloških podataka nije evidentiran i obilježen je znakom -.

je 14,3 °C. U tom je periodu najhladniji mjesec bio veljača s prosječnom temperaturom od 5,4 °C, a najtopliji kolovoz s prosječnom mjesečnom temperaturom od 24,4 °C. U analiziranom razdoblju apsolutna maksimalna temperatura ovoga područja iznosila je 39,8 °C posljednji put izmjerena u kolovozu 2013. godine, dok je apsolutna minimalna temperatura od -10 °C izmjerena u prosincu 2009. godine.

Godišnja je količina padalina od 2004. do 2014. godine varirala između 790,6 mm i 1968,7 mm. U tom je periodu najveća dnevna količina oborina izmjerena u lipnju 2009. godine i iznosila je 163 mm. Najveći broj kišnih dana izmjeren je 2014. godine (163), a najveći broj dana sa snijegom bio je 2012. godine (19).

1.3.Povijest i kulturna baština

Brojni povijesni dokumenti i materijalni tragovi svjedoče o naseljavanju područja Općine Zagvozd još od prapovijesti. Ono se nije dogodilo odjednom, nego postupno, godinama, i stoljećima. Mnogi povijesni spomenici od prapovijesti do srednjeg vijeka ukazuju na kontinuitet življenja na ovome području.

Slika 3: Arheološka karta Zagvozda

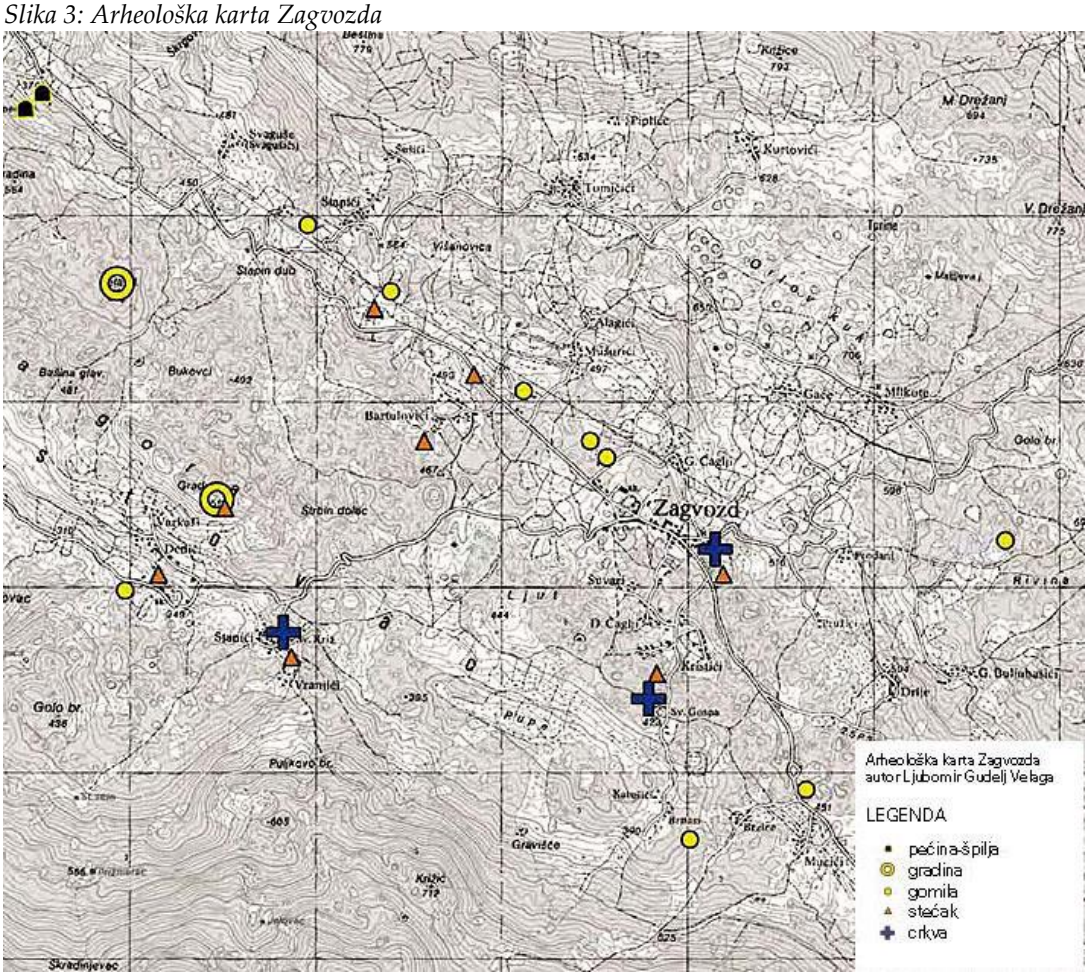

Izvor: http://glumciuzagvozdu.hr/hr/zagvozd/arheoloska-karta/

Mjesto Zagvozd prvi put se spominje 533. godine na drugom crkvenom saboru u Solinu pod nazivom Montanense. Naziv Zagvozd složenica je riječi *iza gvozda* što znači iza planine.

Novovjekovnu povijest Zagvozda obilježilo je glagoljaštvo, koje se u crkvama sačuvalo do početka 1970-ih godina. Iako se područje Općine nekada nalazilo pod Osmanskim Carstvom, u njemu su sačuvane crkve koje su i danas važan dio kulturno-povijesnog nasljeđa. Osim crkava, kao dio pučkog graditeljstva ističu se stari zaseoci s kamenim kućama, suhozidima i međama, bunarima i cestama među kojima je najvažnija ona sagrađena u vrijeme francuske uprave. Tada je na zagvoškoj strani Biokova posječeno oko 80 000 stabala koja su poslužila pri izgradnji Napoleonove ceste i kasarni uz nju. Napoleonova cesta na relaciji Grabovac-Zagvozd-Župa-Rašćani građena je 1808. godine. Kulturna baština Općine detaljnije je razrađena u poglavlju 2.8. Kultura i zaštita kulturne baštine.

1.4. Prometna povezanost

Općinom Zagvozd prolazi autocesta A-1 u duljini od 17 km i dvije državne ceste: DC 62 (Šestanovac - Zagvozd - Vrgorac - Kula Norinska - Metković) i DC 76 (Baško Polje - Zagvozd - Grubine - Imotski - G. P. Vinjani Gornji). One Zagvožđanima omogućavaju jednostavnu povezanost sa svim dijelovima Republike Hrvatske.

Slika 4: Promet na području Općine Zagvozd

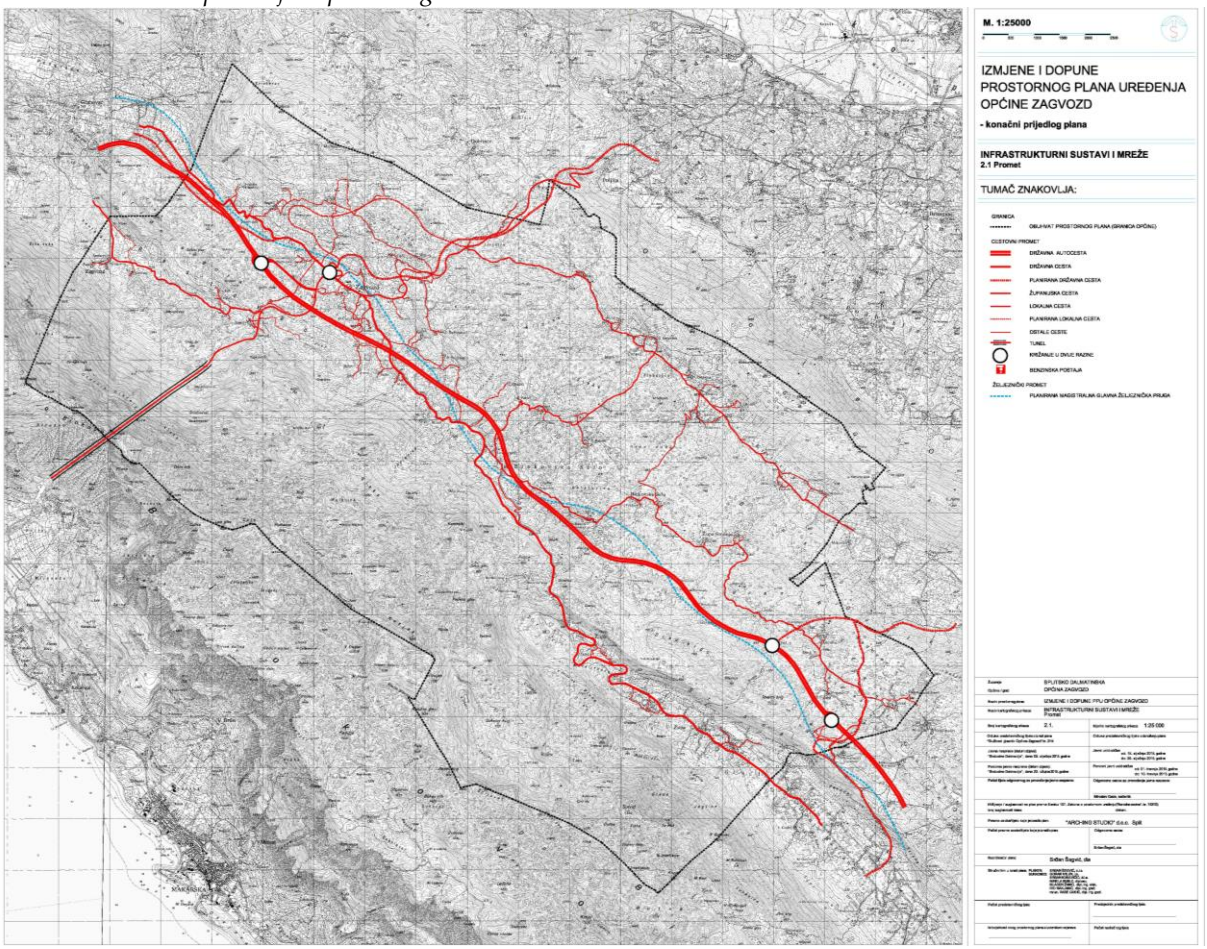

Izvor: Prostorni plan uređenja Općine Zagvozd

Najvažniji infrastrukturni objekt na prostoru Općine je tunel Sv. Ilija koji povezuje Zagvozd s Makarskim primorjem. Tunel Sveti Ilija koji prolazi područjem Biokova u dužini od 4290 m građen je pet godina i pušten je u promet 2013. godine. Sjeverni ulaz u tunel je u Rastovcu u Općini Zagvozd, a južni u Bastu u Općini Baška Voda. Osobnim se automobilom iz Općine

Zagvozd do Baške Vode može doći za petnaestak minuta. Od Splita - drugog po veličini grada u Hrvatskoj Zagvozd je udaljen 69 km, od Makarske 22 km, a do središta Imotske krajine Imotskog od Zagvozda ima 18 km.

Udaljenost najbližeg graničnog prijelaza za međunarodni promet putnika i roba u cestovnom prometu od središta Općine Zagvozd iznosi 22,4 m, a on se nalazi u Vinjanima Donjima na granici s Bosnom i Hercegovinom.

Željeznički promet na području Općine nije omogućen, ali je predviđen Prostornim planom. Planirana željeznička pruga Jadranska željeznica, koja bi povezivala obalne gradove Rijeku, Zadar, Šibenik, Split i Dubrovnik prolazit će Općinom Zagvozd. Jadranska priobalna pruga Rijeka - Split - Dubrovnik predviđa se za mješoviti promet (putničkih i teretnih vlakova).

Zračni je promet usmjeren na Zračnu luku Split koja je od središta Općine Zagvozd udaljena 95,9 km. Najbliža pomorska luka nalazi se u Splitu na udaljenosti od 69 km.

Detaljna analiza prometne infrastrukture prikazana je u nastavku dokumenta u poglavlju 2.14.1. Prometna infrastruktura.

1.5. Demografska analiza

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, u Općini Zagvozd živi 1188 stanovnika koji čine 0,3 % od ukupnog broja stanovnika Splitsko-dalmatinske županije.

Grafikon 1: Kretanje ukupnog broja stanovnika u Općini Zagvozd od 1857. do 2011. godine

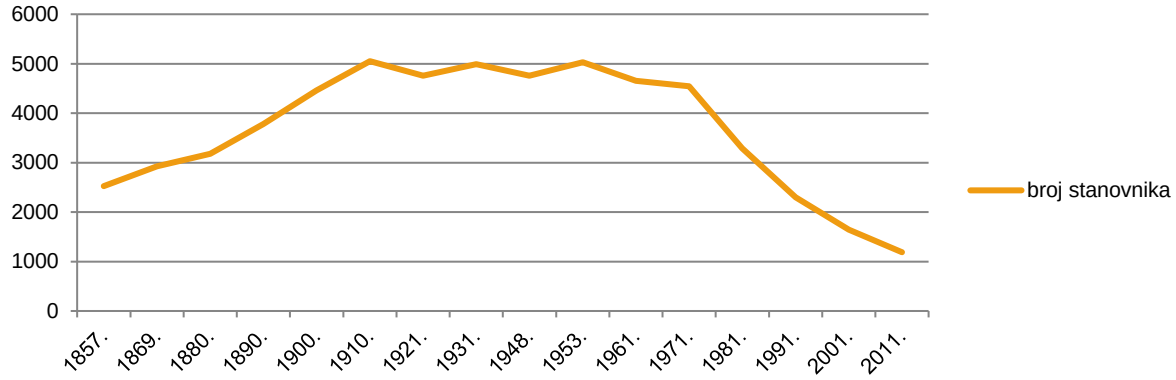

Izvor: www.dzs.hr

Od prvog službenog Popisa 1857. godine stanovništvo područja Općine Zagvozd bilježilo je konstantan porast sve do 1910. godine. Od 1953. godine, kada je Općina brojala 5032 stanovnika pa do danas taj se broj smanjio za više od četiri puta. Najveći broj stanovnika Općine Zagvozd zabilježen je 1910. godine. Uspoređujući podatke posljednjih dvaju Popisa stanovništva u Općini je zamijećen negativan trend, jer se broj stanovnika smanjio za 27,65 %.

Tablica 2: Struktura stanovništva prema spolu i starosti na području Općine Zagvozd

Kategorija / Godina	2001.			2011.		
Spol	**svi**	**m.**	**ž.**	**svi**	**m.**	**ž.**
Ukupno	1642	797	845	1188	582	606
0 - 4 godina	70	28	42	46	20	26
5 - 9 godina	78	40	38	51	26	25
10 - 14 godina	95	38	57	53	20	33
15 - 19 godina	111	50	61	57	30	27
20 - 24 godina	92	58	34	71	33	38
25 - 29 godina	90	57	33	74	36	38
30 - 34 godina	75	43	32	65	42	23
35 - 39 godina	92	53	39	67	43	24
40 - 44 godina	114	66	48	64	36	28
45 - 49 godina	91	63	28	79	49	30
50 - 54 godina	96	40	56	98	57	41
55 - 59 godina	75	39	36	76	54	22
60 - 64 godina	110	43	67	80	27	53
65 - 69 godina	122	55	67	53	26	27
70 - 74 godina	136	65	71	86	30	56
75 - 79 godina	113	35	78	74	29	45
80 - 84 godina	41	13	28	52	16	36
85 - 89 godina	25	6	19	31	6	25
90 - 94 godina	6	-	6	11	2	9
95 i više godina	1	-	1	-	-	-
Prosječna starost	44,6	42,3	46,8	46,3	43,9	48,7
Indeks starenja	156,5	139,1	170,2	187,0	141,7	226,1
Koeficijent starosti	33,9	27,4	40,1	32,6	23,4	41,4
Radno sposobno stanovništvo	879	512	367	731	407	324

Izvor: www.dzs.hr

Spolna struktura stanovništva Općine Zagvozd iz posljednja dva popisa stanovništva (2001. i 2011. godine) pokazuje razmjeran broj muškaraca i žena. Godine 2001. na području Općine Zagvozd bilo je 48,5 % muškaraca i 51,5 % žena, a 2011. godine 49,3 % muškaraca naspram 50,7 % žena. Na području Splitsko-dalmatinske županije odnos u broju muškaraca i žena je 48,7 % muškaraca naspram 51,3 % žena, što uvelike ne odskače od zagvoškog prosjeka.

Uvidom u posljednji službeni Popis stanovništva, na području Općine Zagvozd zamijećen je negativan trend - starenje stanovništva. Prosječna starost stanovništva Općine Zagvozd te je godine bila 46,3 godine, dok je 2001. godine iznosila 44,6 godina. Stanovništvo je 2001. godine bilo mlađe i na području Splitsko-dalmatinske županije s prosjekom godina 38,1 u usporedbi s 2011. godinom kada je prosječna starost toga područja bila 40,8 godina. Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine na području Općine bilo je 61,9 % radno sposobnog stanovništva, odnosno stanovništva u dobi od 15 do 64 godine, što je manje od županijskog prosjeka koji iznosi 67 %. Detaljna analiza (ne)zaposlenosti radno aktivnog stanovništva opisana je u poglavlju 2.4. Tržište rada.

Iz službenih podataka moguće je zaključiti kako većinu stanovništva Općine Zagvozd čine Hrvati. Njima se prema Popisu iz 2011. izjasnilo čak 99,6 % stanovnika. O nacionalnim manjinama ovoga područja ne može se govoriti kao o skupinama ljudi, jer je prema posljednjim dvama popisima stanovništva na području Općine boravili samo po jedan Talijan, Slovenac, Rus i Srbin. Promatrajući vjeroispovijesnu strukturu stanovnika ovoga područja, neosporno se može zaključiti da se najveći broj njih izjašnjava katolicima (čak 99,3 %). Detaljna

analiza stanovništva ovoga područja prema vjeroispovijesti prikazana je u poglavlju 3.6. Religija.

Grafikon 2: Ukupan broj stanovnika Općine Zagvozd po naseljima prema posljednjim dvama popisima stanovništva

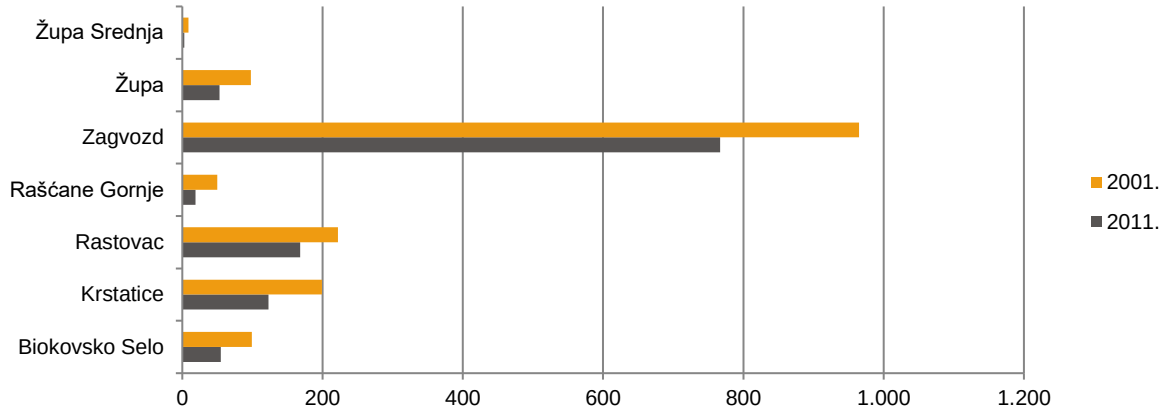

Izvor: www.dzs.hr

Na temelju podataka iz posljednjeg Popisa stanovništva moguće je zaključiti kako 64,6 % stanovnika Općine Zagvozd živi u naselju Zagvozd, a 35,4 % njih u okolnim naseljima, što je prikazano grafikonom 2.

Od 2011. do 2013. godine broj sklopljenih brakova u Općini Zagvozd bio je skoro pet puta veći od broja razvedenih brakova. U tom je razdoblju evidentiran 21 sklopljeni brak i četiri razvedena braka.

Grafikon 3: Migracijska obilježja stanovništva Općine Zagvozd

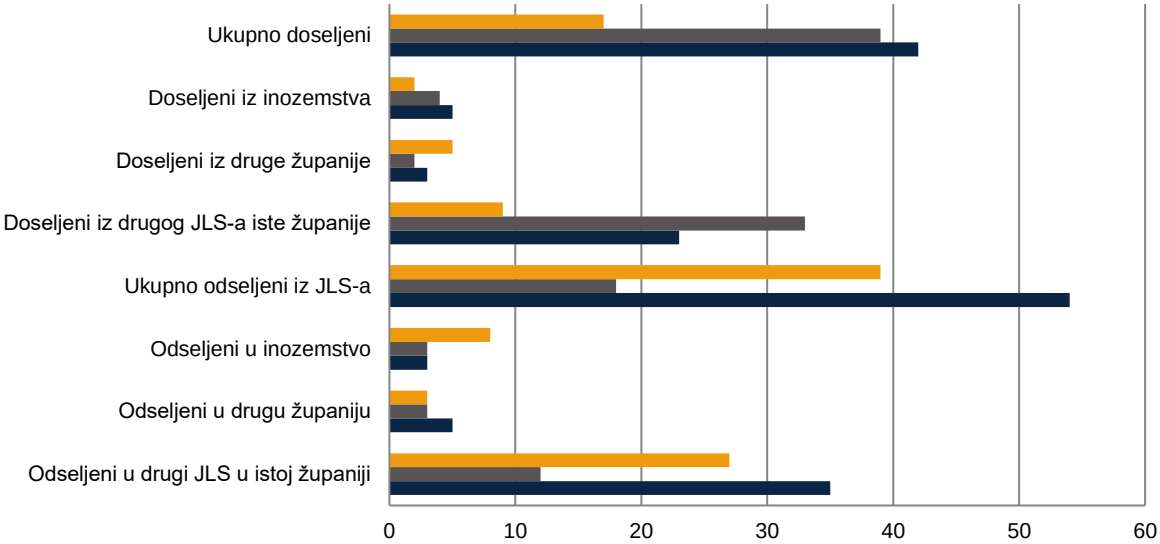

	Odseljeni u drugi JLS u istoj županiji	Odseljeni u drugu županiju	Odseljeni u inozemstvo	Ukupno odseljeni iz JLS-a	Doseljeni iz drugog JLS-a iste županije	Doseljeni iz druge županije	Doseljeni iz inozemstva	Ukupno doseljeni
2011.	27	3	8	39	9	5	2	17
2012.	12	3	3	18	33	2	4	39
2013.	35	5	3	54	23	3	5	42

Izvor: www.dzs.hr

Pregledom podataka o migracijama s ovoga područja evidentan je još jedan negativan demografski trend. Od 2011. do 2013. godine na područje Općine Zagvozd doselilo se 98 stanovnika, a odselilo njih 111. Najčešće su migracije zabilježene iz Općine Zagvozd u drugu jedinicu lokalne samouprave u istoj županiji i obrnuto, a najrjeđe migracije bile su prema drugim županijama u Hrvatskoj.

Grafikon 4: Prirodno kretanje stanovništva Općine Zagvozd

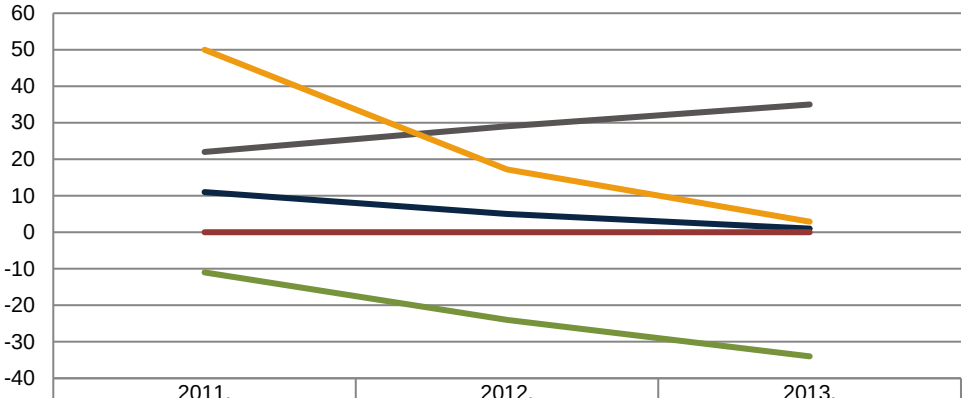

	2011.	2012.	2013.
živorođeni	11	5	1
umrli	22	29	35
umrla dojenčad	0	0	0
prirodni prirast	-11	-24	-34
vitalni indeks	50	17,2	2,9

Izvor: www.dzs.hr

Istodobno je u Općini Zagvozd broj umrlih premašio broj živorođenih, što upućuje na negativan prirodni prirast stanovnika. Statistički podatci toga razdoblja bilježe konstantan pad živorođenih na području Općine Zagvozd (grafikon 4).

2. GOSPODARSTVO

2.1. Poduzetništvo

2.1.1. Analiza subjekata

Gospodarski razvitak ovoga područja uvjetovan je geografskim položajem, raspoloživim resursima, klimatskim obilježjima, tržišnim uvjetima i izgrađenošću infrastrukture. Analizirajući djelatnosti poduzetničkih subjekata (šest trgovačkih društava i 19 obrta) na području Općine Zagvozd može zaključiti da ih je najviše registrirano za djelatnosti prijevoza i skladištenja (8 subjekata) i građevinarstvo (7 subjekata), a zatim slijede djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane s 5 subjekata i djelatnosti prerađivačke industrije s tri subjekta što je prikazano grafikonom 5.

Grafikon 5: Struktura djelatnosti poduzetnika (trgovačkih društava i obrta) na području Općine Zagvozd, rujan 2015. godine

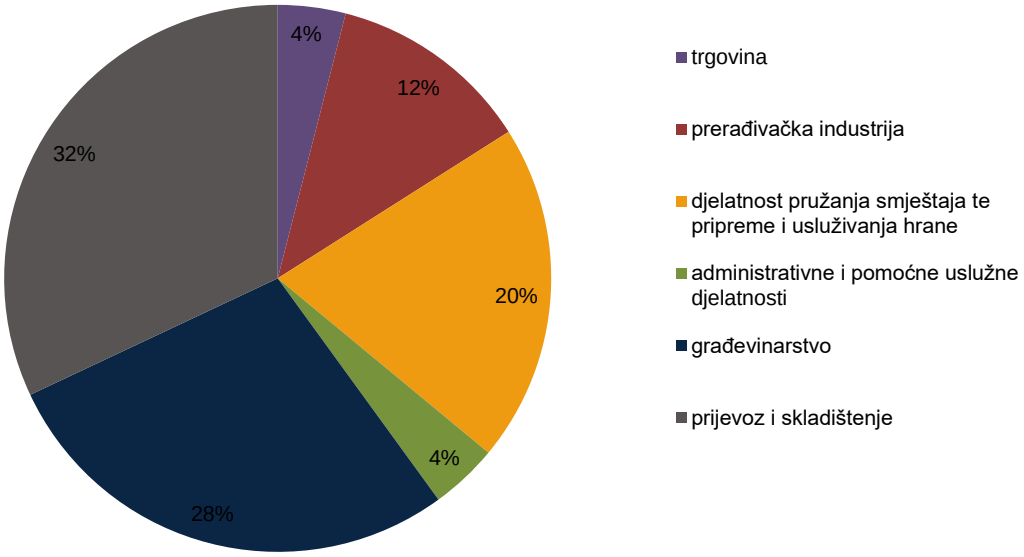

Izvor: https://sudreg.pravosudje.hr/registar/f?p=150:1, http://www.biznet.hr/, http://or.minpo.hr/pretraga.htm

Trgovačka društva

Prema podatcima FINA-e 2014. godine na teritoriju Općine Zagvozd nije bilo malih i srednjih trgovačkih društava, već samo šest mikro trgovačkih društava.

Registrirana trgovačka društva na području Općine Zagvozd od 2011. do 2014. godine bilježe pozitivan trend, što je vidljivo i u broju zaposlenika i ostalih poslovnih pokazatelja prezentiranih u tablici 3.

Tablica 3: Trgovačka društva na području Općine Zagvozd

Kategorija / Godina	2011.	2012.	2013.	2014.
Broj subjekata	5	5	6	6
Broj zaposlenika	2	1	3	7
Ukupni prihodi (u kn)	491 806	270 933	393 913	4 120 835
Neto dobit (u kn)	-19 567 888	-1 308 323	-20 482	-5 380 383

Izvor: FINA

Najčešća registrirana djelatnost s tri registrirana trgovačka društva, odnosno udjelom od 42,86 % je građevinarstvo. Detaljna struktura trgovačkih društava s obzirom na njihovu registriranu djelatnost prikazana je u tablici 4.

Tablica 4: Broj trgovačkih društava prema području NKD-a od 2011. do 2014. godine

Područje NKD-a / Godina	2011.	2012.	2013.	2014.
Prerađivačka industrija	1	1	1	1
Građevinarstvo	2	2	3	3
Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala	1	1	1	1
Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	1	1	1	1
Ukupno	5	5	6	6

Izvor: FINA

Obrtnici

Na području Općine Zagvozd u 2015. godini bilo je registrirano 19 obrta. Prema području nacionalne klasifikacije djelatnosti (NKD-a) najviše ih je bilo registriranih za obavljanje djelatnosti prijevoza i skladištenja, potom građevinarstva i djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane.

Tablica 5: Obrtnici Općine Zagvozd prema području NKD-a u siječnju 2015. godine

Područje NKD-a	Broj obrtnika
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	1
Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	4
Građevinarstvo	4
Prerađivačka industrija	2
Prijevoz i skladištenje	8
Ukupno	19

Izvor: www.or.minpo.hr, Obrtni registar RH (rujan, 2015.)

U Zagvozdu je registrirana samo jedna poljoprivredna zadruga - Biokovska kosa koja se nalazi u stečaju.

2.1.2. Institucije i mjere za podršku poduzetništvu

Kako bi se na području Općine Zagvozd unaprijedila poduzetnička klima Općina je potaknula razvoj gospodarskih zona.

Godine 2016. jedina gospodarska zona na području Općine Zagvozd bila je Troje gomile u vlasništvu Općine Zagvozd. Zona je površine 2,75 ha, s proizvodnom, pretežito zanatskom namjenom, a u njoj su smještena tri gospodarska subjekta. Preostali dio ove zone u vlasništvu je tvrtke Krah d. o. o. iz Vrgorca.

Slika 5: Prikaz gospodarske zone Troje gomile i okolnih zona

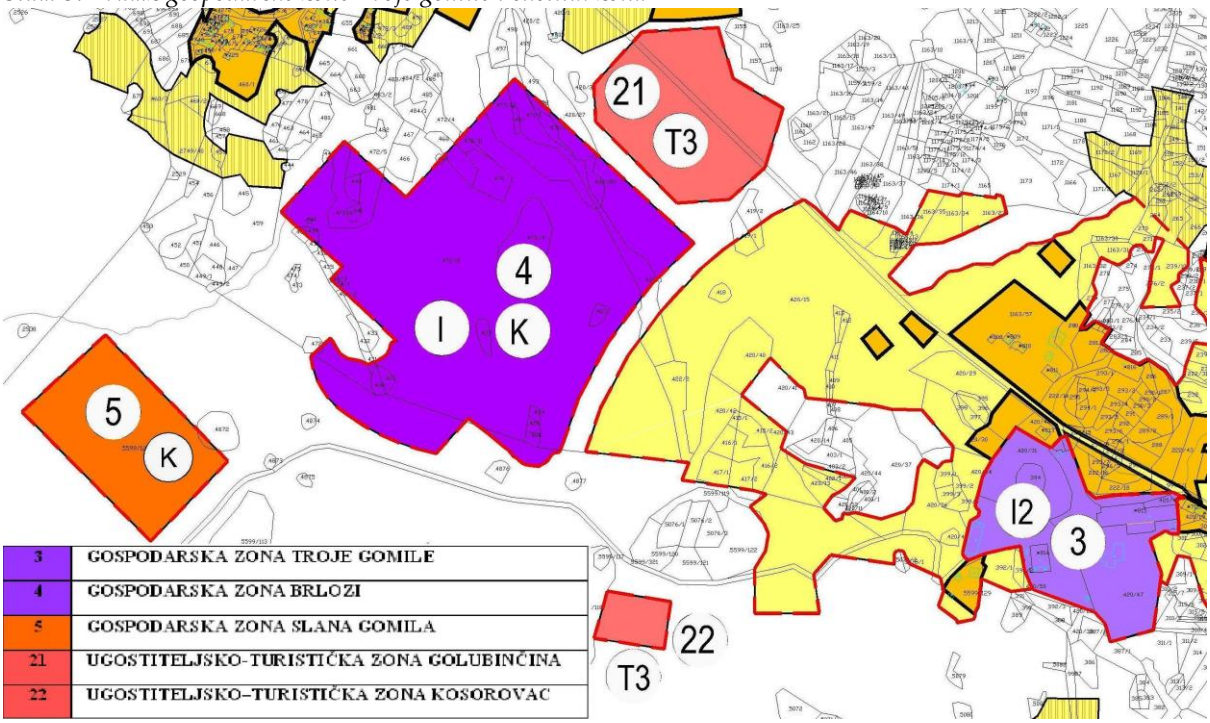

Izvor: http://zagvozd.hr/index.php/gospodarstvo/gospodarske-zone/32-gospodarska-zona-troje-gomile

Prijedlogom Prostornog plana Općine Zagvozd predviđene su još četiri gospodarske zone na području Općine Zagvozd. Dvije planirane gospodarske zone sveukupne površine 42,46 ha imale bi poslovno-proizvodnu namjenu, jedna zona površine 2,52 ha namijenjena je za suhu marinu, a jedna sveukupne površine 0,31 ha imala bi isključivo poslovnu namjenu. Na području Općine Zagvozd planirana je izgradnja i četiri ugostiteljsko-turističke zone s namjenom da budu turistička naselja koja bi zauzimala površinu od 19,36 ha i dvije ugostiteljsko-turističke zone u kojima će se nalaziti kampovi na sveukupnoj površini od 3,23 ha.

2.2. Poljoprivreda i ruralni razvoj

Veliki je dio tala na području Općine Zagvozd nepovoljan za uzgoj kultura. Tek manji dio njih na ovom kraškom području može se klasificirati kao srednje pogodno ili izuzetno povoljno za obradu. Tu prevladavaju kamenjari, goleti i siromašni pašnjaci. Povoljni uvjeti za poljoprivredu su u dolinama i uvalama u kojima prevladava crvenica, kao i u kraškim poljima, iako su ona izložena eroziji i okršavanju pri melioraciji. U plodna tla Općine Zagvozd ubrajaju se i poljoprivredne površine razbacane u kršu. One su, iako raširene, teško pristupačne, a zbog njihove usitnjenosti do njih je teško izraditi pristupne putove i sustave navodnjavanja.

Ukupna raspoloživa površina poljoprivrednog zemljišta Općine Zagvozd 2014. godine iznosila 13,32 ha, što je 0,1 % poljoprivrednog zemljišta Splitsko-dalmatinske županije. Najveći dio poljoprivrednih površina Općine Zagvozd zauzimaju vinogradi s 3,74 ha i čine 28,1 % ukupnog poljoprivrednog zemljišta Općine Zagvozd, dok 3,23 ha, odnosno 24,2 % poljoprivrednih površina otpada na oranice. Za razliku od poljoprivrednog zemljišta Općine, u Splitsko-dalmatinskoj županiji najveće poljoprivredne površine zauzimaju krški pašnjaci i maslinici.

Tablica 6: Poljoprivredne površine i poljoprivredna gospodarstva koja njima upravljaju na području Općine Zagvozd i Splitsko-dalmatinske županije na dan 31. prosinca 2014. godine

Vrsta uporabe zemljišta	Splitsko-dalmatinska županija		Općina Zagvozd	
	Površina (u ha)	Ukupan broj PG-a[7]	Površina (u ha)	Ukupan broj PG-a
Oranica	2577,64	5492	3,23	26
Staklenici na oranici	85,00	431	-	-
Livada	939,65	1307	1,18	4
Pašnjak	-	-	-	-
Krški pašnjak	5147,70	1154	1,26	3
Vinograd	1918,48	4618	3,74	15
Iskrčeni vinograd	75,46	26	-	-
Maslinik	5049,67	5858	1,70	10
Voćnjak	712,17	2671	1,39	8
Kulture kratke ophodnje	-	-	-	-
Mješoviti višegodišnji nasadi	439,74	1574	0,82	4
Mješovito korištenje zemljišta	1,72	1	-	-
Ostale vrste korištenja zemljišta	398,59	314	-	-
Ukupno	17 345,82	15 661	13,32	64

Izvor: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR)

Na dan 31. prosinca 2014. godine na području Općine Zagvozd zabilježeno je 64 registrirana poljoprivredna gospodarstva, a u Splitsko-dalmatinskoj županiji 15 661. Svako poljoprivredno gospodarstvo analiziranog područja u prosjeku je raspolagalo s 0,2 ha poljoprivrednog zemljišta uz napomenu da pojedino poljoprivredno gospodarstvo može imati više vrsta uporabe. Uspoređujući te podatke s podatcima Splitsko-dalmatinske županije može se zaključiti da su poljoprivredne površine po poljoprivrednom gospodarstvu na području Općine Zagvozd četiri puta manje od prosjeka.

[7] PG - poljoprivredno gospodarstvo može upravljati zemljištima različite vrste uporabe pa ukupan broj PG-a u Općini Zagvozd i Splitsko-dalmatinskoj županiji prikazan u tablici 6 ne odgovara zbroju svih PG-a iz Upisnika poljoprivrednih gospodarstava.

Tablica 7: Broj poljoprivrednih gospodarstva na području Općine Zagvozd i Splitsko-dalmatinske županije na dan 31. prosinca 2014. godine

Kategorija / Vrsta PG-a	Obiteljsko gospodarstvo	Obrt	Ostali	Trgovačko društvo	Zadruga	Ukupno
Broj PG-a u Općini Zagvozd	62	1	0	1	0	64
Broj PG-a u Splitsko-dalmatinskoj županiji	15 307	125	11	159	59	15661

Izvor: APPRRR

Na području Općine Zagvozd ukupna površina vinograda i voćnjaka 2014. godine iznosila je 5,13 ha, što je 0,2 % od ukupne površine voćnjaka i vinograda na području Splitsko-dalmatinske županije. Voćnjaci su brojali 504 stabla, što je 0,1 % stabala Županije. U zagvoškim vinogradima 2014. godine bilo je zasađeno 16 945 trsova što je 0,1 % trsova Splitsko-dalmatinske županije.

Tablica 8: Broj stabala i trsova u voćnjacima i vinogradima na području Općine Zagvozd i Splitsko-dalmatinske županije na dan 31. prosinca 2014. godine

Kategorija / Područje		Splitsko-dalmatinska županija	Općina Zagvozd
Vinograd	Površina (u ha)	1918,48	3,74
	Broj trsova	11 932 268	16 815
Mješoviti višegodišnji nasad	Površina (u ha) pod vinovom lozom unutar mješovitog višegodišnjeg nasada	60,33	0,06
	Broj trsova	411 886	130
Voćnjak	Površina (u ha)	664,62	1,19
	Broj stabala	400 192	384
Mješoviti višegodišnji nasad	Površina (u ha) pod voćnjacima unutar mješovitog višegodišnjeg nasada	53,12	0,20
	Broj stabala	37 064	120
Maslinik	Površina (u ha)	5049,67	1,70
	Broj stabala	866 730	550
Mješoviti višegodišnji nasad	Površina (u ha) pod maslinicima unutar mješovitog višegodišnjeg nasada	176,23	0,08
	Broj stabala	56 801	60,00
Orašaste drvene kulture	Površina (u ha)	47,55	0,20
	Broj stabala	19 171	30
Mješoviti višegodišnji nasad	Površina (u ha) pod orašastim drvenastim kulturama unutar mješovitog višegodišnjeg nasada	18,83	0,06
	Broj stabala	5638	22
Rasadnici	Površina (u ha)	-	-
	Broj sadnica	-	-
Ukupno	Površina (u ha)	7988,83	7,23
	Broj stabala/trsova	13 729 750	18 111

Izvor: APPRRR

S obzirom da se 40,6 % površine Općine nalazi u sklopu Parka prirode Biokovo poljoprivredne površine unutar njega uglavnom su zapuštene. Područje je Parka po mjerilima vrijednosti intenzivne poljoprivrede prostor znatno ograničenih mogućnosti. U okviru zemljišnih resursa prevladavaju kamenjari i siromašni pašnjaci pa nedostaje plodnih obradivih površina.

Na postojećim poljoprivrednih površinama na području Parka dopuštena je tradicionalna poljoprivreda, ali mora se uvažiti postojeća struktura proizvodnje, jer je ona rezultat običaja, navika i tradicije. Na Biokovu su visinski pašnjaci postali sastavni dio antropogenog pejzaža. Posljedica uzgoja stoke na takvim lokacijama je dobivanje na kvaliteti tradicionalne hrane što doprinosi razvoju turizma i poljoprivredne pozadine zaleđa.

Na mnogim lokacijama na Biokovu nalaze se stočarski ljetni stanovi koji nisu zaštićeni, a mogli bi predstavljati vrijednu kulturno-etnološku baštinu. Stočarstvo je danas zapušteno i svedeno na nekoliko pastira, ali s obzirom na značajne pašnjačke površine na području Parka i dugu tradiciju (još od neolitika), ovaj prostor može se iskoristiti za razvoj određenih stočarskih grana u svrhu maksimalnog iskorištenja prirodnih resursa.

U tablici 9 prikazan je broj grla u Općini Zagvozd na dan 31. prosinca 2012. godine. U strukturi stočarske proizvodnje dominira kozarstvo sa 196 koza što čini 1,7 % sveukupnog broja koza Splitsko-dalmatinske županije te ovčarstvo sa 183 ovce. Osim koza i ovaca na ovom se području uzgajaju i goveda, a na dan 31. prosinca 2012. zabilježeno ih je 61.

Tablica 9: Popis stoke na području Općine Zagvozd i u Splitsko-dalmatinskoj županiji na dan 31. prosinca 2012. godine

Kategorija / Stoka	Goveda	Koze	Ovce	Svinje	Perad	Ukupno
Količina na području Općine Zagvozd	61	196	183	0	0	440
Količina u Splitsko-dalmatinskoj županiji	6312	11 578	46 738	984	285 728	351 340

Izvor: Hrvatska poljoprivredna agencija

Specifičnom granom stočarstva - pčelarstvom na području Općine Zagvozd bavi se 17 pčelara. Svi se pčelari ovoga područja bave konvencionalnom proizvodnjom meda njegujući tako svoj hobi. U tablici 10 prikazan je ukupan broj košnica i proizvodnja meda u kilogramima u Splitsko-dalmatinskoj županiji i Općini Zagvozd na dan 1. prosinca 2015. godine. Prema podatcima navedenima u toj tablici vidljivo je da u proizvodnji meda u Splitsko-dalmatinskoj županiji Općina Zagvozd čini udio od 0,8 %.

Tablica 10: Uzgoj pčela i proizvodnja meda u Splitsko-dalmatinskoj županiji i Općini Zagvozd na dan 1. prosinca 2015. godine

Kategorija / Područje	Splitsko-dalmatinska županija	Općina Zagvozd
Ukupan broj košnica	49 373	389
Proizvodnja meda (u kg)	987 460	7780

Izvor: Hrvatski pčelarski savez, Ministarstvo poljoprivrede

Šumarstvo

Najveći dio područja Općine Zagvozd nalazi se pod šumama (80,9 % sveukupne površine). Prema gospodarskoj podjeli analizirano područje obuhvaćeno je gospodarskim jedinicama: Orljačom, Osojem, Biokovskim selima kojima gospodari Uprava šuma podružnica Split, Šumarija Imotski i Šumarija Vrgorac.

Šume na području Općine Zagvozd prema namjeni su razvrstane na gospodarske, zaštitne i šume posebne namjene. Obrasla površina na području Općine Zagvozd za navedene gospodarske jedinice razvrstana je u uređajne razrede: bukva, jela, crni bor, šikara i šibljak. U tablici 11 prikazana je površina šuma i šumskog zemljišta na području Općine Zagvozd 2015. godine po kategorijama: obraslo, neobraslo proizvodno, neobraslo neproizvodno i neplodno.

Tablica 11: Površina šuma i šumskog zemljišta na području Općine Zagvozd po kategorijama

Kategorija	Površina
Obraslo šumsko zemljište (u ha)	9956,48
Neobraslo proizvodno šumsko zemljište (u ha)	794,44
Neobraslo neproizvodno šumsko zemljište (u ha)	70,17
Neplodno šumsko zemljište (u ha)	3,54
Ukupno (u ha)	10 824,83

Izvor: Uprava šuma podružnica Split

Od vrsta drveća u šumama na području Općine Zagvozd prevladavaju obična bukva, jela, crni grab i crni bor, što je prikazano u tablici 12.

Tablica 12: Drvna zaliha, prirast i etat po vrstama drveća za područje Općine Zagvozd

Vrsta drveća	Drvna zaliha (u m^3)	Prirast (u m^3)	Etat (u m^3)
Obična bukva	98 199	1516	0
Jela	13 756	253	0
Crni grab	7084	188	0
Crni bor	17 235	353	450
Ukupno	163 274	2310	450

Izvor: Uprava šuma podružnica Split

2.3. Turizam

Gotovo polovina površine Općine pripada Parku prirode Biokovo (40,6 %) što joj daje izuzetan potencijal za bavljenje turizmom. Sjeverna strana Biokova obiluje prirodnim bogatstvima, a posjetiteljima su na raspolaganju staze za planinare, pješake i bicikliste. Iz Zagvozda je osobnim automobilom moguće pristupiti Parku prirode Biokovo, točnije predjelu Kaoci, do kuda vodi makadamska cesta.

Važan poticaj razvoju turizma na prostoru Općine Zagvozd je EU projekt u sklopu prekograničnog programa između Hrvatske i Bosne i Hercegovine pod nazivom ForestEye - Protection of nature and environment from forest fires, čija se implementacija s hrvatske strane odvija na sjevernoj strani Parka prirode Biokovo. Projekt je formalno započeo u ožujku 2015. g. potpisivanjem ugovora među partnerima i ugovornim tijelima. Opći je cilj projekta doprinos zaštiti prirode u graničnom području Splitsko-dalmatinske županije, Hercegovine i Sjeverozapadne BiH smanjivanjem rizika od nastanka katastrofa uzrokovanih šumskim požarima te promicanje očuvanja okoliša i biološke raznolikosti. Turizmu ovoga područja pridonijet će planirana izgradnja i rekonstrukcija poučno-rekreacijskih staza, izrada aplikacije e-mobilne staze i uspostava edukacijsko-informacijskih centara.

Izgradnja autoceste i tunela Sveti Ilija koji Općinu Zagvozd povezuje s Makarskom rivijerom potaknuli su lokalno stanovništvo na stvaranje turističke ponude. Tako su od nedavno u ponudi apartmani i kuće s bazenima za iznajmljivanje, a u tijeku je i izgradnja ekosela u dolini Biokova, u sklopu turističke zone predviđene Prostornim planom Parka prirode Biokovo, površine 11 hektara.

Zagvozd svoj najveći turistički potencijal vidi u ruralnom, odnosno ekoetno turizmu, kojim bi se na tržište plasirali domaći proizvodi. Postoji i potencijal zimskog turizma s obzirom na blizinu Biokova na kojemu se snijeg zadržava gotovo do početka turističke sezone.

Tablica 13: Dolasci i noćenja domaćih i stranih turista na području Općine Zagvozd 2013. - 2014. g.

Kategorija / Godina	2013.	2014.
Dolasci domaćih turista	0	8
Dolasci stranih turista	91	149
Noćenja domaćih turista	0	10
Noćenja stranih turista	694	1285

Izvor: Turistička zajednica Grada Imotskog

Prema podatcima dostavljenima iz Turističke zajednice Grada Imotskog, koja je nadležna za područje Općine Zagvozd, analizirani su dolasci i noćenja od 2013. do 2014. godine koji su prikazani u tablici 13. Podatci o turizmu u Zagvozdu prije 2013. godine nisu bili dostupni, jer do tada na analiziranom području nije bilo prijavljenih pružatelja turističkih usluga. Iz tablice 13 vidljivo je da su strani turisti počeli dolaziti i ostvarivati noćenja u Općini Zagvozd tek od 2013. godine kada je u promet pušten tunel Sv. Ilija. Sljedeće se godine broj dolazaka stranih turista povećao, a ostvareni su i prvi dolasci i noćenja domaćih turista. Prosječan broj noćenja po turistu bio je osam dana. Na području Općine 2013. godine nalazila se jedna kuća za odmor, a sljedeće godine registrirane su još tri. One se nalaze u zaseocima Stapići i Rastovac. Osim kuća za odmor smještaj na području Općine omogućen je i u kampu Biokovo na deset uređenih i opremljenih parcela u naselju Zagvozd.

S obzirom da na Biokovu na području Općine Zagvozd postoji realna pretpostavka za razvoj lovnog turizma važno je naglasiti da je Županijska skupština Splitsko-dalmatinske županije donijela rješenja o ustanovljavanju zajedničkih lovišta (Službeni glasnik SDŽ 5/07 i 14/07).[8] Jedno od njih nalazi se na području Općine Zagvozd na površini od 2603,58 ha. To je zajedničko lovište XVII/154 - Zagvozd Donji čiji je lovozakupac lovačka udruga „Zec" Zagvozd. Prema tom rješenju vrste divljači koje tu prirodno obitavaju ili se prvenstveno uzgajaju su: divokoza, muflon, kamenjarka, zec i divlja svinja.

2.4. Tržište rada

Prema posljednjem Popisu stanovništva na području Općine Zagvozd 2011. godine bilo je zaposleno 265 stanovnika, dok je prema podatcima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje iste godine nezaposleno bilo 170 stanovnika.

Tablica 1 Struktura stanovništva prema spolu i starosti iz poglavlja Opći podatci prikazuje broj radno sposobnog stanovništva s prebivalištem na području Općine Zagvozd 2011. godine. Iz tablice je moguće zaključiti kako je broj radno sposobnog stanovništva između dva popisa opao s obzirom da je prema Popisu stanovništva iz 2011. godine bila evidentirana 731 radno sposobna osoba, a prema prethodnom Popisu stanovništva 2001. godine 879 osoba.

Zaposleno stanovništvo

Tablica 14 prikazuje strukturu stanovništva na području Općine Zagvozd prema njihovom položaju u zaposlenju i prema starosnoj dobi (podatci za 2011. godinu). Statistika ukazuje da je 2011. godine najviše zaposlenih osoba bilo u dobi od 25 do 29 godina. Najveći udio stanovništva prema položaju zaposlenja činili su zaposlenici, njih 89,8 % (238 osoba). Od

[8] Prostorni plan Parka prirode Biokovo, Obrazloženje plana 2015.

ukupnog broja zaposlenika ovoga područja, samozaposlenih je 2011. godine bilo 9,4 % (25 osoba).

Tablica 14: Broj zaposlenih stanovnika prema starosti i položaju u zaposlenju na području Općine Zagvozd (Popis stanovništva, 2011.)

Starost	Ukupno	Zaposlenici	Samozaposleni		Pomažući članovi obitelji	Ostale zaposlene osobe	Nepoznato
			poslodavci	osobe koje rade za vlastiti račun			
Ukupno	265	238	10	15	-	1	1
15-19	2	2	-	-	-	-	1
20-24	33	32	1	1	-	-	-
25-29	47	46	-	-	-	1	-
30-34	37	33	2	2	-	-	-
35-39	41	36	2	3	-	-	-
40-44	31	24	2	5	-	-	-
45-49	28	27	1	-	-	-	-
50-54	24	21	1	2	-	-	-
55-59	16	12	2	2	-	-	-
60-64	5	4	-	1	-	-	-
65 i više	1	1	-	-	-	-	-

Izvor: www.dzs.hr

Građevinarstvo je 2011. godine brojalo najviše zaposlenika, njih čak 53, dok su 42 osobe bile zaposlene u djelatnostima trgovine na veliko i malo, popravku motornih vozila i motocikala. Što se tiče dobne strukture, najveći broj zaposlenih na području Općine Zagvozd (47 djelatnika) 2011. godine bio je star između 25 i 29 godina.

Tablica 15: Broj zaposlenih prema područjima djelatnosti, starosti i spolu na području Općine Zagvozd (Popis stanovništva, 2011.)

Područje djelatnosti / Dobne skupine	Ukupno	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65 i više
Ukupno	265	2	33	47	37	41	31	28	24	16	5	1
A Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	6	-	1	-	-	1	3	-	1	-	-	-
B Rudarstvo i vađenje	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
C Prerađivačka industrija	19	-	1	5	5	3	1	1	1	2	-	-
D Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
E Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnost sanacije okoliša	3	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-
F Građevinarstvo	53	-	4	9	9	10	7	8	3	3	-	-
G Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala	42	-	5	9	7	7	6	3	3	1	1	-
H Prijevoz i skladištenje	31	-	1	6	5	8	3	3	-	5	-	-
I Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	20	-	10	3	4	-	1	2	-	-	-	-
J Informacije i komunikacije	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
K Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	3	-	-	1	-	-	-	1	1	-	-	-
L Poslovanje nekretninama	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
M Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	6	-	-	5	-	1	-	-	-	-	-	-
N Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
O Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje	32	1	5	4	2	7	5	3	5	-	-	-
P Obrazovanje	29	-	2	-	1	3	3	6	6	5	3	-
Q Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	3	-	-	-	2	-	-	-	1	-	-	-
R Umjetnost, zabava i rekreacija	7	1	2	3	-	-	-	-	1	-	-	-
S Ostale uslužne djelatnosti	5	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1
T Djelatnosti kućanstava kao poslodavca, djelatnosti kućanstva koja proizvode različitu robu i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe	3	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-
U Djelatnost izvanteritorijalnih organizacija i tijela	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nepoznato	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-

Izvor: www.dzs.hr

Trendovi zaposlenosti s područja Općine Zagvozd mogu se pratiti i na temelju evidencija Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje. Prema dostupnim podatcima evidentirane su promjene u zaposlenosti od 2013. do 2015. godine (grafikon 6). Iz njega je vidljivo da je u analiziranom periodu došlo do blagog povećanja zapošljivosti kod pravnih osoba. Naime, 2013. godine na području Općine bilo je zaposleno 99 radnika kod pravnih osoba, a 2015. godine njih 125.

Grafikon 6: Osiguranici na području Općine Zagvozd od 2013. do 2015. godine

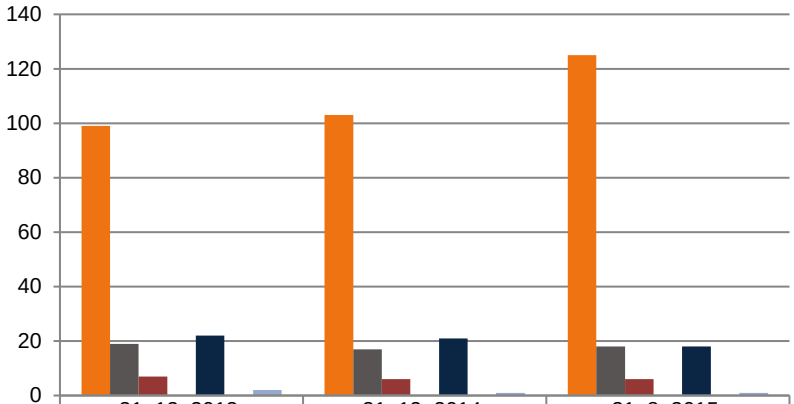

	31. 12. 2013.	31. 12. 2014.	31. 8. 2015.
Radnici kod pravnih osoba	99	103	125
Obrtnici	19	17	18
Poljoprivrednici	7	6	6
Samostalne profesionalne djelatnosti	0	0	0
Radnici kod fizičkih osoba	22	21	18
Osigurani zaposleni kod međunarodnih organizacija i u inozemstvu	0	0	0
Osiguranici - produženo osiguranje	2	1	1

Izvor: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje

S obzirom da su podatci o visini prosječne plaće za područje Općine Zagvozd bili nedostupni prikazan je osvrt na razini Županije. Prosječna bruto plaća u Splitsko-dalmatinskoj županiji u zadnjem dostupnom razdoblju - 2011. godine, iznosila je 7267 kn, dok je neto plaća u tom razdoblju iznosila 5170 kn.

Nezaposleno stanovništvo

U 2011. godini na području Općine Zagvozd bilo je 21,68 % nezaposlenih u odnosu na sveukupan broj radno sposobnog stanovništva. Prema tablicama i grafovima u nastavku vidljivi su trendovi kretanja nezaposlenog stanovništva po godinama, spolu i obrazovanju.

Grafikon 7: Nezaposleno stanovništvo prema spolu na području Općine Zagvozd od 2011. do 2014. godine

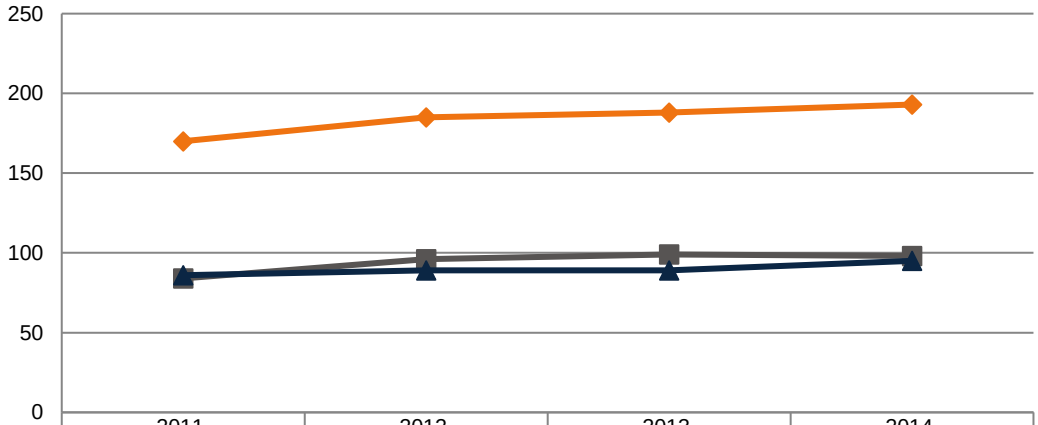

	2011.	2012.	2013.	2014.
svi	170	185	188	193
muškarci	84	96	99	98
žene	86	89	89	95

Izvor: www.hzz.hr

Grafikonom 7 prikazana je struktura nezaposlenog stanovništva Općine Zagvozd prema spolu. Iz njega je vidljivo da je 2011. godine bilo više nezaposlenih žena, a od 2012. do 2014. više nezaposlenih muškaraca. Može se zaključiti da se broj nezaposlenih na analiziranom području od 2011. do 2014. godine povećao za 23 osobe ili za 13,5 %.

Grafikon 8: Nezaposleno stanovništvo na području Općine Zagvozd prema razini obrazovanja

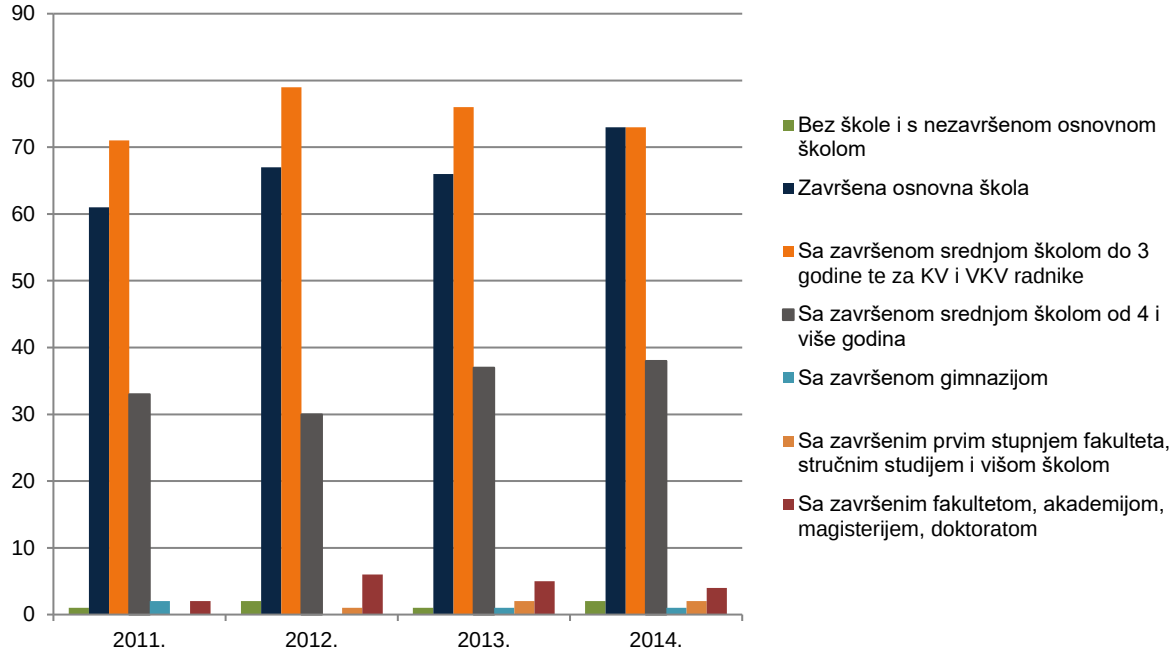

Izvor: www.hzz.hr (Godišnjak 2011., 2012., 2013. i 2014. godine)

Grafikonom 8 prikazan je trend kretanja broja nezaposlenih s obzirom na stupanj obrazovanja. Najmanji broj nezaposlenih je među visoko obrazovanima i osobama bez osnovnog obrazovanja, a najveći među osobama sa završenom srednjom školom.

Analiza izvora prihoda stanovnika Općine Zagvozd

Iz tablice 16 vidljivo je da su stanovnici na području Općine Zagvozd 2011. godine najčešće za život zarađivali stalnim zaposlenjem (245 stanovnika). Prihode od starosne imovine te je godine ostvarilo 185 stanovnika, dok je bez prihoda bilo 400 stanovnika.

Tablica 16: Izvori financiranja Zagvožđana u 2011. godini

Glavni izvori sredstava za život / Spol	Svi	Muškarci	Žene
Prihodi od stalnog rada	245	145	100
Prihodi od povremenog rada	30	18	12
Prihodi od poljoprivrede	7	5	2
Starosna mirovina	185	84	101
Ostale mirovine	210	110	100
Prihodi od imovine	2	1	1
Socijalne naknade	59	20	39
Ostali prihodi	59	28	31
Povremena potpora drugih	25	12	13
Bez prihoda	400	179	221
Nepoznato	0	0	0

Izvor: www.dzs.hr

Korisnici mirovinskog osiguranja

Prema podatcima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje evidentna je konstanta u broju korisnika u razdoblju od tri godine (grafikon 9).

Grafikon 9: Korisnici mirovina na području Općine Zagvozd od 2013. do 2015. godine

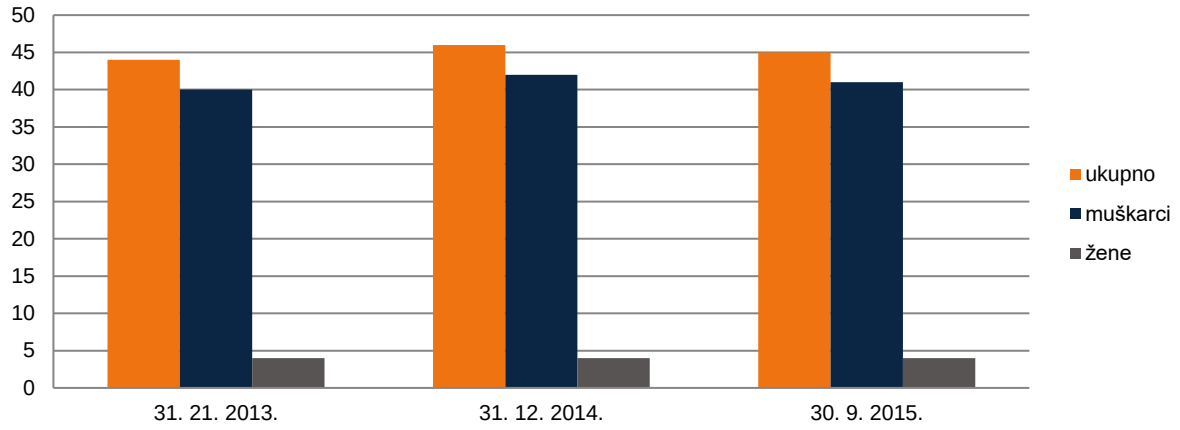

Izvor: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje

U 2015. godini na području Općine Zagvozd evidentirano je 45 osoba koje imaju mirovinska primanja, od kojih je 91,1 % muškaraca i 8,9 % žena. Na dan 30. rujna 2015. godine oni su sačinjavali 0,4 % sveukupnog broja umirovljenika na području Splitsko-dalmatinske županije s prosječnom mirovinom 4274 kn i 37 lipa i prosječnim radnim stažom od 17 godina, šest mjeseci i tri dana. Usporedbom podataka o iznosu mirovina i ukupnom radnom stažu umirovljenika na području Općine Zagvozd i Splitsko-dalmatinske županije zaključeno je da Zagvožđani imaju za 404 kn i 33 lipa manje mirovine od županijskog prosjeka, a u mirovinu idu sa stažem manjim od županijskog prosjeka za dvije godine, osam mjeseci i pet dana.

3. DRUŠTVENE DJELATNOSTI

3.1. Socijalna skrb

Na području Općine Zagvozd ne postoji niti jedna ustanova za socijalnu skrb. Brigu o socijalno osjetljivim skupinama s područja Općine Zagvozd vodi Centar za socijalnu skrb Imotski. On je jedan od sedam centara za socijalnu skrb Splitsko-dalmatinske županije i posebno se brine o najugroženijem dijelu stanovništva: samcima, članovima obitelji ili obiteljima bez prihoda, imovine i ušteđevine kojom može podmiriti svoje osnovne životne potrebe; djeci s teškoćama u razvoju i njihovim obiteljima i odraslim osobama s invaliditetom; starijim i nemoćnim osobama kojima je potrebna pomoć u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba i drugim osobama kojima je zbog siromaštva ili nepovoljnih osobnih i obiteljskih prilika potrebna pomoć u otklanjanju rizika za socijalnu isključenost.

Centar za socijalnu skrb Imotski osnovan je za područje Grada Imotskoga i općina: Podbablje, Runovići, Zmijavci, Proložac, Lovreć, Lokvičići, Cista i Zagvozd. On pruža pomoć u osposobljavanju za samostalnu skrb pojedinaca i obitelji.

Oblici novčane pomoći socijalne skrbi su:

- zajamčena minimalna naknada
- naknada za troškove stanovanja
- pravo na troškove ogrjeva
- naknada za osobne potrebe korisnika smještaja
- jednokratne naknade
- naknade povezane s obrazovanjem
- osobna invalidnina
- doplatak za pomoć i njegu
- status roditelja njegovatelja ili status njegovatelja i
- naknada do zaposlenja.

Prema podatcima Centra za socijalnu skrb Imotski broj korisnika socijalne skrbi u 2015. godini na području Općine Zagvozd bio je 147, što čini 12,5 % stanovnika Općine Zagvozd. Najviše korisnika dobivalo je doplatak za pomoć i njegu (79), potom minimalnu naknadu (39), osobnu invalidninu (10), socijalne usluge (8), jednokratnu naknadu (6), status roditelja njegovatelja ili njegovatelja (3) i naknadu za osobne potrebe korisnika smještaja.

Tablica 17: Broj korisnika minimalne naknade za područje Općine Zagvozd od 2011. do 2015. godine

Kategorija / Godina	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Broj korisnika minimalne naknade	43	34	33	38	39

Izvor: Općina Zagvozd

Uspoređujući brojčane podatke iz Popisa stanovništva 2001. i 2011. godine koji su prezentirani u poglavlju *1.5. Demografska analiza* može se zaključiti da se broj stanovništva na području Općine Zagvozd starijeg od 60 godina smanjio za 31,8 %. S obzirom da se sveukupni broj stanovnika smanjio za 28,1 %, vidljivo je da se smanjio i koeficijent starosti, ali se zato znatno povećao indeks starenja koji prikazuje postotni udio osoba starijih od 60 godina u odnosu na broj osoba od 0 do 19 godina. Prema posljednjem Popisu stanovništva na području Općine Zagvozd 2011. godine obitavalo je 378 osoba starijih od 60 godina.

3.2. Zdravstvo

Što se tiče zdravstvene djelatnosti, na području Općine Zagvozd nalazi se jedna zdravstvena ustanova - Zdravstvena stanica Zagvozd koja posluje u sklopu Doma zdravlja Imotski. Zdravstvena stanica Zagvozd osnovana je od Splitsko-dalmatinske županije, a prema obliku organizacije i djelatnosti primarne zaštite ona je ordinacija opće/obiteljske medicine. Smještena je u centru Općine, a s radom je započela sedamdesetih godina prošlog stoljeća. U ordinaciji radi doktor i sestra. Inventar ordinacije je u jako lošem stanju. Ordinacija radi 7,5 h na dan. U sklopu Doma zdravlja Imotski u Zagvozdu djeluje i zubotehnička ordinacija u kojoj radi tim od dvoje ljudi (doktor i sestra), a u blizini se nalazi i ljekarna. Na području Općine nema ni jedne veterinarske ordinacije.

Prema podatcima Državnog zavoda za statistiku 2013. godine na području Općine Zagvozd zabilježeno je 35 smrtnih slučajeva, a najveći postotak (njih 57,1 %) bilo je kod ljudi starijih od 80 godina, što je više od prosjeka Županije gdje je najviše umrlih spadalo u istu starosnu skupinu, ali ih je bilo 48,1 %. Kod uzroka smrti može se reći da Zagvožđani ne odstupaju od županijskog, ali ni hrvatskog prosjeka pa su najčešći uzroci njihovih smrti bile bolesti cirkulacijskog sustava, a nakon njih novotvorevine (neoplazme).

3.3. Odgoj i obrazovanje

Analizom posljednja dva popisa stanovništva utvrđeno je da se broj djece do šest godina na području Općine Zagvozd smanjio za 32,7 %. U Općini Zagvozd 2001. godine boravilo je 101 dijete do šest godina, a 2011. god taj broj iznosio je 86.[9]

Za zagvošku djecu toga uzrasta omogućen je boravak u jednom od 64 dječja vrtića u Splitsko-dalmatinskoj županiji - Ustrojbenoj jedinici predškolskog odgoja pri osnovnoj školi Zagvozd. Taj je javni vrtić osnovan 2006. godine i djeluje kao samostalna jedinica. U pedagoškoj godini 2014./2015. u redovnom je programu zbrinuo 25 djece vrtićkog uzrasta o kojima su se brinule odgojiteljica i kuharica. Od 2011. do 2015. godine broj djece koja su pohađala vrtić u Zagvozdu nije se značajno mijenjao što je vidljivo iz grafikona 10.

Rad se u vrtiću provodi u jednoj odgojnoj skupini u redovitom jutarnjem šestosatnom programu. U prostoru Osnovne škole Zagvozd vrtiću je namijenjen prostor od 115 m^2 koji zauzimaju igraonica, kuhinja, WC i hodnik s garderobom.

Program vrtića sličan je programima koji se provode u vrtićima susjednih općina. Odgojiteljica s djecom priprema predstave prigodom božićnih i uskrsnih blagdana, maskenbala i ostalih važnih manifestacija.

[9] Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis 2001. i Popis 2011.

Grafikon 10: Broj djece u Ustrojbenoj jedinici predškolskog odgoja pri osnovnoj školi Zagvozd od 2011. do 2015. godine

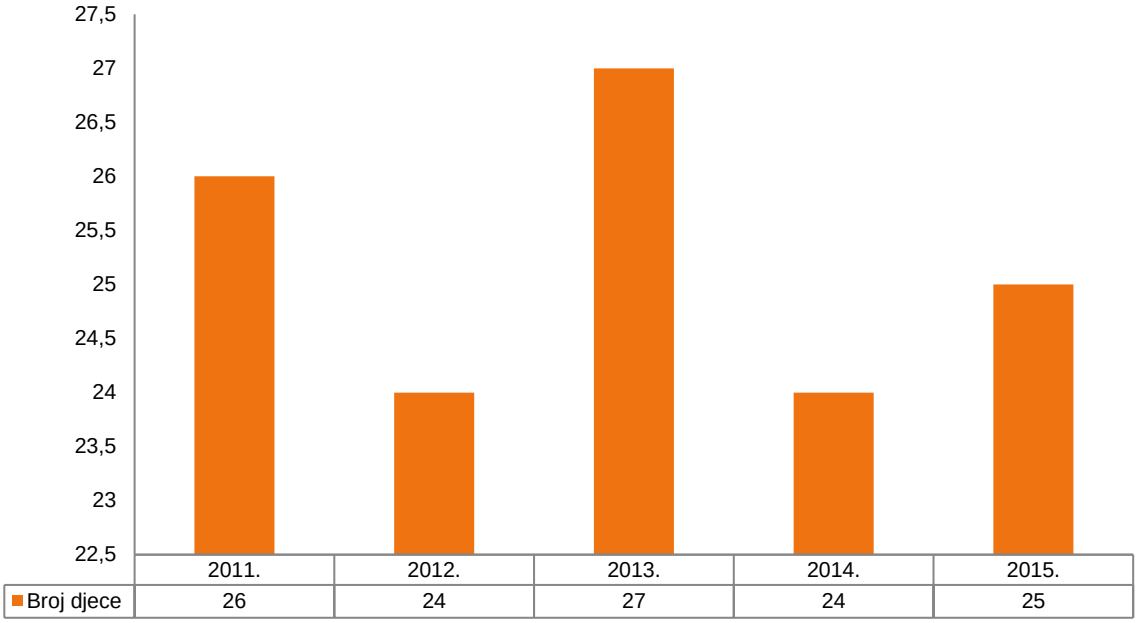

Izvor: Osnovna škola Zagvozd

Kao i kod djece vrtićkog uzrasta, kod broja zagvoških osnovnoškolaca je, također, vidljiv negativan trend. U odnosu na 2001. godinu, prema Popisu stanovnika 2011. na području Općine Zagvozd broj djece od 6 do 17 godina smanjen je za 42,3 %. Taj negativan trend puno je izraženiji u na području Općine Zagvozd nego u Splitsko-dalmatinskoj županiji u kojoj je broj djece od 6 do 17 godina u odnosu na 2001. godinu smanjen za 13,7 %. Prema podatcima posljednjeg Popisa stanovništva iz 2011. godine na području Općine Zagvozd bilo je 82 djece osnovnoškolskog uzrasta. Oko 66,9 % zagvoških osnovnoškolaca 2011. godine bili su stanovnici Zagvozda, a ostalih 33,1 % činili su stanovnici okolnih sela.

Jedna od 93 osnovne škole u Splitsko-dalmatinskoj županiji - Osnovna škola Zagvozd osnovana je 1956. godine i danas djeluje na četiri lokacije. U Zagvozdu se nalazi matična škola, a tri njene područne škole smještene su u naseljima Krstatice, Dobrinče te u naselju Slivno koje se ne nalazi na području Općine. Ova je škola u školskoj godini 2014./2015. brojala sveukupno 38 zaposlenih i 102 učenika koji su bili raspoređeni u devet razrednih odjela - 68 učenika u školi u Zagvozdu, a 34 u područnim školama Općine u kojima se nastava odvija u kombiniranom programu, od prvog do četvrtog razreda. Na području Općine je osim ove tri područne škole bilo još 14 škola u kojima se zbog malog broja učenika prestala odvijati nastava pa djeca s tih područja nastavu danas pohađaju u Osnovnoj školi u Zagvozdu. Zgrade matične škole, kao i zgrade područnih škola u procesu su legalizacije i uknjižbe.

Matična škola ima tri etaže ukupne površine 2400 m^2. Na prvoj se etaži nalazi gimnastička dvorana i radionice, na drugoj je smješteno šest učionica, četiri WC-a, knjižnica i prostor za vrtić, a na trećoj je pet učionica, četiri WC-a, zbornica i tri ureda. Dvorište Škole zauzima 3000 m^2 i u njemu se nalazi školski park, malonogometno asfaltno igralište i veliko zemljano igralište. U Školi se trenutno ništa ne preuređuje, adaptira niti nadograđuje, ali je proteklih nekoliko godina obnovljen krov zgrade, postavljen gromobran, izmijenjeni su prozori, vrata i napravljena je kotlovnica.

Osim njih, u školi postoje dodatni sadržaji koje polaznici koriste: školska knjižnica, video-projektor i sportska dvorana koja je u jako lošem stanju. Od vannastavnih aktivnosti, djeci s ovoga područja omogućeno je sudjelovanje u Limenoj glazbi ili u folklornim sadržajima koja se za njih organiziraju u prostoru Škole. Učenički prijevoz do Osnovne škole subvencionira Splitsko-dalmatinska županija.

Broj zaposlenika i upisanih učenika Osnovne škole Zagvozd od 2011. do 2015. godine prikazan je grafikonom 11. Škola se održava u redovnom programu.

Grafikon 11: Broj zaposlenika i upisanih učenika Osnovne škole Zagvozd od 2011. do 2015. godine

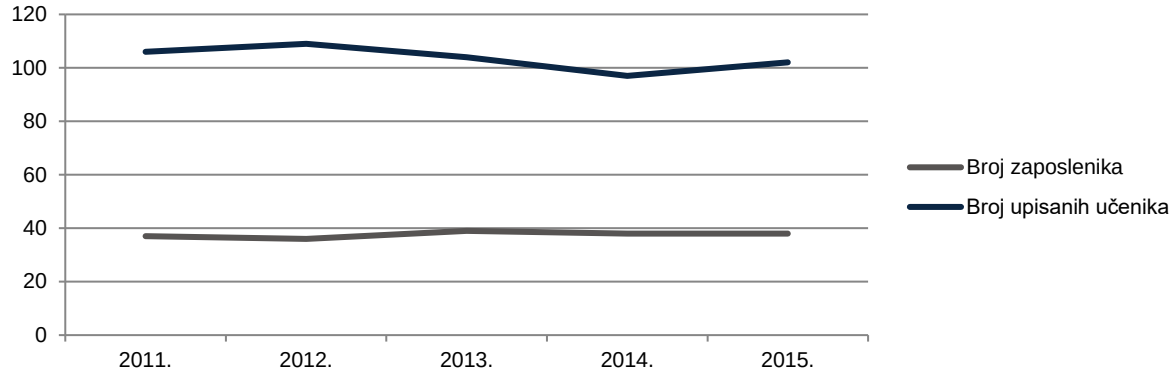

Izvor: Općina Zagvozd

U odnosu na 2001. godinu broj djece srednjoškolskog uzrasta na području Općine Zagvozd 2011. godine smanjio se za 48,6 %[10]. Prema posljednjem Popisu stanovništva na tom je području boravilo 57 djece od 15 do 19 godina. Njima nije bilo omogućeno srednjoškolsko obrazovanje na području Općine, ali im je subvencioniran prijevoz do naselja Zagvozd odakle su putovali do srednjih škola u Split, Imotski i Makarsku.

S područja Općine Zagvozd 2016. godine fakultete je pohađalo dvadesetak studenata, što redovnih, što izvanrednih. Redovni studenti s područja Općine imaju pravo na općinsku stipendiju.

3.4. Kultura i zaštita kulturne baštine

Najstarije ljudske tragove na području Općine Zagvozd skrivaju ostatci niza prapovijesnih gradina i grobnih gomila - tumula. Brojni prapovijesni objekti nisu istraženi, kao ni brojne vrtače. Po pronalasku primjeraka bizantskog novca iz 11. st., dviju grčko-ilirskih kaciga, kamenih sjekira, keramičkih posuda iz brončanog doba može se zaključiti da je ovo područje velik arheološki potencijal.

Zagvozd je stara glagoljaška župa Imotske krajine. Nekada je obuhvaćala i prostor današnje župe Medov Dolac sa selima Dobrinče i Medov Dolac. Prvi se put spominje za vrijeme Drugog crkvenog sabora u Solinu 533. godine i to pod imenom Montanense. Glagoljašku župu prvi je opisao Bartul Kašić u izvješću papi Urbanu VIII. 1626. godine.

[10] Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis 2001. i Popis 2011.

Kulturna baština Općine Zagvozd obuhvaća deset kulturnih dobara koji čine 0,7 % od ukupno 1449 kulturnih dobara na području Splitsko-dalmatinske županije. Tri su pokretna i sedam nepokretnih kulturnih dobara u koja se ubraja sakralna i profana graditeljska baština analiziranog područja, etnografska građa, sakralni/religijski predmeti, etnografska građa i arheološka baština.

Pokretna zaštićena kulturna dobra na području Općine Zagvozd su: etnografska zbirka župnog ureda, inventar crkve sv. Križa i dva drvena oltara iz crkve Velike Gospe (tablica 18).

Tablica 18: Pokretna kulturna dobra Općine Zagvozd

Naziv	Pravni status	Vrsta dobra	Lokacija	Klasifikacija
Etnografska zbirka župnog ureda	zaštićeno kulturno dobro	zbirka	Zagvozd	etnografska građa
Inventar crkve sv. Križa	zaštićeno kulturno dobro	zbirka	Rastovac	sakralni/religijski predmeti
Dva drvena oltara iz crkve Velike Gospe	zaštićeno kulturno dobro	pojedinačno kulturno dobro	Zagvozd	sakralni/religijski predmeti

Izvor: Registar kulturnih dobara

Župna zbirka u Zagvozdu sadrži 73 etnografska i 18 sakralnih predmeta. Među etnografskim predmetima najzastupljenija je keramika izrađena u Zagvozdu i okolici. To su lonci za kuhanje na ognjištu, glineni ćupovi raznih oblika i veličina za držanje hrane i vode koji su rađeni na lončarskom kolu i pečeni na otvorenoj vatri. Ova zbirka sadrži i kućni namještaj: siniju, stolice, škancije (police za posuđe), drvene tanjure i čanjke (zdjele za jelo), zatim razno posuđe, bronzine (lonce za kuhanje), tave i pržnjeve za kavu. Zbirka sadrži i predmete potrebne u tradicijskom gospodarstvu: štapove za pravljenje maslaca, pojedinačne predmete za obradu zemlje te nekoliko predmeta za opremu stoke. Zastupljeni su i predmeti vezani za kućnu radinost: predmeti za obradu vune, torbe i dijelovi nošnji. Predmeti koji sačinjavaju etnografsku zbirku župnog ureda u Zagvozdu bili su u uporabi koncem 19. i u prvoj polovini 20. stoljeća, kada su Zagvožđani živjeli u obiteljskim zajednicama i kada je komunikacija s gradskim središtima bila samo povremena. Sakralni predmeti ove zbirke sadrže misno ruho, crkveni namještaj i skulpture (osam misnica, pluvijal, propovjedaonicu, kip svetog Antuna Padovanskog, kadionice, križ, škropionice).

Jednako kao pokretna kulturna dobra, i ona nepokretna koja su zaštićena na području Općine Zagvozd uglavnom pripadaju sakralnoj baštini. Nepokretnu kulturnu baštinu područja Općine Zagvozd čine crkve prikazane na slici 6 (Svi Sveti, Sv. Stipan, Velika Gospa, Sv. Križ i srednjovjekovno groblje sa stećcima i crkva sv. Ivana Krstitelja i arheološko nalazište), stara župna kuća te arheološko nalazište Ploča-Vukov greb. Sva navedena nepokretna kulturna dobra dio su zaštićene baštine Općine Zagvozd. Osim zaštićenih kulturnih dobara ovoga područja, za njegov kulturni identitet važne su i brojne druge znamenitosti, ruralne cjeline, kultivirani krajolici, sakralni, memorijalni i profani spomenici, arheološki lokaliteti i zone te infrastrukturni zahvati u prostoru.

Tablica 19: Nepokretna kulturna dobra Općine Zagvozd

Naziv	Pravni status	Vrsta dobra	Lokacija	Klasifikacija
Crkva Svih Svetih	zaštićeno kulturno dobro	pojedinačno kulturno dobro	Zagvozd	sakralna graditeljska baština
Crkva sv. Stipana	zaštićeno kulturno dobro	pojedinačno kulturno dobro	Rastovac	sakralna graditeljska baština
Crkva Velike Gospe	zaštićeno kulturno dobro	pojedinačno kulturno dobro	Zagvozd	sakralna graditeljska baština

Stara župna kuća	zaštićeno kulturno dobro	pojedinačno kulturno dobro	Zagvozd	profana graditeljska baština
Crkva sv. Križa i srednjovjekovno groblje sa stećcima	zaštićeno kulturno dobro	pojedinačno kulturno dobro	Rastovac	sakralna graditeljska baština
Crkva Sv. Ivana Krstitelja i arheološko nalazište	zaštićeno kulturno dobro	pojedinačno kulturno dobro	Župa	sakralna graditeljska baština
Arheološko nalazište Ploča-Vukov greb	zaštićeno kulturno dobro	pojedinačno kulturno dobro	Zagvozd	arheološka baština

Izvor: Registar kulturnih dobara

Crkva Svih Svetih, svetog Križa i Velike Gospe podignute su između 1626. i 1636. godine, a u povijesnim spisima iz 1715. Zagvozd se opisuje kao selo jedinstveno i neobično po tome što jedino u Otomanskom Carstvu ima tri crkve.

Svi Sveti je jedna od najpoznatijih crkava na području Općine Zagvozd, a nazivana je još i Gospina crkva. Oko nje se nalazi pet stećaka što upućuje da je na tom mjestu nekada postojalo srednjovjekovno groblje. Iz natpisa s pročelja ove crkvice vidi se da je posvećena 20. siječnja 1644. godine. Zidovi crkvice išarani su križevima od posvete, a ona danas služi kao kapela za čuvanje svetih sakramenata. Oko 150 m istočno od ove crkve nalaze se razasuti veliki blokovi klesanog kamenja, odnosno ruševine starog zdanja franjevačke rezidencije - Manastirine.

I crkva svetog Križa u Donjem Rastovcu sagrađena je u 17. st., ali nešto prije crkve Velike Gospe. Smještena je na području Parka prirode Biokovo. Nekada je to bila župna crkva Zagvozda. Crkva je široka jednobrodna građevina, pravokutnog tlocrta, sagrađena od pravilno obrađenog kamena i pokrivena dvostrešnim krovom od pravilnih kamenih ploča. Uokolo crkve nalazi se groblje sa stećcima, a pronađeni površinski materijal ukazuje na mogućnost postojanja ranijeg srednjovjekovnog groblja. Inventar crkve, koji je također, zaštićeno kulturno dobro obuhvaća šest umjetnina nastalih u periodu od 17. do 20. stoljeća. Umjetnine su u osrednjem stanju, zapuštene i izložene nepovoljnim mikroklimatskim utjecajima. Najvrjednija umjetnina u crkvi je velika oltarna slika (pala) Oplakivanje Krista na križu i svecima iz 17. stoljeća koju je od nepoznatog mletačkog slikara naručio biskup fra Petar Kačić, koji je najvjerojatnije na njoj i prikazan. Ona se smatra najstarijom umjetničkom slikom u Imotskoj krajini. Crkva je restaurirana 1973. godine.

Stara župna crkva Velike Gospe najveća je od tri zagvoške crkve s početka 17. stoljeća. S obzirom da Turci nisu davali dozvole za gradnju novih crkava osim na mjestima gdje su ranije postojale, može se zaključiti da je tu već bila sagrađena crkva. Sadašnja je crkva popločana grubo tesanim kamenom, a vratnice crkve rad su domaćih majstora. Krov crkve prekriven je kamenim pločama, što pripada tradicionalnoj arhitekturi ovoga kraja. Neki su dijelovi crkve renovirani 1973. godine, a posljednja je restauracija izvršena pod nadzorom Regionalnog zavoda za čuvanje starina u Splitu. U ovoj se crkvi nalaze dva drvena oltara koja su zaštićena kao pojedinačno kulturno dobro. Crkva se nalazi u okviru Parka prirode Biokovo.

Slika 6: Sakralne građevine na području Općine Zagvozd, s lijeva na desno: crkva Svih Svetih, crkva sv. Stipana, crkva Velike Gospe, crkva sv. Križa, crkva sv. Ivana Krstitelja

Izvor: Konzervatorski odjel u Imotskom

Nešto mlađa crkva, smještena, također, u Rastovcu je crkva sv. Stipana iz 1863. godine. Okićena stoljetnim kljenom i kostelama jedna je od najljepših zagvoških crkava. Karakteristični bačvasti svod crkve natkrivaju kamene ploče krovišta. Iznimno je jednostavna što se vidi po njenim savršenim proporcijama, golom i bijelom kamenu i jednostavnim oltarom.

Još jedna crkva zagvoškog kraja koja pripada zaštićenoj kulturnoj baštini crkva je sv. Ivana Krstitelja u naselju Župa s arheološkim nalazištem.

Iako ne pripada kulturnim dobrima upisanima u Registar kulturnih dobara, kao dio zagvoške kulturne baštine važno je spomenuti i kapelu Gospe od Zdravlja u Donjem Rastovcu koju je vlastitim novcem sazidao don Andrija Lončar uz svoju rodnu kuću. Kapelica krije originalnu škrinju sa starinskim kovanim kvakama i štampanim propovijedima fra Filipa iz Očevije, fasciklu glagolskog brevijara i glagolski misal napisan latinicom i glagoljicom. Ovi rukopisi nisu u cijelosti sačuvani.

Od zaštićene arheološke baštine ovoga kraja najistaknutije je arheološko nalazište Ploča-Vukov greb koje se nalazi u blizini zaseoka Bartulovići, uz lokalnu prometnicu Zagvozd-Grabovac. Radi se o srednjovjekovnom groblju sa stećcima od kojih su do danas sačuvani jedan sljemenjak i dvije ploče. Po sredini sljemenjaka po svim stranama teče šira traka koja dijeli prikaze u dvije cjeline. Na sjevernoj i južnoj široj strani u gornjem dijelu prikazan je lov (lovac i dva jelena) dok je u donjem dijelu voluta. Nešto zapadnije nalazi se prapovijesna gomila.

Profanoj graditeljskoj baštini ovoga kraja pripada stara župna kuća u Zagvozdu koja se nalazi istočno od crkve Velike Gospe. I ona, kao i Crkva, pripada Parku prirode Biokovo. Taj djelomično očuvani stambeno-gospodarski sklop iz 17.-18. stoljeća rijedak je primjer seoske utvrđene stambene arhitekture građene u tradicijskom slogu Dalmatinske zagore.

Glavna kuća sastoji se od podruma i prizemlja u kojemu je bio stan za župnika. U blizini je izgrađeno još nekoliko kuća, štala i gustirna. Sve su zgrade danas u ruševnom stanju, bez krova s odronjenim i urušenim zidovima. Uokolo sklopa nalazilo se poljoprivredno imanje podignuto na kamenim terasama i ograđeno kamenim suhozidom. Danas se ono više ne obrađuje pa na njemu prevladava samonikla bjelogorica.

Slika 7: Stara župna kuća na Ćemeru

Izvor: Konzervatorski odjel u Imotskom

U predjelu Turski Klanac nalaze se ostatci stare kule s dva bunara koja je pripadala Hasan-agi Arapoviću o kojemu su se priče prenosile s naraštaja na naraštaj sve dok ih 1774. godine nije zapisao talijanski putopisac i etnograf Alberto Fortis. Njegovu su baladu potom prevodili Scott, Goethe, Puškin i mnogi drugi književnici. Ova materijalna baština nije upisana u Registar kulturnih dobara.

S obzirom da velik dio Općine pripada Parku prirode Biokovo na njegovom području je važno izdvojiti kulturno-povijesne spomenike, odnosno lokalitete i građevine koji se ne nalaze u Registru kulturnih dobara. Od arheoloških lokaliteta evidentirane su pećine Matijaševa peć, Gradska i Samogorska spila iznad Župe, prapovijesna gradina na Takalu u Župi, prapovijesna gomila sjeverno kod zaseoka Družjanići (Rašćane) i prapovijesna gomila (jedna veća i nekoliko manjih) zapadno od zaseoka Brzice (Zagvozd).

Na području Parka prirode Biokovo nalazi se i važna civilna građevina Napoleonova cesta iz 19. st. koja se u većem dijelu trase poklapa sa sadašnjom državnom cestom D62. Po trasi ceste danas se većim dijelom proteže granica Parka Zagvozd-Župa-Rašćane. Cesta nije upisana u Registar kulturnih dobara.

Za kulturnu ponudu Zagvozda osim njegove kulturne baštine i prirodnih ljepota od velikog su značaja i manifestacije koje pružaju perspektivu razvoju turističke ponude toga kraja. Neke od njih odvijaju se i u Domu kulture koji se nalazi u vlasništvu Općine. Na području Općine nema knjižnice izuzev one koja se nalazi u sklopu Osnovne škole.

Manifestacije i događanja

Zagvozd je najpoznatiji po kazališno-glazbenoj manifestaciji Glumci u Zagvozdu koja se od 1998. godine održava u ljetnim mjesecima. Predstave i koncerti održavaju se na Trgu glumaca koji je dobio ime po toj manifestaciji. Organizaciju događanja te tromjesečne ljetne

manifestacije koordinira udruga Glumci u Zagvozdu i to veoma uspješno, jer svake godine privuče posjetitelje s područja cijele Hrvatske. Tada se održi od sedam do četrnaest predstava koje sveukupno posjeti oko 10 000 gledatelja, a doprinosom mještana osiguran je kontinuitet i napredak ove manifestacije.

Od 2000. godine u Zagvoškom se naselju Bunje prve subote u kolovozu održava Ribarska noć Bunje. Nastala je iz parodije na originalne ribarske noći priobalnih krajeva, a tijekom godina raširila se na veliki spektakl tog kraja nadmašivši sva Hrvatska primorska naselja, ako ničim, onda količinom pripremljenih jela i brojem posjetitelja. Tada se za oko 2500 posjetitelja pripremi oko 1000 kg ribe, 500 l domaćega vina, 5000 l piva i 1000 litara bezalkoholnih pića, a konzumiranje je besplatno. Ova manifestacija posjećena je i od strane brojnih glumaca i umjetnika, sudionika kazališnih susreta Glumci u Zagvozdu. Bunar zapremnine 495 m^3 oko kojega je organizirana manifestacija napravljen je početkom 17. stoljeća. Na inicijativu udruge Ribarska noć Bunje pokrenuta je akcija da se vrati stari izgled bunaru, zamijenjen je oštećeni kamen, sama kruna bunara podignuta na visinu koja je po starim crtežima odgovarala njegovom izvornom obliku. Na bunaru se održavaju skokovi u vodu sa stijena oko bunara i vaterpolo turnir.

Slika 8: Ribarska noć Bunje

Izvor: http://exploringdalmatia.com/category/blog/page/7/

Dana 16. srpnja župa Zagvozd slavi Gospu od Karmela, svoju nebesku zaštitnicu. Istog se dana obilježava i dan Općine Zagvozd. Proslava započinje prvom jutarnjom misom sa svečanom procesijom u kojoj djevojke u bjelini nose cvijećem urešen Gospin kip kroz naselje. Uz marijanske pjesme i zagvošku limenu glazbu, Gospa se unosi u župnu crkvu u središtu naselja, odakle se nastavlja svečano misno slavlje. Ovakvo crkveno slavlje karakteristično je za mnoga naselja dalmatinskog podneblja koja slave dan zaštitnika grada ili općine. Dan Općine Zagvozd održava se tijekom manifestacije Glumci u Zagvozdu i odlično upotpunjava turističku ponudu Općine. Večernje slavlje Dana Općine obilježavaju koncerti poznatih domaćih glazbenih imena.

Slika 9: Glumci u Zagvozdu

Izvor: http://glumciuzagvozdu.hr/hr/susreti/

Osim manifestacija Glumci u Zagvozdu i Ribarske noći Bunje u Općini Zagvozd obilježavaju se i crkvene svečanosti u organizaciji Limene glazbe Zagvozd poput: uskrsnih i božićnih svečanosti, dana naselja i župe u Krstaticama i Župi te blagdana sv. Nikole. Limena glazba s mladima starijima od 10 godina organizira puhački tečaj u prostorima Limene glazbe u Zagvozdu, jer o njima ovisi budućnost i opstanak ove zagvoške udruge.

3.5. Sport

Od sadržaja koji se odnose na sport i rekreaciju stanovnicima Općine Zagvozd na raspolaganju je sedam boćališta - u svakom naselju Općine po jedno. Osim boćanja, Zagvožđani drže i do nogometa, a igralište koje se nalazi u sklopu Osnovne škole uglavnom posjećuju djeca. Za odrasle Zagvožđane izuzev boćališta ne postoji infrastruktura namijenjena sportu i rekreaciji. Na području Općine ne održavaju se sportske manifestacije.

3.6. Religija

Općina Zagvozd može se opisati kao izrazito katoličko područje u kojemu se čak 99,3 % stanovnika izjasnilo katolicima na službenom popisu 2011. godine. To je više i od županijskog prosjeka, prema kojemu je 90,8 % stanovnika Splitsko-dalmatinske županije katoličke vjere, ali i od hrvatskog prosjeka koji iznosi 86 %. Na području Općine postoje tri župe: Gospa od Karmela, Presveto Srce Isusovo i Sv. Ivan Krstitelj.

Tablica 20: Broj stanovnika prema vjerskoj pripadnosti na području Općine Zagvozd i u Splitsko-dalmatinskoj županiji

Vjerska pripadnost / Područje	U Splitsko-dalmatinskoj županiji	U Općini Zagvozd
Katolici	413 158	1180
Pravoslavci	4683	1
Protestanti	652	0
Ostali kršćani	1073	0
Muslimani	2282	1
Židovi	32	0
Istočne religije	237	0
Ostale religije, pokreti i svjetonazori	256	0
Agnostici i skeptici	4308	0
Nisu vjernici i ateisti	18 307	3
Ne izjašnjavaju se	8649	1
Nepoznato	1206	2

Izvor: www.dzs.hr

Da se u Općini Zagvozd drži do vjerskih običaja ide u prilog činjenica da je 2013. godine od sveukupno sedam sklopljenih brakova, njih samo dva bilo građanskih, što je u postotku više vjerskih brakova od prosjeka Splitsko-dalmatinske županije

Tablica 21: Građanski i vjerski brakovi sklopljeni 2013. godine u Splitsko-dalmatinskoj županiji i Općini Zagvozd

Kategorija / Područje	U Splitsko-dalmatinskoj županiji	U Općini Zagvozd
Građanski brakovi	762	2
Vjerski brakovi	1408	5

Izvor: www.dzs.hr

3.7. Mjere zaštite ljudi i imovine

Policijska postaja Imotski, Policijska uprava Splitsko-dalmatinska jedna je od 17 policijskih postaja u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Područje za koje je ova policijska postaja odgovorna u nadležnosti je Grada Imotskog i općina Zmijavci, Runovići, Podbablje, Zagvozd, Cista Provo, Lokvičići, Lovreć i Proložac. Podatci za Općinu Zagvozd nisu bili dostupni pa se analiza sigurnosnih pokazatelja odnosi na čitavo područje nadležnosti Policijske postaje Imotski.

Grafikon 12: Odnos broja prijavljenih i riješenih kaznenih djela na području koje je u nadležnosti Policijske postaje Imotski od 2011. do 2014. godine

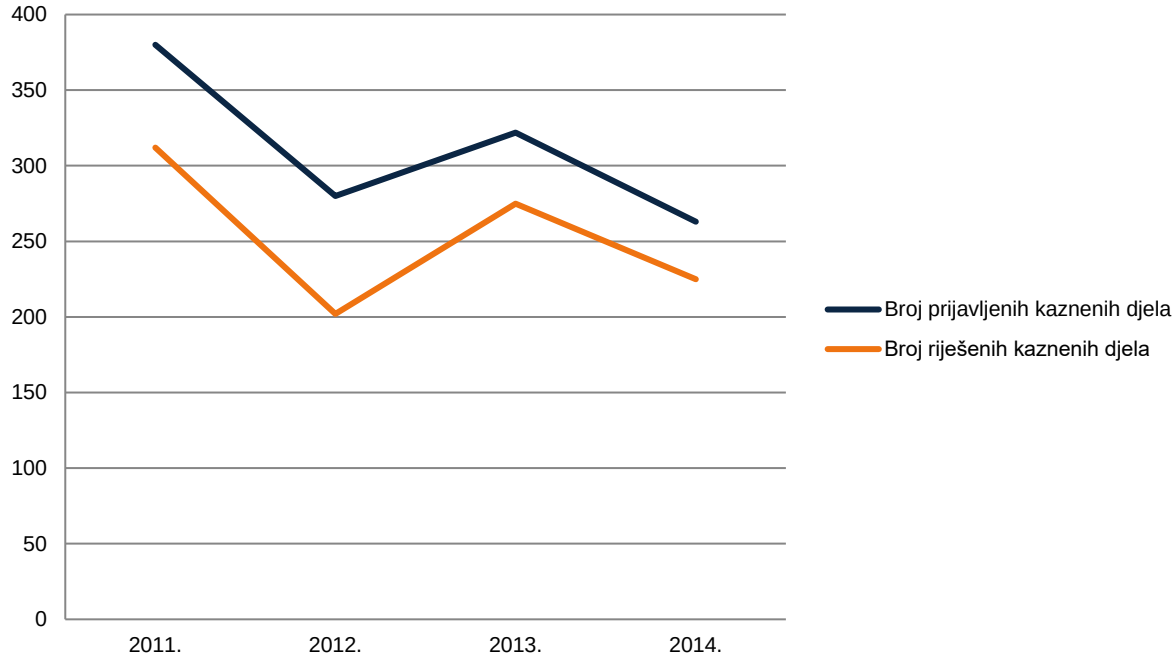

Izvor: Policijska uprava splitsko-dalmatinska

Od 2011. do 2014. godine utvrđeno je da je prosječan godišnji broj prekršaja protiv javnog reda i mira na analiziranom području bio 178. Broj se ostalih prekršaja iz nadležnosti MUP-a od 2011. godine smanjio za 65,3 %. Godine 2011. takvih je prekršaja zabilježeno 962, a 2014. godine 334. U navedenom periodu prosječno je godišnje zabilježeno 145 javnih okupljanja, 202 prometne nesreće, 5742 prometna prekršaja i 14 nezakonitih prelazaka granice. Od 2011. do 2014. godine u prometu je smrtno stradalo sedam osoba, a 385 osoba je ozlijeđeno. Odnos broja prijavljenih i riješenih kaznenih dijela prikazan je u grafikonu 12.

Na području Općine nije formirana javna vatrogasna postrojba, ali tu djeluje dobrovoljno vatrogasno društvo: DVD Zagvozd koje je udruženo u Vatrogasnu zajednicu Splitsko-dalmatinske županije. DVD sredstva osigurava iz proračuna Općine. Kao dio veće vatrogasne zajednice sudjeluje u gašenjima požara na području čitave Splitsko-dalmatinske županije, ali je posebno odgovoran za područje Biokova i Imotske krajine gdje su u ljetnom razdoblju česti mali požari i vatrene stihije.

Ostale jedinice za zaštitu građana i njihove imovine poput suda, zatvora, Državnog odvjetništva, zaštitarske djelatnosti te uprave za zaštitu i spašavanje nisu organizirane i smještene na području Općine.

3.8. Stanovanje i javne zgrade

Prema podatcima iz Popisa stanovništva 2011. godine napravljena je tablica 22 u kojoj je prikazana analiza stanovanja na području Općine Zagvozd.

Tablica 22: Stanovanje i javne zgrade u Splitsko-dalmatinskoj županiji i Općini Zagvozd

Kategorija / Područje		U Županiji	U Općini Zagvozd
Ukupno stanova (neovisno o vlasništvu)		254 629	1395
Ukupna površina stanova/stambenih kuća u m²		18 272 012	98 929
Broj nastanjenih stanova/stambenih kuća za stalno stanovanje koji imaju instalacije	Vodovod	151 076	417
	Kanalizacija	150 980	412
	Električna energija	152 049	449
	Plin	1652	0
Stanovi za stalno stanovanje	Ukupno	206 186	1313
	Nastanjeni	152 125	449
	Privremeno nenastanjeni	48 550	754
	Napušteni	5511	110
Stanovi koji se koriste povremeno	Za odmor i rekreaciju	30 187	81
	Ukupna površina stanova za odmor i rekreaciju u m²	2 018 269	6211
	U vrijeme sezonskih radova u poljoprivredi	765	0
Stanovi u kojima se samo obavlja djelatnost	Iznajmljivanje turistima	16 524	0
	Ostale djelatnosti	967	1

Izvor: www.dzs.hr

Prema podatcima popisa stanovništva iz 2011. godine, na području Općine Zagvozd nalazi se 1395 stambenih jedinica, od čega je stalno nastanjenih 1313 ili 94,1 % stanova. Sveukupni broj stanova Općine Zagvozd čini 0,9 % svih stanova Splitsko-dalmatinske županije. Prosječna površina stana analiziranog područja je 70,9 m², što je manje od županijskog prosjeka koji iznosi 76,3 m². Na području Općine 81 stan namijenjen je odmoru i rekreaciji pa se koristi povremeno. Oni čine 5,8 % svih stanova toga područja, a prosječna veličina takvih stanova je 76,7 m², što je više od županijskog prosjeka koji iznosi 66,9 m². Što se tiče instalacija u stalno nastanjenim stanovima, one su na području Županije zastupljene u 99,3 % stanova pa Općina Zagvozd odskače od prosjeka Županije s 92,9 % i u uopće nema stanova u kojima je instaliran plin.

Površina stanova kojima Općina raspolaže iznosi 303 m², a oni se nalaze u najmu. U vlasništvu Općine nalaze se i poslovni prostori i Dom kulture koji zauzimaju površinu od 1 370,77 m², ali se samo dio tih prostora nalazi u najmu.

4. ZAŠTITA OKOLIŠA I INFRASTRUKTURA

4.1. Zaštita okoliša

4.1.1. Upravljanje otpadom

Otpad s područja Općine Zagvozd odlaže se na odlagalište otpada Kozjačić koji se nalazi u neposrednoj blizini područja Jezerac kod Imotskog. Kozjačić je vrtača s promjerom otvora na vrhu od oko 60 m i dubine oko 40 m. Nalazi se u četvrtoj zoni sanitarne zaštite izvorišta u neposrednoj blizini naselja Vinjani. Ova se lokacija za odlaganje otpada koristi više od 30 godina. Od 1. srpnja 2016. godine pravna osoba zadužena za zbrinjavanje otpada je Čistoća imotske krajine d.o.o. koja raspolaže s dva specijalna vozila. Do tada je za zbrinjavanje komunalnog otpada bila zadužena Topana d.o.o. iz Imotskog koja je 2015. godine sveukupno brojala 26 zaposlenika. U svom posjedu Topana ima jedno vozilo specijalizirano za utovar i odvoz otpada. Vozilom se otpad dovozi do ruba vrtače odakle ga se buldožerom gura u nju. Gorivi i biorazgradivi dio otpada ostaje na padinama vrtače gdje se zapali i razgradi čime se smanjuje njegov volumen.

346 fizičkih osoba i 25 pravnih osoba 2015. godine bili su korisnici komunalnih usluga Topane. Komunalni otpad preuzima se iz posuda postavljenih na 64 lokacije s kojih se odvozi jednom tjedno. Elektronički otpad odlaže se u za to predviđenu posudu unutar prostora tvrtke Čistoća.

Prema Izvješću o komunalnom otpadu Agencije za zaštitu okoliša, 2010. godine zaključeno je da se po stanovniku u Hrvatskoj godišnje proizvede oko 367 kg otpada. S obzirom da je na posljednjem popisu stanovništva utvrđeno da je stanovnika Općine Zagvozd 1188, to bi značilo da se na području Općine godišnje proizvede više od 433 t komunalnog otpada. Evidencije Topane d.o.o. ukazuju da je ta brojka u prethodnim godinama bila znatno veća, što je vidljivo u tablici 23.

Godine 2011. količina miješanog komunalnog otpada s područja Općine Zagvozd iznosila je 580 t, a razlog tome je autocesta koja prolazi područjem Općine. Od 2013. godine intenzivno se radilo na osvještavanju stanovnika o dobrobitima kompostiranja pa je u prethodnoj godini količina otpada smanjena na 410 t. Na području Općine Zagvozd smanjena je i proizvodnja otpada po stanovniku pa je 2011. godine ona iznosila 310 kg, a u 2014. godini 285 kg.

Od 2013. godine na odlagalištu Kozjačić započelo se s odvojenim prikupljanjem komunalnog otpada (plastike, papira i kartona te glomaznog otpada). U sastavu *zelenih otoka* kojima je omogućeno odvojeno prikupljanje otpada postavljen je i kontejner za obuću i odjeću. Prihvatnog mjesta za električki, elektronski i opasni otpad na odlagalištu Kozjačić nema, ali se korisnici upućuju na predaju te vrste otpada ovlaštenom sakupljaču EE otpada Flori VTC d.o.o. Odvojeno se sakuplja i metalni otpad jer predstavlja ogromni potencijal za ponovno iskorištenje. Takav otpad s područja Općine Zagvozd prikuplja obrt za reciklažu i trgovinu Eko Imotski.

Tablica 23: Podatci o otpadu s područja Općine Zagvozd od 2011. do 2015. godine

Kategorija / Godina		2011.	2012.	2013.	2014.	1. 1. 2015. - 1. 12. 2015.
Broj korisnika usluga odvoza otpada Topane d.o.o.	fizičkih osoba (broj stanovnika)	1200	1200	1200	1188	1188
Količina miješanog komunalnog otpada na odlagalištu (u t)	sveukupna količina	11 050	10 300	9400	8831	8100
	količina otpada s područja Općine Zagvozd	580	580	510	460	410
Produkcija otpada po stanovniku na području Općine Zagvozd (u kg)		310	310	310	285	285
Godišnja cijena odlaganja 1 t otpada (u kn)		57	67	62	55	56

Izvor: Topana d.o.o.

Godine 2009. napravljen je Plan gospodarenja otpadom u kojemu je predviđena izgradnja reciklažnog dvorišta. Na području Golo Brdo u Općini Podbablje planira se njegova izgradnja sa svim zakonom predviđenim sadržajima (NN 94/13). Tu bi se odlagao otpad s područja Općine Zagvozd, ali i šire. U tijeku je izrada projektne dokumentacije.

Iako se sustavno radi na smanjenju broja divljih odlagališta s područja ove Općine, ona se svake godine iznova saniraju sredstvima Općine Zagvozd i ujedno predstavljaju najveći problem očuvanja okoliša Općine.

4.1.2. Zaštita prirodnih bogatstava i upravljanje prirodnim resursima

Na području Općine Zagvozd nalazi se Park prirode Biokovo površine 19 330,54 ha koji je zaštićen na temelju Zakona o zaštiti prirode. Park se cijelom svojom površinom nalazi u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Obuhvaća dijelove područja gradova Makarske i Vrgorca te općina Baška Voda, Brela, Podgora, Šestanovac, Tučepi, Zadvarje i Zagvozd. Površina zaštićenog područja koja se nalazi na području Općine Zagvozd iznosi 5934,48 ha, odnosno 30,7 % sveukupne površine Parka. Ovim zaštićenim područjem upravlja Javna ustanova Park prirode Biokovo. Unutar Parka prirode Biokovo nalaze se dijelovi četiriju zagvoških naselja: Rastovca, Zagvozda, Župe i Biokovskog Sela. To znači da na tom području nema cjelovitih naselja, već se tu nalaze samo dijelovi naselja (zaseoci ili dijelovi zaseoka), pretežno na rubnim dijelovima Parka. Dijelovi naselja Općine Zagvozd unutar granica Parka su:

- Zaseoci koji se administrativno nalaze unutar naselja Župa: Garmazi, Takalo, Luetići i Roglići.
- Zaseoci koji se administrativno nalaze unutar naselja Zagvozd: Brnasi, Katušići, Brzice, Mucići, Milići i Sudišće.
- Zaseoci koji se administrativno nalaze unutar naselja Rastovac: Šute, Serdarevići, Žuge, Lončari, Vranjići, Stanići i Dedići.

Unutar područja Parka postoje izgrađene strukture („sekundarna naselja“ i pojedinačne zgrade) - planinski stočarski stanovi i staje, ali to nisu dijelovi naselja niti ulaze u površine građevinskih područja naselja.

Stočarska naselja na Biokovu (planinski stočarski stanovi i staje) čine cjelinu sa stalnim, primarnim, matičnim zaselcima. Ta dva tipa naselja, primarna i sekundarna, ponekad dijeli znatna udaljenost. Na tome međuprostoru odvijale su se od starine, vjerojatno od neolitika do danas, ustaljena stočarska kretanja. Značajka sezonskih stočarskih naselja je u njihovoj

općenitoj skromnosti i izvanredno skladnom uklapanju u okolni pejzaž. Za njihovu je gradnju korišten kamen i to najčešće građen u suho tj. bez vezivnog materijala, a pokrov je kamena ploča ili ražena slama. Prostor stočarskih nastambi najčešće je organiziran na način da su pod istim krovom boravili ljudi i stoka krupnog zuba, odijeljeni pregradom - lisom od pletenog pruća. Uz ovu stambeno-gospodarsku zgradu nalazio se tor za stoku sitnog zuba. Torovi su bili otvoreni, samo ograđeni nezakrovljeni prostor, za plandovanje stoke i zatvoreni tj. zakrovljeni u slučaju nevremena, ili za janjce. Stočarski stambeno-gospodarski sklopovi sadržavali su gustirne, bunare, lokve, te guvna za vršidbu žitarica, jer se tu po docima uz krumpir, kupus i mrkvu sijalo raž i ječam.[11]

Planinski stočarski stanovi i staje dio su kulturne baštine i jedinstven su primjer etnoloških građevina. Oni koji se nalaze na području Parka prirode koji se nalazi unutar granica Općine Zagvozd popisani su u tablici 24.

Tablica 24: Postojeći planinarski stočarski stanovi i staje - sklopovi i pojedinačne zgrade koji pripadaju Općini Zagvozd, a nalaze se unutar Parka prirode Biokovo

Redni broj / Naselje	Zagvozd	Rastovac	Župa	Biokovsko Selo
1.	Kaoci	Sutine staje	Culija	Lozovci (Šćurove, Guićeve, Budalića i Peškirića staje)
2.	Unišća	Lončareve staje	Brnića stan	Lipi dočić
3.	Ržišća	Dedića staje	Luetića stanovi (Vlaka)	Razvala
4.	Alagića staje	Maslića staje	Ploča	Krči
5.	Bartulovića staje	Stanića staje	Trepetljikovac	Kančelik
6.	Brzičine staje	Staro selo - Kurenik	Bukov pod	Klačina
7.	Čagljeve staje		Modrića spila	
8.	Drljine staje		Dolina	
9.	Gaćine staje		Bubalov konak	
10.	Mlikotine staje		Blogova	
11.	Pićolčeve staje		Robovi doci	
12.	Pirića staje		Duba	
13.	Dobri dol			
14.	Staje za Kuranikom			

Izvor: Prostorni plan Parka prirode Biokovo, Obrazloženje plana, 2015.

Biokovo je planina koja izranja iz mora pružajući sa svojih vrhova i vidikovaca nezaboravne panoramske poglede na Makarsku rivijeru i Zabiokovlje. Osim po svome položaju, Biokovo je jedinstveno i zbog svoje geomorfologije te biološke raznolikosti, što su bili glavni razlozi proglašenja planine Biokovo parkom prirode 1981. godine.

Glavna obilježja parka su geomorfološki fenomeni - brojne vrtače, škrape, kamenice, jame, ledenice, spilje, krški izvori te više od 40 endemičnih biljnih vrsta, npr. biokovsko zvonce (*Edraianthus pumilio*). Osim toga, na Biokovu se nalaze značajna paleontološka nalazišta i prekrasni krajobrazi i vidikovci. Dio njega je četvrta jama po dubini u Republici Hrvatskoj Mokre noge (-832 m). U sastavu Parka iznad sela Kotišina nalazi se Biokovski botanički vrt Kotišina površine 16,5 ha. Najznačajnija divljač ovoga područja su divokoze.

Slika 10: Park prirode Biokovo

[11] Prostorni plan Parka prirode Biokovo, Obrazloženje plana, 2015.

Izvor: Park prirode Biokovo

Ljepote Parka prirode Biokovo posebno su zanimljive paraglajderima, alpinistima, speleolozima, ali i turistima i izletnicima.

Unutar Parka nalaze se brojni kulturno povijesni spomenici koji obuhvaćaju arheološku baštinu, povijesno-graditeljske cjeline, povijesne sklopove i građevine, memorijalnu i etnološku baštinu. U dijelu koji je unutar granica Općine Zagvozd nalaze se tri zaštićena nepokretna kulturna dobra: dvije crkve i ostatci stare župne kuće. Osim njih za analizirano područje važne su i pećine, prapovijesne gomile, kao i Napoleonova cesta. Sva kulturna dobra na području Općine Zagvozd opisana su u poglavlju 3.4. Kultura i zaštita kulturne baštine.

Unutar njegovih granica nalaze se dva područja ekološke mreže Republike Hrvatske (mreže Natura 2000): područje očuvanja značajno za ptice HR1000030 Biokovo i Rilić te područje očuvanja značajno za vrste i stanišne tipove HR5000030 Biokovo.

Unutar područja HR1000030 Biokovo i Rilić nalaze se ciljne vrste jarebice kamenjarke, primorske trepetljike, surog orla, ušare, leganja, zmijara, eje strnjarice, planinskog djetlića, crne žune, vrtne strnadice, sivog sokola, ždrala, rusog svračka, ševe krunice, škanjca osaša i sive žune, a unutar područja HR5000030 Biokovo ciljne vrste skopolijeve gušarke, vuka, hrastove strizibube, mosorske gušterice, dinarske voluhare, medonjice, jelenaka, dugokrile pršnjake, velika četveropjege cvilidrete, velikouhog šišmiša, dalmatinskog okaša, alpinske strizibube, zimzelene medvjetke, nježne kockavice, žute sirištare, ljiljana zlatana, finobodljaste kaćune, kao i ciljna staništa mediteranskih šuma endemičnog crnog bora, eumediteranskih travnjaka, te otvorene kserotermofilne pionirske zajednice na karbonatnom kamenitom tlu. U tablici 25 prikazana su područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove.

Na sjevernu (zagorsku) stranu Biokova može se doći brojnim putovima. Neki od njih polaze s područja Općine Zagvozd, a neki s područja Općine Brela i Općine Šestanovac. S područja Općine Zagvozd do Biokova se može doći raznim rutama. Polazišne točke nalaze se u

zaseocima Šute, Dedići i Stanići u selu Rastovcu, zagvoškim zaseocima Brzice i Milići, cestovnom prijevoju Turija i zaseocima Turići, Takalo i Roglići zagvoškog sela Župa. Ishodišne točke Biokova su vrhovi Šćirovac, Sv. Ilija, Lipa glavica, Lokva, Sv. Vid i Sv. Rok. Planinarima koji do biokovskih vrhova dolaze ovim rutama omogućen je smještaj jedino u planinarskoj kući Akademik Josip Roglić na Čuliji koja je udaljena je 1 h i 30 min hoda od Župe, gdje kod rodne kuće Josipa Roglića u zaselku Roglići počinje pristupni put. U toj malenoj zidanoj prizemnici omogućen je smještaj za desetak planinara. Od ukupno 3000-4000 planinara koji raznim planinskim putovima godišnje dođu na Biokovo, s područja Općine Zagvozd bude ih petstotinjak. Kao polazišnu točku za uspon najčešće biraju zagvoški zaseok Milići. To je jedan od sekundarnih ulaza u Park na kojemu se planira izgradnja ulazne recepcije i nadzorničke postaje Javne ustanove Parka i prilaznog parkinga. Sezona planinarenja obično počinje početkom proljeća, nakon Uskrsa i traje do početka listopada. Tijekom vrućih ljetnih mjeseci posjeti budu nešto rjeđi.

4.2. Infrastruktura

4.2.1. Prometna infrastruktura

Dominantna prometna infrastruktura na području Općine Zagvozd su ceste, ulice, parkirališne i ostale javne prometne površine. Ovim područjem prolazi dionica autoceste A1 Šestanovac-Ravča u dužini od 17 km. Na toj se dionici autoceste na području Općine Zagvozd nalazi čvor Zagvozd i odmorište Rašćane Gornje. Udaljenost najbližeg odvojka autoceste od sjedišta općine Zagvozd je 0,5 km. Na području Općine nalazi se cestovni objekt za održavanje i kontrolu prometa.

Tablica 25: Prometna povezanost Općine Zagvozd

Kategorija prometa		Najvažniji cestovni pravci koji prolaze područjem Općine Zagvozd
CESTOVNI PROMET	Autocesta	A1 Zagreb-Split-Dubrovnik
	Državne ceste	D62 Šestanovac - Zagvozd - Vrgorac - Kula Norinska - Metković (D 9) i D72 Baško Polje (D8) - Zagvozd (D62) - Grubine (D60) - Imotski - G.P. Vinjani Gornji (gr. BiH)
	Lokalne ceste	LC67143 Grabovac (D 62) - Rastovac - Zagvozd (D62) LC67149 D62 - Stapići - Tomičići – Mlikote - D76 LC67151 Zagvozd (D76) - Krstatice - Slivno (L67182) LC67165 L 67151 - Lovrinčevići (D62) LC67181 Lovrinčevići (L67165) - Biokovsko Selo - Rašćani Gornji (Ž6199)
	Tunel	Sv. Ilija
ZRAČNI PROMET		Najbliža se zračna luka nalazi u Gradu Kaštelima (Resnik), a od Zagvozda je udaljena 95,9 km.
ŽELJEZNIČKI PROMET		Najbliži željeznički kolodvor je u Splitu na udaljenosti od 69 km
GRANIČNI PRIJELAZ		Najbliži granični prijelaz udaljen je 18,8 km i nalazi se u Vinjanima Donjima na granici s Bosnom i Hercegovinom.
MORSKE LUKE		Luka Split nalazi se 96 kilometara od Zagvozda

Izvor: Općina Zagvozd

Općinom prolaze dvije državne ceste: DC 62 (Šestanovac - Zagvozd - Vrgorac - Kula Norinska - Metković) i DC 76 (Baško Polje - Zagvozd - Grubine - Imotski - G. P. Vinjani Gornji) u duljini od ukupno 32 km. One su u ingerenciji Državnih cesta d.o.o. Na trase državne ceste D76 nalazi se tunel Sv. Ilija koji naselje Bast u Općini Baška Voda povezuje s Rastovcem u Općini Zagvozd. Tunel je dugačak 4294 m, ima kolnik širine 7,7 m kojim se promet odvija dvosmjerno i servisnu cijev sa zapadne strane dugu 4255,62 m i širine 3 m. Tunel prolazi masivom Biokova neposredno ispod jednog od najviših vrhova planine Sv. Ilija.

Na području Općine nema županijskih cesta. U planu je izgradnja županijske ceste ZC6199 GP BIH - Slivno - Rašćane Gornje - Rašćane Donje - Gornje Igrane (D512) u dužini od 30,1 km.

Osim navedenih državnih cesta, cestovnu mrežu Općine sačinjava i pet lokalnih razvrstanih cesta u dužini od 31,9 km koje su u nadležnosti Županijske uprave za ceste Split, kao i više od 60 km nerazvrstanih cesta koje se nalaze na području sedamdesetak zagvoških zaseoka. Za njihovo održavanje zadužena je Općina Zagvozd. Javne ceste na području Općine Zagvozd popisane su u tablici 25.

Iako područjem Općine Zagvozd prolaze važni cestovni pravci, odnosno unatoč razgranatoj mreži cesta koja povezuju naselja unutar Općine, ali i kojom je ovaj prostor povezan sa susjednim jedinicama lokalne samouprave, stanje cesta je nezadovoljavajuće. Asfaltni zastor na pojedinim trasama je u vrlo lošem stanju, a to se posebno odnosi na državnu cestu D 62. Na dijelu državne ceste D 62 Šestanovac-Grabovac-Zagvozd izraženi su loši horizontalni i vertikalni elementi trase, krivine su loše izvedene, a na dionicama gdje su odbojnici nužno potrebni oni nisu postavljeni.
Mreža županijskih i lokalnih cesta je, također, u nezadovoljavajućem stanju. Ove dionice karakteriziraju loše izvedene krivine te loš asfaltni zastor.

Prometna signalizacija na cijelom području Općine Zagvozd je nezadovoljavajuća, a to se posebno odnosi na raskrižje u samom naselju Zagvozd, gdje je radi sigurnosti odvijanja prometa cestovnih vozila i pješaka, nužno postaviti ležeće policajce. Stanje cestovne mreže je izrazito loše na prometnicama koje prolaze kroz naseljena mjesta, a najviše zbog nepostojanja nogostupa, kao i loše osvijetljenosti (posebno državnih cesta). Autobusna stajališta koja su izgrađena u nekim naseljima, izvedena su loše, a u nekim naseljima, kao i u samom općinskom središtu uopće nisu izgrađena.

Sustav javnog prijevoza ne zadovoljava u potpunosti potrebe stanovništva Općine Zagvozd, a to se posebno odnosi na rubna naselja Općine.

Na području Općine Zagvozd nema zračnih pristaništa, letilišta ni heliodroma. Najbliža je zračna luka od središta Općine udaljena 95,9 km i nalazi se na izlazu iz Grada Kaštela u smjeru Trogira.

4.2.2. Energetska infrastruktura

Postojeći sustav opskrbe električnom energijom područja Općine Zagvozd čine srednjenaponski 10 kV vodovi preko kojih se napajaju trafostanice prijenosnog omjera 10/0,4 kV s kojih se naposljetku napajaju kućanstva te ostali objekti s električnom energijom. Postojeći su vodovi izvedeni kao nadzemni. Od dalekovoda DV 110 kV Kraljevac-Imotski u TS Zagvozd izgradnjom su nastala dva voda: DV 110 kV Kraljevac-Zagvozd i DV 110 kV Zagvozd-Imotski.

Cjevovodni promet na području ove Općine još nije u funkciji, ali je u pripremi izgradnja magistralnih plinovoda. Za magistralni plinovod Split-Ploče DN800/75 izdana je lokacijska dozvola, a za međunarodni plinovod Zagvozd-Imotski-Posušje DN800/75 doneseno je Rješenje o prihvatljivosti zahvata za okoliš.

Prema Popisu 2011. na području Općine Zagvozd nalazi se 449 nastanjenih stanova ili kuća i sve imaju instalacije električne energije, a niti jedna od njih nema instalacije plina što je prikazano u tablici 22 u poglavlju 3.8. Stanovanje i javne zgrade.

Na analiziranom području nema vjetroelektrana, ali je u grafičkom dijelu Prostornog plana određena površina za njihovu izgradnju.

4.2.3. Komunalna infrastruktura

Komunalna infrastruktura jedinice lokalne samouprave obuhvaća:

- vodoopskrbni sustav
- odvodnju i pročišćavanje otpadnih voda
- održavanje javnih površina i
- održavanje groblja.

Na području Općine Zagvozd pružaju se dva osnovna vodnogospodarska sustava: Vodovod Imotske krajine i Vodoopskrbni sustav Vrgorac.

Okosnica sustava opskrbe Općine Zagvozd je postojeći pravac vodosprema Kosmatovica (k. d. 687 m. n. m., V=500 m^3) – vodosprema Mlikote (k. d. 665 m. n. m., V=500 m^3) – vodosprema Zagvozd (k. d. 543 mn. m., V=500 m^3).

Svaka od tri glavne vodospreme predstavlja polaznu točku sustava opskrbe pojedine teritorijalne cjeline, određene rasporedom u prostoru i visinskim položajem.

Duljina vodoopskrbnog sustava na dan 31. prosinca 2014. godine bila je 50 km. Prema pogonskom režimu to je gravitacijski i tlačni vodoopskrbni sustav. Potrošnja vode po stanovniku za potrebe kućanstva u prethodnoj je godini bila 22 m^3, a za potrebe industrije 6 m^3. Podzemno izvorište ovog vodoopskrbnog sustava je Opačac u Općini Proložac. On obuhvaća crpnu stanicu i tri vodospreme. Vodoopskrbna mreža sastoji se od lijevano-željeznih cijevi proizvedenih tzv. duktilnim lijevom. Na vodoopskrbni je sustav Vodovoda Imotske krajine 2015. godine bilo spojeno 788 kućanstava na području Općine Zagvozd. Prema podatcima Popisa 2011. instalacije vodovoda imalo je samo 417 od 449 nastanjenih stanova za stalno stanovanje na području Općine, a njih 412 imalo ih je instalacije kanalizacije.

U centru Općine u tzv. Butigi izgrađen je kanalizacijski sustav, a na ostalom području ostalog dijela ove jedinice lokalne samouprave nije izgrađen sustav odvodnje otpadnih voda. To se otpadne vode prikupljaju putem septičkih jama.

Javnim zelenim površinama na području Općine upravlja Općina Zagvozd. One se prostiru na ukupno 1000 m^2. U javne površine koje se nalaze na području Općine ubrajaju se tri trga: Trg glumaca ispred Doma kulture, Trg zabiokovskih junaka Domovinskog rata i Trg hrvatskih branitelja u Krstaticama kao i prostor na kojem se nalazi spomenik palim braniteljima uz prateći uslužni objekt (PUO) u Rašćanima Gornjima.

Zagvožđani na raspolaganju nemaju niti jednu tržnicu na malo. Mješovitu robu, voće, povrće i ribu kupuju u supermarketima.

Na području Općine Zagvozd nalazi se šest groblja: Zagvozd, Krstatice, Rastovac, Župa, Lovrinčevići i Rašćane. Ona zauzimaju površinu od 28 300 m², a raspodjela na pojedine lokalitete prikazana je grafikonom 13. Na svim grobljima Općine sveukupno je slobodno osam grobnih mjesta.

Grafikon 13: Površina groblja na području Općine Zagvozd

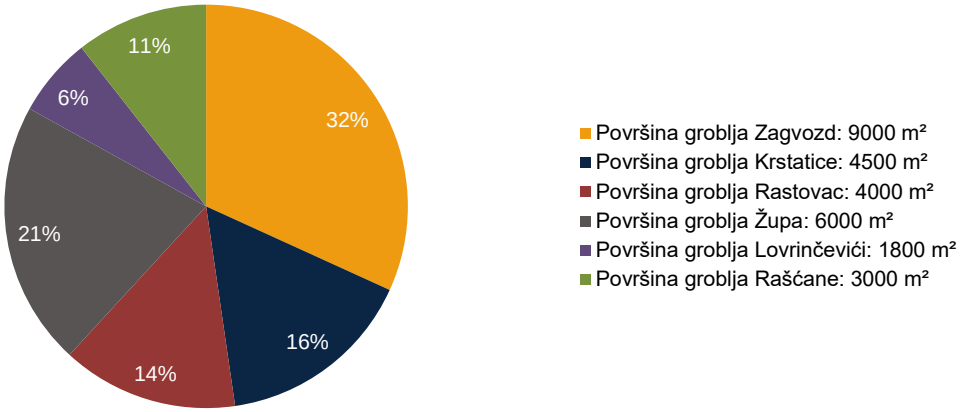

Izvor: Općina Zagvozd

Cestovna rasvjeta u naseljima Općine Zagvozd broji 527 rasvjetnih tijela koje čine visokotlačne živine i visokotlačne natrijeve žarulje.

5. INSTITUCIJE

5.1. Institucije regionalne i lokalne samouprave

Općina Zagvozd dobila je status jedinice lokalne samouprave 1993. godine. To je utvrđeno Statutom Općine Zagvozd kojim se uređuje samoupravni djelokrug, njegova obilježja, javna priznanja, ustrojstvo, ovlasti i način rada tijela. Područje koje Općina Zagvozd obuhvaća određeno je Zakonom o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj (Uredničkи pročišćeni tekst, „Narodne novine“, broj 86/06, 125/06 – ispravak, 16/07 – ispravak, 95/08 – Odluka USHR, 46/10 – ispravak, 145/10, 37/13, 44/13, 45/13 i 110/15).

Općina Zagvozd u samoupravnom djelokrugu obavlja poslove lokalnog značaja koji nisu Ustavom ili zakonom dodijeljeni državnim tijelima:

- uređenje naselja i stanovanje
- prostorno i urbanističko planiranje
- komunalno gospodarstvo
- brigu o djeci
- socijalnu skrb
- primarnu zdravstvenu zaštitu
- odgoj i osnovno obrazovanje
- kulturu, tjelesnu kulturu i šport
- zaštitu potrošača
- zaštitu i unapređenje prirodnog okoliša
- protupožarnu zaštitu i civilnu zaštitu
- promet na svom području i
- ostale poslove sukladno posebnim zakonima.

Dan Općine Zagvozd je 16. srpnja kada se obilježava dan zaštitnice Općine, Gospe Karmelske.

Općina nema svoj grb ni zastavu.

Tijela Općine Zagvozd su:

- Općinski načelnik koji zastupa Općinu Zagvozd. On je nositelj je izvršne vlasti i obavlja izvršne poslove.
- Općinsko vijeće koje je predstavničko predstavničko tijelo građana i tijelo lokalne samouprave. Ono donosi akte i obavlja druge poslove u skladu sa zakonom i Statutom Općine Zagvozd.

Za obavljanje poslova iz samoupravnog djelokruga Općine kao i poslova državne uprave prenesenih na Općinu ustrojava se Jedinstveni upravni odjel. Upravni odjel dužan je svojim radom omogućiti ostvarivanje prava i potreba građana i pravnih osoba u skladu sa zakonom i Statutom. Jedinstvenim upravnim odjelom upravlja pročelnik kojeg na temelju javnog natječaja imenuje Načelnik.

Prihodi Općine Zagvozd su:

- općinski porezi, prirez, naknade, doprinosi i pristojbe
- prihodi od stvari u vlasništvu i imovinskih prava Općine

- prihodi od trgovačkih društava i drugih pravnih osoba u vlasništvu Općine, odnosno u kojima ima udjela ili dionice
- prihodi od naknada za koncesije koje daje Općinsko vijeće
- novčane kazne i oduzeta imovinska korist za prekršaje koje propiše Općinsko vijeće u skladu sa zakonom
- udio u zajedničkim porezima sa Republikom Hrvatskom
- sredstva pomoći i dotacija Splitsko-dalmatinske županije, Republike Hrvatske predviđena u županijskom odnosno državnom proračunu
- drugi prihodi određeni zakonom.

Razvoj i planiranje razvojnih projekata Općine Zagvozd popraćeni su odgovarajućim strateškim i planskim dokumentima.

Prostorni plan Općine Zagvozd, odnosno Izmjene i dopune prostornog plana uređenja Općine Zagvozd izrađene su u lipnju 2015. godine. Prikazuju koncepciju, oblike i načine korištenja prostora te predstavlja dugoročnu osnovu uređenja prostora kako bi se omogućio razvitak svih subjekata, štiti prirodne i graditeljske vrijednosti i osigurava prostore komunalne infrastrukture.

Plan ukupnog razvoja Općine Zagvozd izrađen je u travnju 2007. godine, a bio je na snazi do 2011. godine. Dokument sadrži aktivnosti prema kojima je Upravno vijeće planiralo najznačajnije razvojne projekte. U prvom poglavlju ovoga dokumenta obrađuje se analiza stanja, u drugome strategija razvoja, a u trećem poglavlju navedene su mjere razvoja koje predstavljaju razvojne projekte predviđene za unaprjeđenje kvalitete života lokalnog stanovništva.

Uz navedene dokumente Općina je u kolovozu 2014. godine izradila Procjenu ugroženosti stanovništva, materijalnih i kulturnih dobara i okoliša, a u listopadu iste godine Plan zaštite i spašavanja.

Javna priznanja Općine Zagvozd su:
- počasni građanin Općine Zagvozd te
- javna priznanja za iznimna dostignuća i doprinos od osobitog značaja za razvitak i ugled Općine, posebno za naročite uspjehe u unapređenju gospodarstva, kulture, zaštite okoliša, sporta, tehničke kulture, zdravstva i dr.

Mjesni odbori su definirani Statutom jedinice lokalne samouprave kao oblik neposrednog sudjelovanja građana u odlučivanju o lokalnim poslovima od neposrednog i svakodnevnog utjecaja na život i rad građana. Na području Općine Zagvozd predviđeno je osam mjesnih odbora: Zagvozd, Župa, Krstatice, Rastovac, Biokovsko Selo - Rašćane Gornje, Bunje, Rašac i Dobro Selo.

Općina Zagvozd ima 4 % suvlasničkog udjela u trgovačkom društvu Topana d.o.o. i udio od 4,7 % u Vodovodu Imotske krajine d.o.o. što je prikazano u tablici 26.

Tablica 26: Popis trgovačkih društava s vlasničkim udjelom Općine Zagvozd

Naziv trgovačkog društva	Pravni oblik	Godina osnivanja	Ukupni temeljni kapital trgovačkog društva (u kn)	Udio u vlasništvu u postotku
Topana d.o.o.	Društvo s ograničenom odgovornošću	1995.	2 954 900	4 %
Vodovod Imotske krajine d.o.o.	Društvo s ograničenom odgovornošću	1999.	3 554 000	4,7 %
Čistoća Imotske krajine d.o.o.	Društvo s ograničenom odgovornošću	2016.	20 000	6 %

Izvor: Općina Zagvozd

Općina Zagvozd članica je LAG-a Adrion zajedno s još četiri grada i 15 općina. LAG Adrion osnovan je 2012. godine s ciljem da planina Biokovo poveže čitavu Imotsku i Omišku krajinu uvažavajući njihove posebnosti. Naziv LAG-a potječe od starogrčke riječi *Adrion* koja je najstariji poznati naziv za Biokovo, a ujedno podsjeća na riječ *Adrias*, kako su Grci nazivali Jadransko more.

5.2. Civilno društvo

Na području Općine Zagvozd trenutno se nalazi 16 udruga različitog područja djelovanja. One koje su se 2014. godine financirale iz proračuna Općine obuhvaćaju sljedeća područja: kulturu i umjetnost, održivi razvoj, zaštitu okoliša i prirode, sport i tehničko područje. To su Kulturna udruga Glumci u Zagvozdu, Puhački orkestar limene glazbe Zagvozd, Udruga građana Općine Zagvozd „Biokovo“, Hrvatsko planinarsko društvo Sv. Jure i Dobrovoljno vatrogasno društvo Zagvozd.

Tablica 27: Udio financiranja projekata i programa organizacija civilnog društva iz Proračuna Općine Zagvozd

Kategorija / Godina	2011.	2012.	2013.	2014.
Broj projekata i programa	31	27	40	43
Iznos potpore (u kn)	361 000	227 500	195 000	286 532
Rashodi Općine Zagvozd (u kn)	3592332	3251741	3181430	2472618
Udio potpora u rashodima	10%	6,99%	6,12%	7,5 %

Izvor: Općina Zagvozd

U tablici 27 prikazano je financiranje udruga iz Proračuna Općine Zagvozd. Na temelju javnog natječaja Općina surađuje i sufinancira projekte pet udruga s područja Općine Zagvozd, ali i nekoliko udruga s područja drugih JLS-ova Splitsko-dalmatinske županije, jer u njima djeluju udruge čiji su članovi građani Općine Zagvozd.

SWOT ANALIZA

Gospodarstvo

SNAGE	SLABOSTI
✓ Bogatstvo prirodnih resursa na području Općine ✓ Prisutnost endemskih biljnih i životinjskih vrsta ✓ Prepoznatljivost i vrijednost Parka prirode Biokovo koji se nalazi na području Općine ✓ Klimatski uvjeti pogodni za razvoj turizma ✓ Veličina stanova namijenjena odmoru i rekreaciji veća od županijskog prosjeka ✓ Postojanje velikih šumskih površina na području Općine ✓ Nezagađenost poljoprivrednih površina ✓ Dobra prometna povezanost Općine postignuta izgradnjom autoceste i tunela Sv. Ilija ✓ Pripremljenost gospodarske zone Troje gomile ✓ Blagi rast u broju trgovačkih društava	✓ Staro stanovništvo i konstantan pad živorođenih ✓ Manjak radno sposobnog stanovništva u odnosu na županijski prosjek ✓ Slabo razvijena poljoprivredna djelatnost (stočarstvo) na području Općine u odnosu na raspoložive prirodne resurse ✓ Nedovoljna valorizacija kulturne i prirodne baštine za razvoj turističkih proizvoda ✓ Nedostatak smještajnih kapaciteta i ugostiteljske ponude ✓ Poljoprivredna proizvodnja na malim, rascjepkanim posjedima i neriješena vlasnička pitanja ✓ Nedovoljna razvijenost i aktivnosti zone Troje gomile ✓ Nepostojanje informacijske točke za tranzitne posjetitelje
PRILIKE	**PRIJETNJE**
✓ Mogućnost financiranja projekata povezanih s Parkom prirode Biokovo kroz EU fondove ✓ Blizina i dobra povezanost s Makarskom rivijerom (sa skoro 5 mil. noćenja) omogućavaju razvoj lovnog i seoskog turizma na području Općine ✓ Blizina većih gradskih i turističkih središta (Makarska, Split, Sinj) omogućava razvoj poljoprivrede i nepoljoprivrednih djelatnosti u sklopu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava ✓ Razvoj OPG-ova u sklopu EU fondova ✓ Potencijal razvoja projekata prekogranične suradnje s obzirom na blizinu BiH te projekata transnacionalne suradnje prema prihvatljivosti područja ✓ Članstvo u LAG-u Adrion ✓ Europska i nacionalna sredstva namijenjena razvoju ruralnog prostora ✓ Razvoj poduzetničkih zona koje su već predviđene Prostornim planom ✓ Izrada strateških razvojnih dokumenata višeg reda (primjerice županijska strategija)	✓ Rastuća stopa nezaposlenosti ✓ Trend opadanja broja stanovništva i bilježenje starenja stanovništva

Društvene djelatnosti

SNAGE	SLABOSTI
✓ Iskustvo u organizaciji tradicionalnih i turistički afirmiranih kulturnih i pučkih događanja ✓ Povijesno i kulturno nasljeđe ✓ Postojanje zdravstvene ustanove za pružanje primarne zdravstvene zaštite ✓ Postojanje stomatološke ambulante na području Općine ✓ Postojanje dobrovoljnog vatrogasnog društva na području Općine ✓ Aktivan sektor civilnog društva (16 registriranih udruga) ✓ Organiziran predškolski odgoj i osnovnoškolsko obrazovanje na području Općine	✓ Drastično smanjenje broja djece i veliki udio stanovništva treće životne dobi ✓ Nepostojanje veterinarske stanice i veterinara ✓ Nepostojanje knjižnice ✓ Nedostatak mogućnosti za dodatno i dopunsko obrazovanje ✓ Manjak sportskih i rekreativnih sadržaja i infrastrukturnih preduvjeta na području Općine ✓ Nepostojanje programa i ustanova socijalne skrbi na području Općine ✓ Nedostatak prostora za rekreaciju i slobodno vrijeme djece i mladih ✓ Nepostojanje mjera i programa za brigu o stanovništvu treće životne dobi ✓ Nedostatak objekata namijenjenih kulturnim sadržajima ✓ Zastarjeli inventar sustava zdravstvene zaštite
PRILIKE	**PRIJETNJE**
✓ Valorizacija kulturnih dobara i tradicije na području Općine ✓ Uređenje postojećih i raspoloživih, a neadekvatno iskorištenih objekata za obrazovne, kulturne i rekreativne programe i sadržaje ✓ Povezivanje s drugim jedinicama lokalne samouprave kako bi se unaprijedila kulturna ponuda ✓ Rastući trend turista za aktivnim odmorom i konzumiranjem turističkih proizvoda baziranih na prirodnim resursima ✓ Gravitacija posjetitelja iz turističkih destinacija u okruženju kao i tranzitnih gostiju zahvaljujući prometnoj povezanosti ✓ Suradnja i zajedničke inicijative s predstavnicima civilnog sektora ✓ Financiranje programa i projekata društvene infrastrukture putem fondova EU-a, osobito za ruralni prostor	✓ Gašenje osnovnih škola na području Općine zbog drastičnog smanjenja broja djece ✓ Propadanje arheoloških lokaliteta i zapuštanje kulturnih dobara

Zaštita okoliša i infrastruktura

SNAGE	SLABOSTI
✓ Nepostojanje značajnih zagađivača na području Općine i ekološki očuvani prostor Općine ✓ Značajna raznolikost biljnog i životinjskog svijeta na području Općine ✓ Postojanje područja značajnog za vrste i stanične tipove prema NATURA-i 2000 ✓ Pokrivenost prostora Općine zaštićenim prostorom Parka prirode Biokovo i postojanje javne ustanove koja njime upravlja	✓ Slaba mreža javnog prijevoza do rubnih dijelova Općine ✓ Nedovoljno razvijena vodovodna i kanalizacijska mreža ✓ Nepostojanje sustava reciklaže otpada ✓ Prisutnost ilegalnih odlagališta otpada ✓ Nezadovoljavajuće stanje lokalnih i županijskih cesta na području Općine ✓ Nezadovoljavajuća prometna signalizacija ✓ Nepostojanje tržnice na malo
PRILIKE	**PRIJETNJE**
✓ Izgradnja plinovoda na području Općine ✓ Izgradnja vjetroelektrana što je predviđeno Prostornim planom ✓ Dostupnost eksternih sredstava za primjenu mjera zaštite okoliša i razvoja infrastrukture ✓ Raspoloživa sredstva za financiranje infrastrukture putem sredstava za ruralni razvoj ✓ Izgradnja regionalnog centra za gospodarenje otpadom	✓ Nedovoljna kontrola prilikom odlaganja otpada i nepostojanje sankcija za nekontrolirano odlaganje otpada ✓ Kašnjenje i problemi u izgradnji regionalnog centra za gospodarenje otpadom ✓ Nedovoljna kontrola zaštite okoliša ✓ Ograničene ovlasti lokalne samouprave za razvoj i implementaciju projekata unaprjeđenja komunalne infrastrukture

VIZIJA I STRATEŠKI CILJEVI

VIZIJA OPĆINE ZAGVOZD

Općina Zagvozd smještena je u Dalmatinskoj zagori i obuhvaća dio Parka prirode Biokovo i podnožje planine u kojemu obitava najveći dio njenih stanovnika. Vizija Općine Zagvozd predstavlja okvir za definiranje strateških razvojnih smjernica za razdoblje do 2020. godine i njihovo realiziranje zaključno s 2022. godinom. U tom vremenskom periodu područje Općine kontinuirano će se razvijati na temelju strateških ciljeva proisteklih iz vizije i resursa Općine koji su podloga na kojoj se može razviti i izgraditi analizirano područje.

Vizija Općine rezultat je pažljive analize trendova na temelju kojih se iskristalizirao smjer u kojemu se ovo područje treba razvijati u nadolazećem periodu. U izradi analize stanja sudjelovali su direktno i indirektno brojni dionici analiziranog područja, a na radnim skupinama svaki je sudionik predstavljajući sektor iz kojeg dolazi iznio svoju viziju razvoja Općine. Na radnim skupinama održanima 9. svibnja 2016. godine ispitao se kontekst rezultata Analize stanja koji je obuhvatio demografiju, gospodarstvo, društvene djelatnosti, infrastrukturu i zaštitu okoliša Općine. Sveukupno 12 sudionika prisustvovalo je na tri radne skupine: Gospodarstvo i zaštita prirode, Društvene djelatnosti i Zaštita okoliša i infrastruktura. Popis svih dionika nalazi se u prilogu 2 ovoga dokumenta. U ovoj fazi, izdvojene su točke koje su zbog svoje važnosti i težine postale snage i mogućnosti analiziranog područja i njegove okoline. Pri izradi ovoga dokumenta sve su ideje pomno proučene, jer je participativni pristup planiranju jamstvo za proizvodnju ispravne strateške vizije. Koordinator dokumenta je u suradnji s predstavničkim tijelima Općine isfiltrirao jezgru na kojoj treba počivati razvoj Općine Zagvozd do završetka 2020. godine, a ona glasi:

> I more, i planina dostupni svima.

Ova je vizija rezultat brojnih izmjena i preciziranja, počevši od početnih polazišta, a zatim ideja koje su se formirale tijekom suradnje svih aktera uključenih u proces strateškog planiranja. Vizija Općine Zagvozd sadrži racionalne i emocionalne elemente koji zadovoljavaju potrebe lokalnog stanovništva. Oni se posebno odnose na razvijanje komunalne i prometne infrastrukture, poboljšanje turističke ponude i valorizaciju prirodnih resursa detaljno razrađenih u mjerama. Petogodišnjom vizijom osigurat će se razvoj Općine na području gospodarstva, društvenih djelatnosti, infrastrukture i zaštite okoliša. To će se ostvariti dobrim upravljanjem komunalnom infrastrukturom, poticanjem poduzetništva, promicanjem sportskih i kulturnih događanja, izgradnjom i adaptacijom društvene infrastrukture, valorizacijom tradicionalne gastronomije i razvojem planinsko-ruralnog turizma.

Temeljni resurs Općine je njezin geografski položaj na razmeđu Jadrana i Zagore koji je jedinstvena harmonija mediterana i kontinenta. Okarakteriziran je Parkom prirode Biokovo koji zauzima 40 % površine Općine. Drugi strateški resurs je izuzetno dobra prometna

povezanost s uskim pojasom uz more s južne strane Biokova. Vizija predviđa snažan zaokret u razvoju turističke ponude iskorištavanjem postojećih prometnica i prometnog čvorišta na samom ulazu u naselje Zagvozd. Navedenu će viziju Općina Zagvozd postići djelovanjem kroz prioritetne mjere kojima će se dugoročno poboljšati razvoj područja i povećati dohodak lokalnog stanovništva.

STRATEŠKI CILJEVI OPĆINE ZAGVOZD

Ključne komponente strateškog planiranja uključuju razumijevanje vizije, njezinih strateških ciljeva, prioriteta i mjera. Vizija ocrtava ono što Općina želi biti i predstavlja njenu idealiziranu i slikovitu verziju. Za razliku od vizije, strateškim se ciljevima definiraju ključni elementi vizije strateškog plana.

Vizija i strateški ciljevi koriste se za formuliranje mjera i projekata. U njihovu nastajanju korištene su strateške postavke Plana ukupnog razvoja nastale na temelju rezultata Analize stanja. Strateški ciljevi predstavljaju pravac razvoja jedinice lokalne samouprave. Definirani su i usmjereni na razvoj pojedinih sektora te utemeljeni na raspoloživim resursima Općine Zagvozd. Strateški su ciljevi oblikovani kao rezultat rasprava na radnim skupinama na kojima je argumentirana prethodno formirana Analiza stanja i SWOT analiza Općine Zagvozd. To je rezultiralo nastankom okvira za sve predložene mjere i projekte koji je podijeljen na tri strateška cilja (SC-a):

- SC 1: Dostupnost i valorizacija prirodnih resursa i razvoj ruralnog turizma
- SC 2: Unaprjeđenje infrastrukture i razvoj poduzetništva
- SC 3: Izgradnja i adaptacija društvene infrastrukture

STRATEŠKI CILJ 1: Dostupnost i valorizacija prirodnih resursa i razvoj ruralnog turizma

Općina Zagvozd smještena je u kontinentalnom dijelu Splitsko-dalmatinske županije. Karakterizira je sraz nizinskog dijela u kojemu živi većina lokalnog stanovništva i planine Biokovo, parkom prirode i masivnom međom koja Općinu dijeli s priobaljem i obalom. Upravo činjenica da se 40,6 % površine Općine nalazi pod Parkom prirode izuzetan je resurs za njen razvoj. Tomu u prilog ide i činjenica da je 2013. godine u promet pušten 4248 m dug tunel Sv. Ilija koji se proteže od Rastovca u Općini Zagvozd do Baške Vode na Makarskoj rivijeri. Taj prvi cestovni tunel u Europi u krškom masivu, suvremena je prometna poveznica do sada još samozatajnog i neotkrivenog dalmatinskog zaleđa. Kao jedna od mjera ovoga specifičnog cilja definirano je Istraživanje koridora i trase za žičaru Zagvozd-Biokovo kojom bi se dodatno doprinijelo razvoju područja. Takva su istraživanja omogućena i Prostornim planom PP Biokovo. Istraživanjem trase utvrdit će se i mogućnost izgradnje protupožarnog puta Kaoci – Sv. Jure. Dalmatinska je zagora još uvijek poprilično zanemarena u turističkom smislu, a glavni razlog tome je nedostatak plaža i mora. Upravo zbog toga ova Općina ima izuzetan potencijal za razvitak dodane vrijednosti i povećanja broja turističkih dolazaka i noćenja. Na području od Brela do Općine Gradac, u razdoblju od siječnja do konca prosinca 2015. godine boravilo je 769 107 domaćih i stranih gostiju, koji su ostvarili 5,1 milijun turističkih noćenja. Za usporedbu, na temelju istraživanja provedenih prilikom nastanka ovoga dokumenta, rezultati dolaska i noćenja na području Općine Zagvozd neusporedivo su manji. Dostupni su bili rezultati noćenja samo za 2014. godinu, a oni su pokazali da je u Zagvozdu te godine ostvareno tek 1295 noćenja.

Ovo područje koje je tako blizu mora, a toliko je drugačije i intimnije od klasičnih obalnih turističkih destinacija, krije izuzetan potencijal koji se očituje u razvoju ruralnog turizma. Najznačajnije su karakteristike ruralnog turizma mirna sredina, odsutnost buke, očuvani okoliš, komunikacija s domaćinima, domaća hrana i upoznavanje seljačkih poslova. Kako bi ovakav oblik turizma bio privlačan turistu 21. stoljeća Općina treba osmisliti moderan turistički proizvod kojim bi lokalnu sredinu približio posjetitelju. Osim toga, treba raditi na promociji i marketingu te osvještavanju potrošača o doživljajima koje pruža lokalna zajednica. Kako bi se to ostvarilo potrebno je da se zajednica sama osvijesti o važnosti razvoja, zaštite i očuvanja seoske imovine i baštine. Turistička ponuda Općine Zagvozd može biti raznolika i prepoznatljiva. Važan segment razvoja Općine odnosi se na sport i rekreaciju, a mjera kojom će se potaknuti razvoj ove vrste ruralnog turizma je Zaboravljeni putovi Zagore kojim će se osmisliti tematske staze (pješačke, biciklističke, planinarske).[12] Ona može savršeno integrirati planinarenje, ekstremne sportove, kulturni festival Glumci u Zagvozdu koji već njeguje tradiciju na ovome području, promatranje ptica, poslovne sastanke, *team building* i sl. U Općini Zagvozd potencijalne lokacije koje bi bile prilagođene ovakvoj vrsti turizma zahtijevaju inovativnost i adaptaciju u skladu s aktivnostima za koje su predviđene. Adaptacija postojećih infrastrukturnih objekata trebala bi biti usmjerena na gastronomsku i kulturnu ponudu te na planinarenje i biciklizam. To u ni jednom pogledu ne bi narušilo lokalni identitet tradicije i običaja, naprotiv, više bi se pažnje posvetilo zaštiti okoliša i promoviralo bi se autohtonu,

[12] U Prostornom planu PP Biokovo izgradnja novih staza dopuštena je u zoni posjetiteljske infrastrukture Kaoci (Članak 113), zoni ugostiteljsko-turističke namjene T2 – turističko naselje Gornji Rastovac (Članak 107) i u zoni korištenja (Članak 59).

tradicijsku i ekološku proizvodnju. Kao jedan od preduvijeta razvoja turizma ovoga područja potrebno je identificirati turističke potencijale područja i definirati razvojnu viziju turizma. Unaprjeđenju sveukupne turističke ponude i poboljšanju kvalitete usluga u turizmu može pridonijeti brendiranje autohtonih, izvornih proizvoda s područja Općine. Prepoznatljivost brenda doprinijet će konkurentnosti proizvoda na tržištu. Kako bi se jednostavnije nabavila sirovina za poljoprivredne proizvode koje će se plasirati na tržište potrebno je na području Općine osnovati poljoprivrednu zadrugu koja će okupiti lokalne proizvođače.

STRATEŠKI CILJ 2: Unaprjeđenje infrastrukture i razvoj poduzetništva

Strateški cilj 2 odnosi se na unaprjeđenje lokalne infrastrukture i razvoj poduzetništva kako bi se osigurala kvaliteta života svih stanovnika koji stalno obitavaju na prostoru Općine, ali isto tako i kako bi ovaj prostor postao privlačan povremenim stanovnicima i investitorima. Ostvarenje ovog strateškog cilja u razdoblju do 2022. godine Općina vidi u realizaciji projekata koji se odnose na unaprjeđenje vodovodne infrastrukture, razvoju poduzetništva i osnivanju zemljišnih knjiga koje su osnova za pokretanje bilo kakve investicije i korištenje sredstava iz fondova Europske Unije.

Na području Općine Zagvozd nije svim stanovnicima omogućeno korištenje vodovodne infrastrukture stoga je u svrhu postizanja osnovnih uvjeta za život potrebno izgraditi magistralni cjevovod od naselja Krstatice koje se nalazi na području Općine Zagvozd do zaseoka Mrkonjići u Općini Runovići. Ovim bi se projektom uspostavila kvalitetna vodoopskrba na području Općine te priključenje stanovništva i gospodarskih subjekata koji trenutno nisu priključeni na sustav javne vodoopskrbe. Osim projekta vodoopskrbe, na ovome je području nužna nadogradnja kanalizacijskog sustava kako bi se zadovoljili svi ekološki standardi. Projektima vodoopskrbe i kanalizacije prvenstveno će se doprinijeti povećanju kvalitete komunalnih usluga u Općini Zagvozd, a na taj način i povećanju kvalitete života tamošnjeg stanovništva.

Doprinos zaštiti okoliša na području Općine Zagvozd realizirat će se primjenom mjera energetske učinkovitosti i sanacijom divljih odlagališta. Mjere energetske učinkovitosti odnose se na rješavanje problema neadekvatne i zastarjele rasvjete koju je teško održavati i koja stvara veliku potrošnju energije s obzirom na ostvarene svjetlosne učinke. Druga značajna mjera kojom će se doprinijeti ostvarenju strateškog cilja 2 odnosi se na sanaciju divljih odlagališta otpada kako bi se smanjio njihov negativan utjecaj na okoliš i stanovništvo. Na taj će se način povećati učinkovitost prijave projektnih prijedloga poduzetnika s područja Općine Zagvozd na natječaje financirane nacionalnim i EU sredstvima.

Preduvjet pokretanja gospodarskog razvoja i investicijske aktivnosti na području Općine Zagvozd te poboljšanja gospodarskog, ekonomskog i socijalnog stanja stanovništva otvaranje je novih radnih mjesta. S obzirom na poslovni potencijal na prostoru Općine vidljivo je da se povećanje radnih mjesta može ostvariti osnivanjem i izgradnjom poduzetničkih zona. Do 2016. godine jedina gospodarska zona na području Općine Zagvozd bila je Troje Gomile. Njome se potakao gospodarski razvoj jer je poduzetnicima omogućeno zajedničko korištenje infrastrukture i povezivanje njihova poslovanja. Kako bi se unaprijedila poslovna infrastruktura Zagvozda potrebno je pokrenuti poslovanje ostalih poduzetničkih zona koje su

predviđene Prostornim planom Općine. Stvaranju osnovnih preduvijeta za razvoj poduzetništva doprinijet će edukacijski program u poduzetništvu koji će obuhvatiti organizaciju tribina, okruglih stolova, seminara na temu poduzetništva

Za katastarsku općinu Zagvozd ne postoje zemljišne knjige, odnosno postoji jedino katastarska evidencija, a zemljišne knjige uništene su tijekom II. svjetskog rata čime je onemogućen razvoj najnaseljenijeg dijela Općine Zagvozd. Nepostojanje zemljišnih knjiga vlasnike parcela sprječava u raspolaganju, ulaganju ili u prodaji zemlje. Osim toga općina koja nema zemljišne knjige investitore koči u ulaganju, ali i onemogućava korištenje novca iz europskih fondova.

STRATEŠKI CILJ 3: Izgradnja i adaptacija društvene infrastrukture

Ruralna društvena infrastruktura i njezin utjecaj na kvalitetu života u ruralnim sredinama obično se smatra marginalnim čimbenikom poboljšanja kvalitete života. Međutim, upravo je ona važna za razvoj i poboljšavanje sveukupne demografske slike u ruralnim područjima.

Trenutačno stanje društvene infrastrukture na području Općine Zagvozd nije zadovoljavajuće. To podrazumijeva nedostatak funkcionalnih objekata kojima bi se ostvarila zadana vizija Općine Zagvozd, ali i dotrajalost već postojećih infrastrukturnih objekata koji služe za društvene svrhe. Od društvene infrastrukture na području Općine trenutno se nalazi zgrada Zdravstvene stanice Zagvozd u kojoj je smještena ordinacija opće i dentalne medicine te ljekarna, potom zgrada Osnovne škole u kojoj je smješten i vrtić, brojne crkve od kojih se pet nalazi u Registru zaštićenih kulturnih dobara i sedam boćališta - u svakom naselju Općine po jedno.

Kako bi se poboljšala kvaliteta života na području Općine Zagvozd, ove je objekte potrebno održavati, a one dotrajale sanirati. To se posebno odnosi na Osnovnu školu Zagvozd s njenim područnim školama. Za učenike u Školi ne postoji dvorane ni pomagala za provedbu sportskih aktivnosti pa se predviđa obnova dvorane za tenis i sportske dvorana, ali i dodatni kabineti i prostori. Povećanje prostornih i tehničkih kapaciteta nužno je i u predškolskom odgoju. Izgradnjom vrtića unaprijedila bi se kvaliteta predškolskog odgoja u Općini Zagvozd i stvorili bi se uvijeti za smanjenje depopulacije stanovništva, osobito mladih obitelji s djecom.

Središnja projektna ideja zdravstvene infrastrukture ovoga područja odnosi se na izgradnju bolnice u Zagvozdu. S obzirom na izrazito povoljan geoprometni položaj ove jedinice lokalne samouprave, planirani projekt bolnice podrazumijeva izgradnju svojevrsnog bolničkog centra za područje susjedne Hercegovine, Makarskog primorja, Imotskog, Vrgorca i Metkovića.

Zgrada koja se nalazi na izuzetno frekventnoj lokaciji, na Trgu glumaca u Zagvozdu nekada je služila kao prostor Općine. Blizina najpoznatije ljetne kazališno-glazbene pozornice Dalmatinske zagore adut je za njeno privođenje svrsi. Ona može pomoći u poboljšanju cjelokupne turističke ponude Općine i upotpunjavanju slobodnog vremena stanovnika Zagvozda.

Infrastruktura namijenjena sportu i rekreaciji poprilično je nemaštovita i referira se na samo jednu sportsku aktivnost - boćanje. Za stvaranje atraktivnih sportskih sadržaja kojima bi se

stanovnicima omogućilo kvalitetno ispunjavanje slobodnog vremena, ogroman potencijal predstavlja zapušteno i zaraslo nogometno igralište koje je potrebno adaptirati u prostor koji bi jednako bio primamljiv i mladim Zagvožđanima i turistima. Osim igrališta na otvorenom, mladim Zagvožđanima potreban je i zatvoreni prostor za rekreaciju i sport. Planirana mjera kojom će se zadovoljiti te potrebe u okviru strateškog cilja 3 odnosi se na izgradnju sportske dvorane. Ona će prvenstveno biti namijenjena potrebama učenika, sportskih klubova te za održavanje kulturnih, zabavnih i gospodarsko-sajamskih manifestacija.

PRIORITETI I MJERE

Na temelju Analize stanja radne skupine su definirale razvojne prioritete, koji podržavaju ostvarivanje specifičnih ciljeva. Prioriteti razvoja sadrže razradu ciljeva, a proizlaze iz vizije i ciljeva. Oni konkretiziraju i utvrđuju sve sastavnice ciljeva. Prioriteti su mjerljivi, ostvarivi, jasno formulirani, u skladu s prioritetima strategija višeg reda. Razvojne mjere koje proizlaze iz prioriteta su intervencije i aktivnosti u određenom sektoru i predstavljaju okvir za pripremu i izradu konkretnih razvojnih projekata/aktivnosti.

U nastavku je prikazano stablo vizije, ciljeva i prioriteta Općine Zagvozd.

Tablica 28: Shema vizije, ciljeva i prioriteta Općine Zagvozd

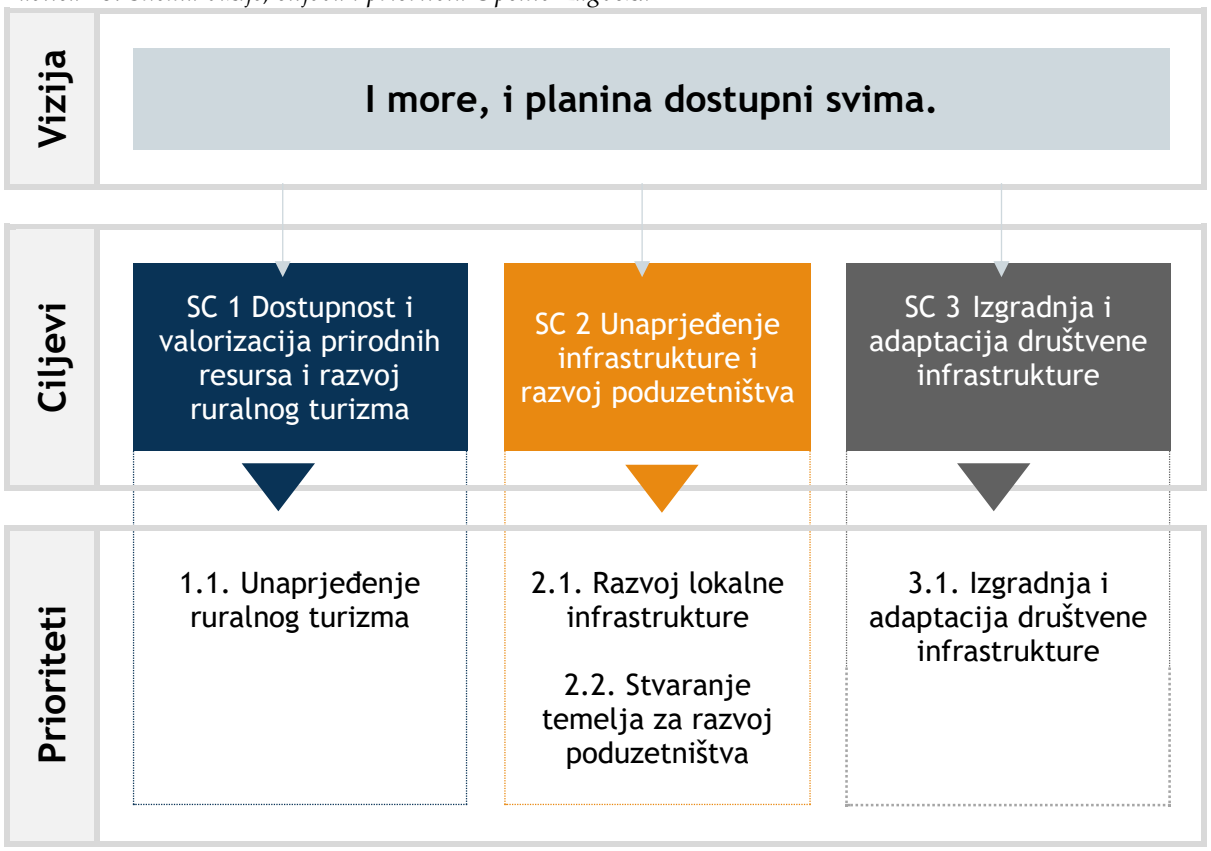

Izvor: Izrada autora

Jedan od najvažnijih elemenata Plana ukupnog razvoja Općine Zagvozd su strateške mjere, jer definiraju njegovu izvedbu. Proizlaze iz prioriteta i ciljeva te s njima tvore hijerarhijsku strukturu. U tom organizacijskom sustavu mjere se nalaze ispod prioriteta, jer ih pobliže opisuju i predstavljaju njihovu daljnju razradu. Pojedini prioritet može imati više mjera koje obuhvaćaju niz specifičnih i vrlo konkretnih aktivnosti, projekata i programa. Prilikom oblikovanja mjera polazi se od toga da mjera nije projekt već da će se u nekoj kasnijoj fazi pretvoriti u jedan ili više projekata/aktivnosti, da treba direktno voditi ostvarenju prioriteta, a

onda i odgovarajućeg cilja te da daje podlogu za identifikaciju, prioritizaciju i selekciju razvojnih projekata.[13]

Mjere razvoja definirane su s obzirom na resurse Općine koji podrazumijevaju: ljude, vrijeme i novac. S obzirom da je svaku mjeru potrebno detaljno razraditi, u komunikaciji s Naručiteljem usuglašavaju se sve relevantne informacije vezane za pojedine mjere. One se potom razrađuju u softveru i na taj se način kreira baza projektnih ideja koja Općini može služiti kao pomoć pri predlaganju projekata na natječaje i javne pozive. Razradom projektnih ideja u softveru olakšava se njihovo daljnje sustavno praćenje i omogućava se njihovo ažuriranje i nadopunjavanje.

Općina Zagvozd je u Plan ukupnog razvoja uvrstila 35 projektnih ideja koje su razvrstane u četiri prioriteta unutar tri strateška cilja.

Pri određivanju ciljeva, prioriteta i mjera definirani su indikatori koji će pratiti uspješnost provedbe Plana ukupnog razvoja Općine Zagvozd. Ciljane vrijednosti indikatora definirane su u ovom dokumentu i obuhvaćaju vrijednosti na razini pojedinog prioriteta i mjere. Mjere razvoja moraju pridonijeti ispunjavanju ciljeva strategije i pridonijeti uspješnosti njene provedbe.

Tablica 29: Specifični ciljevi s pripadajućim prioritetima, mjerama i indikatorima

Specifični cilj 1 Dostupnost i valorizacija prirodnih resursa i razvoj ruralnog turizma			
Prioriteti		**Mjere**	**Indikatori**
1.1.	**Unaprjeđenje ruralnog turizma**	1.1.1. Strategija razvoja turizma Općine Zagvozd	• Izrađena strategija razvoja turizma
		1.1.2. Obnova lovačkih kuća i pastirskih stanova	• Broj obnovljenih lovačkih kuća • Broj obnovljenih pastirskih stanova
		1.1.3. Unapređenje turističke ponude i poticanje brendiranja turističkih proizvoda	• Broj brendiranih proizvoda
		1.1.4. Osnivanje poljoprivredne zadruge	• Osnovana poljoprivredna zadruga u Zagvozdu
		1.1.5. Zaboravljeni putovi Zagore	• Broj kilometara uređenih pješačkih staza • Broj kilometara uređenih biciklističkih staza • Broj kilometara uređenih vinskih staza • Broj kilometara uređenih planinarskih staza • Broj vidikovaca • Broj odmorišta
		1.1.6. Unaprjeđenje društvenih manifestacija u Zagvozdu	• Broj manifestacija na godinu i zbroj aktivnih dana manifestacija godišnje
		1.1.7. Izgradnja planinarskog doma na Kaocima	• Izrađena dokumentacija za projekt planinarskog doma • Izgrađen planinarski dom na Kaocima
		1.1.8. Istraživanje koridora i trase za žičaru Zagvozd-Biokovo	• Istraženi koridori i trase za moguću izgradnju žičare
		1.1.9. Istraživanje trase protupožarnog puta Kaoci – Sv. Jure	• Istražene trase za moguću izgradnju protupožarnog puta Kaoci – Sv. Jure
		1.1.10. Izgradnja komunalne infrastrukture u ugostiteljsko-turističkim zonama – turističkim zonama (T2) i kampovima (T3)	• Pripremljena dokumentacija za izgradnju komunalne infrastrukture u ugostiteljsko-turističkim zonama • Pripremljena dokumentacija za izgradnju komunalne infrastrukture u kampovima • Broj hektara turističkih naselja (T2) pokrivenih komunalnom infrastrukturom

[13] Smjernice za izradu županijskih razvojnih strategija, praćenje i vrednovanje njihove provedbe, 2015. godina

Specifični cilj 1 Dostupnost i valorizacija prirodnih resursa i razvoj ruralnog turizma		
Prioriteti	**Mjere**	**Indikatori**
		• Broj hektara područja T3 pokrivenih komunalnom infrastrukturom

Specifični cilj 2 Unaprjeđenje infrastrukture i razvoj poduzetništva			
Prioriteti		**Mjere**	**Indikatori**
2.1.	**Razvoj lokalne infrastrukture**	2.1.1. Plan gospodarenja otpadom	• Izrađen Plan gospodarenja otpadom
		2.1.2. Izmjene i dopune Prostornog plana Općine Zagvozd	• Izrađen dokument Izmjene i dopune Prostornog plana
		2.1.3. Primjena mjera energetske učinkovitosti na sustavu javne rasvjete Općine Zagvozd	• Broj novih rasvjetnih tijela • Broj moderniziranih rasvjetnih tijela
		2.1.4. Osnivanje zemljišnih knjiga	• Osnovane zemljišne knjige za katastarsku općinu Zagvozd • Broj investicija na području Općine
		2.1.5. Sanacija divljih odlagališta na području Općine Zagvozd	• Broj saniranih divljih odlagališta
		2.1.6. Nadogradnja kanalizacijskog sustava u Zagvozdu	• Broj kilometara izgrađenog sustava kanalizacije u Zagvozdu
		2.1.7. Izgradnja vodoopskrbnog sustava Općine Zagvozd	• Broj kilometara vodoopskrbnog cjevovoda na području Općine
		2.1.8. Evidencija nerazvrstanih cesta na području Općine Zagvozd	• Izrađen snimak izvedenog stanja • Izrađen geodetski elaborat nerazvrstanih cesta
		2.1.9. Izrada urbanističkih planova predviđenih Prostornim planom Općine Zagvozd	• Broj izrađenih urbanističkih planova
		2.1.10. Izgradnja i rekonstrukcija nerazvrstanih cesta	• Broj kilometara izgrađenih nerazvrstanih cesta • Broj kilometara uređenih nerazvrstanih cesta
		2.1.11. Dovršetak izgradnje Trga hrvatskih branitelja Domovinskog rata u Krstaticama	• Izgrađen Trg hrvatskih branitelja Domovinskog rata u Krstaticama
2.2.	**Stvaranje temelja za razvoj poduzetništva**	2.2.1. Osnivanje poduzetničkog inkubatora u poduzetničkoj zoni Brlozi	• Osnovan poduzetnički inkubator • Broj poduzetnika koji djeluju unutar poduzetničkog inkubatora
		2.2.2. Izgradnja komunalne infrastrukture u poslovnim zonama Brlozi i Golo brdo	• Pripremljena dokumentacija za izgradnju komunalne infrastrukture u poslovnoj zoni Brlozi • Pripremljena dokumentacija za izgradnju komunalne infrastrukture u poduzetničkoj zoni Golo brdo • Izgrađena komunalna infrastruktura u poslovnoj zoni Brlozi • Izgrađena komunalna infrastruktura u poslovnoj zoni Golo brdo
		2.2.3. Edukacijski program u poduzetništvu	• Broj educiranih poduzetnika

Specifični cilj 3 Izgradnja i adaptacija društvene infrastrukture			
Prioriteti		**Mjere**	**Indikatori**
3.1.	**Izgradnja i adaptacija društvene infrastrukture**	3.1.1. Rekonstrukcija stare zgrade Općine	• Rekonstruirana zgrada bivše Općine • Broj zaposlenih na području Općine • Broj posjetitelja na području Općine • Broj kreveta registriranih u turističkoj ponudi • Broj dolazaka rekreativnih posjetitelja i izletnika na području Općine • Broj objekata registriranih za obavljanje ugostiteljske djelatnosti
		3.1.2. Sanacija kulturne baštine na području Općine Zagvozd	• Broj saniranih spomenika
		3.1.3. Adaptacija doma kulture u Zagvozdu	• Adaptiran dom kulture u Zagvozdu • Broj posjetitelja društvenog doma / kulturnog centra
		3.1.4. Izgradnja vatrogasnog doma	• Izgrađen vatrogasni dom u Zagvozdu • Broj dobrovoljnih vatrogasaca • Broj vatrogasnih intervencija
		3.1.5. Mrtvačnica u Krstaticama	• Izgrađena mrtvačnica u naselju Krstatice

Specifični cilj 3 Izgradnja i adaptacija društvene infrastrukture		
Prioriteti	**Mjere**	**Indikatori**
		• Broj prodanih grobnih mjesta
	3.1.6. Mrtvačnica u Župi	• Izgrađena mrtvačnica u naselju Župi • Broj prodanih grobnih mjesta
	3.1.7. Izgradnja sportske dvorane	• Izgrađena sportska dvorana
	3.1.8. Izgradnja zgrade Dječjeg vrtića Zagvozd	• Izrađena dokumentacija za projekt dječjeg vrtića • Izgrađen dječji vrtić
	3.1.9. Izgradnja bolnice u Zagvozdu	• Izrađena dokumentacija za projekt izgradnje bolnice • Izgrađena bolnica u Zagvozdu
	3.1.10. Poboljšanje energetske učinkovitosti u zgradama javne namjene	• Broj zgrada s poboljšanom energetskom učinkovitošću
	3.1.11. Rekonstrukcija stare župne kuće na Ćemeru	• Rekonstruirana stara župna kuća na Ćemeru

Izvor: Izrada autora

PROVEDBA STRATEŠKOG RAZVOJNOG PROGRAMA

Plan ukupnog razvoja Općine Zagvozd je javni dokument koji će po usvajanju od strane Općinskog vijeća biti objavljen na službenoj web-stranici Općine. Općinsko vijeće proslijedit će dokument svim tvrtkama, ustanovama i institucijama u vlasništvu Općine, što će doprinijeti njegovoj dostupnosti. Po usvajanju dokument će biti predstavljen javnosti putem sredstava javnog priopćavanja. Pozivom objavljenim na web-stranici Općine javnosti će biti omogućeno komentiranje i predlaganje novih ideja čime će se dodatno osigurati doprinos poduzetnika, djelatnika javnih službi i svih ostalih zainteresiranih građana.

Preduvjet za uspješno provođenje Plana ukupnog razvoja Općine Zagvozd svakako je uspostava kvalitetne provedbene strukture koja će snositi odgovornost za njegovu uspješnu realizaciju. O provođenju Plana ukupnog razvoja redovno će se razgovarati na načelničkim kolegijima, a o napretku će se izvještavati Općinsko vijeće i javnost.

Za provedbu Plana ukupnog razvoja odgovorna je Općina Zagvozd. Unutar Općine imenovat će se osoba koja će biti zadužena za ažuriranje razvojnih projekata te za sastavljanje redovnih izvješća o njihovoj provedbi. Također, za svaki razvojni projekt unutar Jedinstvenog upravnog odjela Općine imenovat će se odgovorna osoba koja će pratiti njegov napredak i o tome izvještavati osobu zaduženu za ažuriranje razvojnih projekata.

Grafikon 14: Zaduženja koja se odnose na implementaciju Plana ukupnog razvoja Općine Zagvozd

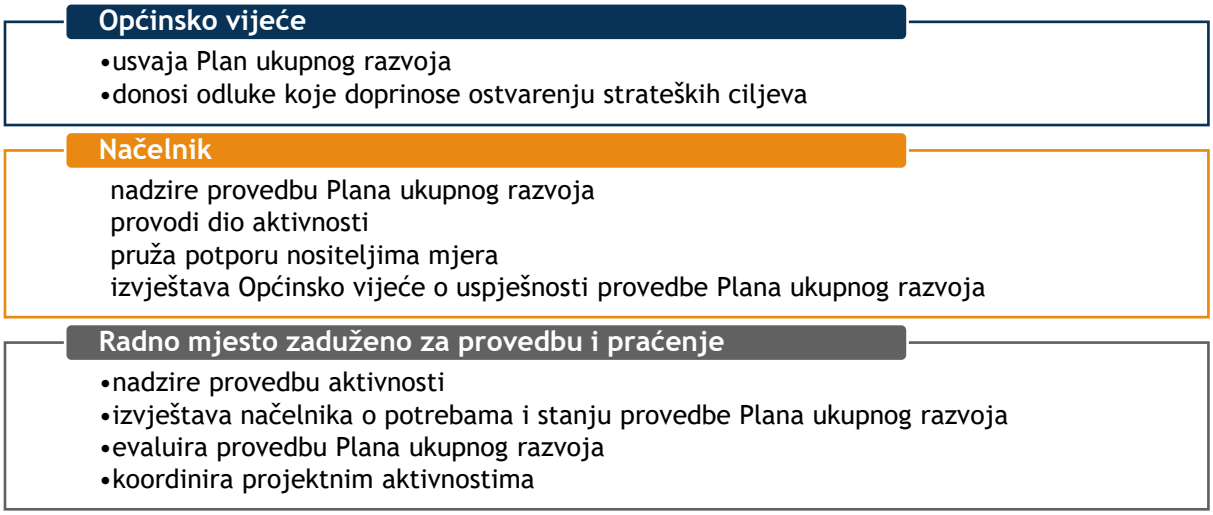

USKLAĐENOST S DRUGIM STRATEŠKIM DOKUMENTIMA

Plan ukupnog razvoja Općine Zagvozd za razdoblje 2016. – 2020. usklađen je sa strateškim ciljevima EU-a i relevantnim nacionalnim okvirom Republike Hrvatske. U nastavku teksta prikazana je njegova povezanost i usklađenost s ključnim strateškim dokumentima.

Krovna strategija na razini EU-a – **Europa 2020 – Europska strategija za pametan, održiv i uključiv rast** usmjerena je na poticanje pametnog, održivog i uključivog rasta kroz poticanje ulaganja u obrazovanje, energetsku učinkovitost i obnovljive izvore energije te smanjenje siromaštva. Razvojni su ciljevi Općine Zagvozd u cijelosti usklađeni sa sva tri navedena europska prioriteta. Kroz strateški cilj 1. namjerava se unaprijediti ruralni turizam Općine čime će se postići održiv rast, odnosno promicati ekonomija koja učinkovitije iskorištava resurse, koja je zelenija i konkurentnija. To će indirektno doprinijeti i uključivom rastu kroz povećanje zapošljivosti na području Općine. Doprinos strateškog cilja 2 očituje se u razvoju poduzetništva na tom području. Taj će cilj direktno potaknuti uključiv rast koji se očituje u njegovanju ekonomije s visokom stopom zaposlenosti koja donosi društvenu i teritorijalnu povezanost. Direktan doprinos daje i treći strateški cilj Plana ukupnog razvoja Općine Zagvozd koji je orijentiran izgradnju i adaptaciju društvene infrastrukture. Ispunjenje ovoga cilja prvenstveno će doprinijeti pametnom rastu, jer će se stvoriti temelji za ulaganje u obrazovanje, ali i smanjenju siromaštva lokalnog stanovništva kroz povećanje zapošljivosti.

Svi ciljevi lokalne strategije Općine Zagvozd usklađeni su s **Programom ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014. – 2020.** Direktna je povezanost postignuta s prioritetima 1. i 5. Provođenjem mjera iz Specifičnog cilja 1, Općina će izravno doprinijeti i Prioritetu 6 PRR-a koji ima za cilj promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarski razvoj u ruralnim područjima. Specifični ciljevi 2 i 3 Plana ukupnog razvoja također su izravno povezani s ovim prioritetom i to za Podmjeru 7.4. Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu.

Ciljevi koji su definirani strategijom Općine Zagvozd usklađeni su s ciljevima iz **Operativnog programa konkurentnost i kohezija za razdoblje 2014.-2020.** Direktna se usklađenost postiže kroz prioritet 6, jer se svi ciljevi Plana ukupnog razvoja odnose na područje Natura 2000. Ulaganjem u infrastrukturu, proizvode i usluge vezane uz odredišta prirodne baštine postići će se bolje upravljanje i povećanje (primarno turističke) atraktivnosti baštine.

Osnovni cilj **Operativnog programa učinkoviti ljudski potencijali** je pridonijeti rastu zapošljavanja i jačanju socijalne kohezije u Hrvatskoj. Planom ukupnog razvoja Općine Zagvozd dao se doprinos ostvarivanju tematskih ciljeva i investicijskih prioriteta OPULJP-a tako što su se ciljevi Strategije uskladili s prioritetima koji su navedeni u Operativnom programu. Direktna usklađenost postigla se kroz investicijske prioritete 9i i 11ii OPULJP-a. Investicijski prioritet 9i, kao i 11.ii koji su prepoznati u OPULJP-u odgovaraju specifičnom cilju 1 Unaprjeđenje ruralnog turizma. Doprinos ostvarenju investicijskog prioriteta 9i dat će se kroz mjeru 1.1.5. Unaprjeđenje društvenih manifestacija. Tijela lokalne samouprave na indirektan način će sudjelovati u ostvarenju investicijskog prioriteta 11i OPULJP kroz svoj

redovan rad i provođenje svakodnevnih aktivnosti čime će se povećati vještina kadrova javne uprave na lokalnoj razini i ojačati će se administrativni kapaciteti koji su pretpostavka ostvarenja promjena i napretka na lokalnoj razini.

Razvoj energetske politike u Hrvatskoj obilježen je procesom pristupanja EU-u, a njeni su ciljevi usklađeni s ciljevima definiranima na razini EU-a. Glavni su ciljevi energetske politike RH *sigurnost opskrbe energije, konkurentnost energetskog sustava i održivost ekonomskog razvitka*. **Strategija energetskog razvoja Republike Hrvatske** ima za cilj izgraditi sustav uravnoteženog razvoja odnosa između sigurnosti opskrbe energijom, konkurentnosti i očuvanja okoliša, koji će građanima i gospodarstvu omogućiti kvalitetnu, sigurnu, dostupnu i dostatnu opskrbu energijom. Takva opskrba energijom preduvjet je gospodarskog i socijalnog napretka[14]. Sva tri specifična cilja usklađena su s ciljevima Strategije energetskog razvoja Republike Hrvatske.

Strateški ciljevi Općine Zagvozd povezani su sa strateškim ciljevima **Strategije razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020.** koja definira 3 strateška cilja: SC1 Brži gospodarski rast temeljen na integraciji tržišta i institucionalnim reformama, SC2 Viša stopa zaposlenosti i SC3 Promicanje održivog razvoja na koja se vežu Strateški ciljevi Općine. Provođenjem mjera definiranih unutar specifičnog cilja 1 Strategije Općine doprinijet će se diversifikaciji turističke ponude, unaprjeđenju turističke infrastrukture i potaknut će se razvoj turizma baziranog na specifičnostima ruralnog područja Zagvozda. Navedenim mjerama inicirat će se otvaranje novih radnih mjesta koja su inducirana turističkom aktivnošću na području Općine.

Strateški cilj 2 Unaprjeđenje infrastrukture i razvoj poduzetništva koji je definiran u Strategiji Općine može se poistovjetiti s ciljem SC3 *Promocija poduzetništva* u **Strategiji razvoja poduzetništva 2013. - 2020.** - pružanje potpore osnivanju novih poduzeća, povećanje broja aktivnih poduzeća i jačanje institucija koje pružaju potporu poduzetnicima kako bi se na taj način pridonijelo ravnomjernijem i uravnoteženom razvoju hrvatskih regija.

Plan ukupnog razvoja Općine Zagvozd usklađen je sa svim strateškim ciljevima **Županijske razvojne strategije Splitsko-dalmatinske županije 2011. – 2013. godine**.

Prvi specifični cilj Plana ukupnog razvoja Općine Zagvozd *Dostupnost i valorizacija prirodnih resursa i razvoj ruralnog turizma* usklađen je sa strateškim ciljem 1 Konkurentno gospodarstvo, odnosno njegovim prioritetima 1.3. Razvoj turizma i 1.5. Razvoj ruralnog područja. Provedbom mjera SC1 Strategije Općine doprinijet će se i Strateškom cilju 3 ŽRS-a koji ima definirane mjere za razvoj kulturnih sadržaja te očuvanje i održivo korištenje kulturne baštine, s posebnim naglaskom vrednovanje i poticanje kulturnog stvaralaštva te strateškom cilju 5 Jačanje prepoznatljivosti županije kroz prioritete 5.1. Jačanje regionalnog identiteta i 5.2. Promocija gospodarskih potencijala.

Specifičnim ciljem 2 *Unaprjeđenje infrastrukture i razvoj poduzetništva* Plana ukupnog razvoja doprinijet će se strateškom cilju 1 ŽRS-a i to prioritetu 1.5. Razvoj ruralnog područja, potom strateškom cilju 2 Razvoj infrastrukture, zaštita prirode i okoliša putem prioriteta 2.1. Podizanje kvalitete prometne infrastrukture i 2.2. Podizanje kvalitete komunalne

[14] Strategija energetskog razvoja RH

infrastrukture te strateškom cilju 4 Unaprjeđenje upravljanja razvojem, odnosno njegovom prioritetu 4.1. Poboljšanje kvalitete upravljanja lokalne i regionalne samouprave.

Strateški ciljevi Županijske razvojne strategije odgovaraju i specifičnom prioritetu 3 Plana ukupnog razvoja Općine Zagvozd. Ovaj posljednji cilj Općine odnosi se na izgradnju i adaptaciju društvene infrastrukture, a ekvivalent mjerama koje će se provesti unutar ovog cilja mjere su unutar cilja 2. Razvoj infrastrukture, zaštita prirode i okoliša i 3. Razvoj ljudskih resursa i povećanje kvalitete života ŽRS-a.

Plan ukupnog razvoja Općine Zagvozd usklađen je s **Prostornim planom Parka prirode Biokovo** i to sa strateškim ciljem 1, jer je mjerom 1.1.5. Zaboravljeni putzovi zagore definirana izgradnja novih staza isključivo u zoni posjetiteljske infrastrukture Kaoci (Članak 113), zoni ugostiteljsko-turističke namjene T2 – turističko naselje Gornji Rastovac (Članak 107) i u zoni korištenja (Članak 59). S Prostornim planom PP Biokovo usklađene su i mjere 1.1.8. i 1.1.9. (Članak 31).

MJERE ZAŠTITE OKOLIŠA UKLJUČUJUĆI MJERE SPRJEČAVANJA, SMANJENJA I UBLAŽAVANJA NEPOVOLJNIH UTJECAJA PROVEDBE PUR-A OPĆINE ZAGVOZD

Prijedlozi mjera/smjernica za ublažavanje utjecaja na okoliš

Zaštićena područja, ekološka mreža, flora i fauna:

1. Prilikom izvođenja planiranih zahvata, a posebno onih koji su planirani na području Parka prirode Biokovo , provoditi radove sukladno odredbama Prostornog plana Parka prirode Biokovo i Plana upravljanja Parkom prirode Biokovo 2017. – 2026.
2. Prilikom izvođenja planiranih zahvata, a posebno onih koji su planirani na neizgrađenom i šumskom području ekološke mreže POP HR 1000030 Biokovo i Rilić preporuča se provoditi radove sukladno mjerama za očuvanje ptica u području ekološke mreže („Narodne novine“, br. 15/14).
3. Preporuča se planiranje i projektiranje pristupnih i ostalih cesta na način da se osigura povezanost staništa (planiranje prijelaza za male životinje).
4. Pri odabiru lokacija i izradi dokumentacije za zahvate planirane unutar Parka prirode Biokovo preporuča se napraviti simulaciju učinaka na floru/staništa i faunu, radi procjene dugotrajnih učinaka boravka i aktivnosti na ovom području.
5. U svrhu očuvanja postojeće vegetacije, koristiti autohtone vrste prilikom krajobraznog uređivanja aktivnosti koje su planirane unutar EM i Parka prirode Biokovo
6. U svrhu što manje fragmentacije staništa, prilikom gradnje koristiti već postojeće ceste, a nove planirati i probijati samo u slučaju da dosadašnja infrastruktura nije dovoljna.
7. Posebnu pozornost obratiti na šume endemičnog crnog bora te ne širiti područje gradnje izvan predviđenog.

Tlo:

1. Zahvat u prirodi planirati na način da se izbjegnu ili na najmanju mjeru svedu oštećenja tla, a po završetku zahvata uspostaviti ili približiti onom stanju koje je bilo prije zahvata.
2. Poduzimati odgovarajuće mjere zaštite tla od erozije vodom te osigurati stabilnost padina kako bi se spriječile erozije tla.
3. Prilikom građenja ne širiti manipulativne površine izvan neophodnih, na područjima obradivih površina i šumskih tala.

Zrak:

1. Kod planiranih objekata i zahvata kod kojih se predviđa nastanak onečišćujućih tvari u zrak, iste svesti na dopuštene vrijednosti propisane Uredbom o razini onečišćujućih tvari u zraku („Narodne novine“, br. 117/12, 84/17) i Zakonom o zaštiti zraka („Narodne novine“, br. 130/11, 47/14, 61/17) prihvatljivim tehničkim rješenjima.

Vode:

1. Odvodnju oborinskih voda riješiti na način da ne ugrožavaju promet ili susjedna područja.
2. Kod projektiranja sadržaja i objekata turističkog razvoja, obavezno riješiti pitanje prikupljanja, odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda, kako se ne bi pogoršalo sadašnje stanje vodnih tijela.
3. Odvodnju pojedinačnih objekata riješiti putem nepropusnih sabirnih jama te odvozom prikupljenog efluenta putem ovlaštene osobe ili izgradnjom uređaja za pročišćavanje sanitarnih otpadnih voda i ispuštanjem pročišćenih sanitarnih otpadnih voda u prirodni prijemnik, a sve ovisno o količini otpadnih voda i uvjetima na terenu.
4. Kontrolirati nepropusnost septičkih jama, u naseljima gdje nije moguće priključenje na sustav odvodnje, u svrhu zaštite kvalitete podzemnih voda, sukladno zakonskim propisima.
5. Za veća naselja potrebno je napraviti tehno-ekonomsku analizu isplativosti izgradnje zajedničkog sustava prikupljanja i pročišćavanja otpadnih voda.
6. Potrošačima koji ispuštaju otpadne vode kvalitete različite od standarda otpadnih komunalnih voda propisati obavezu izrade predtretmana otpadnih voda sukladno važećem Pravilniku o graničnim vrijednostima emisija otpadnih voda („Narodne novine“, br. 80/13, 43/14, 27/15, 03/16) prije ispuštanja istih u interni sustav sanitarne odvodnje ili sustav javne sanitarne odvodnje gospodarske zone.

Stanovništvo i zdravlje ljudi:

1. Prilikom radova voditi računa da se ne prekorače zakonom dopuštene razine buke, propisane Pravilnikom o najvišim dopuštenim razinama buke u sredini u kojoj ljudi rade i borave („Narodne novine“, br. 145/04).
2. U svrhu zaštite zdravlja ljudi potrebno je riješiti na zakonom propisan način vodoopskrbu, odvodnju, pročišćavanje otpadnih voda i zbrinjavanje otpada na svim lokacijama planiranih aktivnosti.

Krajobraz:

1. Prilikom izrade projektne dokumentacije, sve objekte i sadržaje maksimalno uklopiti u okolni prostor, da bi se zaštitile postojeće krajobrazne vizure i omogućila minimalna ranjivost prostora.
2. Objekte i sadržaje planirane unutar postojećih urbanih cjelina projektirati na način da se uklope u postojeći prostor.

3. Provesti pregled i ocjenu stanja kulturno-povijesne i krajobrazne baštine uz pomoć etnologa-konzervatora.

Kulturno-povijesna baština:

Ruralna cjelina:

1. Očuvati odnos izgrađenog dijela ruralne cjeline s neposrednim agrarnim okolišem i poljoprivrednim površinama unutar cjeline.
2. Poticati obnovu i održavanje starih, umjesto izgradnje novih kuća, a uređivanje svih vanjskih ploha objekata temeljiti na korištenju isključivo lokalnih arhitektonskih izraza i tradicionalnih građevinskih materijala.
3. Sve građevinske zahvate na objektima unutar kulturno povijesne cjeline kao i na području prostornih međa kulturnog dobra poduzimati samo uz utvrđivanje posebnih uvjeta i ishođenja prethodnog odobrenja za radove od Uprave zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Imotskom.
4. Kod izdavanja uvjeta za izgradnju bilo koje vrste zgrade paziti na mikroambijent naselja.
5. Provesti pregled i ocjenu stanja kulturno-povijesne i krajobrazne baštine uz pomoć etnologa-konzervatora.

Kultivirani krajolik:

1. Ozelenjene i pejzažne površine održavati bez širenja građevinskog područja.
2. Prije bilo kojih zahvata konzultirati se sa nadležnim konzervatorskim odjelom u Imotskom.

Sakralni spomenici:

1. Prije bilo kakve intervencije na građevini i njenom inventaru ishoditi posebne uvjete i prethodno odobrenje Konzervatorskog odjela u Imotskom, a radove izvesti pod stručnim nadzorom konzervatorske službe.
2. Voditi računa o mogućem prihvatnom kapacitetu objekata kulturne baštine, namijenjenih posjećivanju na dnevnoj i godišnjoj razini, kako bi se osigurala adekvatna zaštita objekata i pozitivan doživljaj posjetitelja.

Arheološki lokaliteti:

1. Na prostoru arheoloških lokaliteta i oko lokaliteta građevinske, zemljane i slične radove izvoditi uz pribavljanje odobrenja, suradnje i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.
2. Prilikom izvođenja građevinskih radova i nailaska na arheološke nalaze, radove obustaviti i obavijestiti nadležni Konzervatorski odjel u Imotskom.

Arheološke zone:

1. Na prostoru arheoloških lokaliteta i oko lokaliteta građevinske, zemljane i slične radove izvoditi uz pribavljanje odobrenja, suradnje i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Memorijalni spomenici:

1. Na prostoru lokaliteta i oko lokaliteta građevinske, zemljane i slične radove izvoditi uz pribavljanje odobrenja, suradnje i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Infrastrukturni zahvati u prostoru:

1. Na prostoru lokaliteta i oko lokaliteta građevinske, zemljane i slične radove izvoditi uz pribavljanje odobrenja, suradnje i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.
2. Održavati i obnavljati bunare u skladu s tradicionalnim pučkim graditeljstvom i opremom u prostoru.

Profani spomenici:

1. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata treba se konzultirat i zatražiti odobrenje i suglasnost Konzervatorskog odjela u Imotskom.
2. Poticati povezivanje održivog turističkog razvoja s ruralnim razvojem, održivim korištenjem kulturne baštine.

Otpad:

1. Sukladno zakonskim propisima, na svim lokacijama predviđenim za posjećivanje i zadržavanje većeg broja ljudi osigurati adekvatan način prikupljanja, razvrstavanja i zbrinjavanja otpada.
2. Na području cijele Općine Zagvozd osigurati zadovoljavajući način prikupljanja, razvrstavanja i odvoza otpada.

Infrastruktura:

1. Građevine projektirati i izgraditi tako da konstrukcija bude otporna na rušenje od elementarnih nepogoda.
2. Pri izradi projektne dokumentacije, pridržavati se mjera propisanih prostorno-planskim dokumentima i uvjeta nadležnih institucija (uvjeti konzervatora, zaštite prirode i okoliša, Hrvatskih voda itd.).
3. Prilikom daljnje izrade projektne dokumentacije za planirane aktivnosti iz PUR-a, voditi računa da se u što većoj mjeri zaštiti okoliš tijekom gradnje i korištenja infrastrukture.

PRILOZI

Prilog 1: Broj stanovnika i nerazvrstane ceste po zaseocima Općine Zagvozd

Br.	Naselje	Zaseok/ulica	Broj stanovnika	Djeca			Broj obitelji	Nerazvrstane ceste (u m)
				Vrtićki uzrast	Osnovnoškolci	Srednjoškolci		
Općina Zagvozd (ukupno)			1258	59	127	44	435	47 692
1	Zagvozd	Svaguše	23	2	0	0	7	633
2		Pićolci	3	0	0	0	2	312
3		Šušići	9	0	0	0	2	338
4		Stapići	10	0	0	0	3	0
5		Piplice	7	0	0	0	3	675
6		Tomičići	84	3	6	0	22	661
7		Kurtovići	25	2	0	0	7	1100
8		Mlikote	54	6	9	3	13	827
9		Gaće	35	0	0	1	9	1310
10		Gornji Buljubašići	5	0	0	0	3	1735
11		Prodani	14	0	0	0	5	300
12		Pruže	4	0	0	0	2	435
13		Gornji Čaglji	56	8	1	2	18	1114
14		Drlje	15	0	0	0	4	0
15		Pirići	4	0	0	0	2	3800
16		Brzice	3	0	0	0	1	975
17		Donji Buljubašići	20	5	0	0	5	0
18		Bunje	92	2	7	5	25	4122
19		Katušići - Brnasi	18	0	0	1	4	1252
20		Bartulovići	30	0	3	0	10	740
21		Mucići	15	0	0	0	7	404
22		Milići	4	0	0	0	1	703
23		Radići	5	0	0	0	3	1380
24		Sudišće	3	0	0	0	0	350
25		Alagići	6	0	1	0	2	200
26		Mušure	37	1	5	2	9	900
27		Rako	28	2	7	1	4	350
28		Butiga	189	15	12	5	42	91
29		Put drača	0	0	0	0		202

Br.	Naselje	Zaseok/ulica	Broj stanovnika	Djeca			Broj obitelji	Nerazvrstane ceste (u m)
				Vrtićki uzrast	Osnovnoškolci	Srednjoškolci		
Općina Zagvozd (ukupno)			1258	59	127	44	435	47 692
30		Trg glumaca	0	0	0	0		110
31		Trg zabiokovskih junaka Domovinskog rata	0	0	0	0		125
32		Put kraj Tomine kuće	0	0	0	0		50
33		Put do Lasera	0	0	0	0		50
Ukupno			789	46	51	20	215	25 244

Br.	Naselje	Zaseok/Ulica	Broj stanovnika	Djeca			Broj obitelji	Nerazvrstane ceste (u m)
				Vrtićki uzrast	Osnovnoškolci	Srednjoškolci		
34	Rastovac	Stanići	20	1	0	1	9	0
35		Vranjići	15	0	0	1	5	0
36		Maslići	15	0	0	0	4	0
37		Dedići	55	1	0	0	27	360
38		Varkaši	24	3	2	0	8	908
39		Lončari	19	0	0	0	7	290
40		Serdarevići	30	0	0	0	9	770
41		Gavran	8	1	0	0	4	0
42		Dujmović	10	0	0	0	5	0
43		Šute	12	0	0	0	13	0
44		Žugo	2	0	0	0	0	0
Ukupno			220	6	2	2	91	2328

Br.	Naselje	Zaseok/Ulica	Broj stanovnika	Djeca			Broj obitelji	Nerazvrstane ceste (u m)
				Vrtićki uzrast	Osnovnoškolci	Srednjoškolci		
45	Biokovsko Selo	Lovrinčevići	5	1	2	0	2	840
46		Glavica	0	0	0	0	0	370
47		Pilj	0	0	0	0	0	850
48		Bikići	5	0	0	0	4	140
49		Babani-Pilj	1	0	0	0	1	410
50		Gornje Bakote	3	0	0	0	2	620
51		Zec-Kruševac	6	0	0	0	3	630
52		Donje Bakote	17	2	0	0	7	140
53		Šućuri	2	0	0	0	2	430
54		Vranješ-Z-Peškirić	2	1	2	0	2	0
55		Gući	8	0	0	0	3	190
Ukupno			50	4	4	0	27	4700

Br.	Naselje	Zaseok/Ulica	Broj stanovnika	Djeca			Broj obitelji	Nerazvrstane ceste (u m)
				Vrtićki uzrast	Osnovnoškolci	Srednjoškolci		
56	Župa Srednja	Šarići	1	0	0	0	3	300
57		Brnići	8	0	0	0	3	450
58		Lelasi	0	0	0	0	0	70
Ukupno			9	0	0	0	6	820

Br.	Naselje	Zaseok/Ulica	Broj stanovnika	Djeca			Broj obitelji	Nerazvrstane ceste (u m)
				Vrtićki uzrast	Osnovnoškolci	Srednjoškolci		
59	Rašćani Gornji	Lendići	14	0	0	0	4	100
60		Gornji Selaci	7	2	1	2	6	620
61		Donji Selaci	3	0	0	0	0	230
62		Prgometi	0	0	0	0	0	650
63		Ercezi	1	0	0	0	1	1460
64		Ulica Šimići	0	0	0	0	0	370
65		Ulica Roglić-Karlušić	1	0	0	0	1	0
Ukupno			27	2	1	2	13	3430

Br.	Naselje	Zaseok/Ulica	Broj stanovnika	Djeca			Broj obitelji	Nerazvrstane ceste (u m)
				Vrtićki uzrast	Osnovnoškolci	Srednjoškolci		
66	Krstatice	Gornji Gudelji	17	0	0	0	8	870
67		Donji Gudelji	4	0	0	0	3	400
68		Gornja Zečevina	2	0	0	0	2	580
69		Donja Zečevina	6	0	1	0	4	310
70		Sredina Sela	37	0	5	0	14	1100
71		Lišnjići	9	0	0	0	6	1670
72		Gornji Vuletići	7	0	3	0	2	470
73		Donji Vuletići	0	0	0	0	1	145
74		Donji Ivanovići	1	0	0	0	1	120
75		Donji Kraj-Pavičić	7	1	1	0	3	1810
76		Donji Kraj-Budalići	4	0	0	0	2	450
77		Donji Kraj-Pribisalići	2	0	0	0	2	0
78		Donji Kraj-Zec-Orlović	6	0	0	0	2	0
Ukupno			112	1	10	20	51	7925

Br.	Naselje	Zaseok/Ulica	Broj stanovnika	Djeca			Broj obitelji	Nerazvrstane ceste (u m)
				Vrtićki uzrast	Osnovnoškolci	Srednjoškolci		
79	Župa	Turija	9	0	0	0	6	920
80		Garmazi	7	0	0	0	3	575
81		Takalo	11	0	0	0	11	1000
82		Roglići	6	0	0	0	6	100
83		Luetići	9	0	0	0	6	650
Ukupno			42	0	0	0	32	3245

Izvor: Popis birača, 8. studenoga 2015. godine i podatci Općine Zagvozd[15]

[15] Brojčani podatci iz priloga 1 ne podudaraju se s brojem stanovnika s Popisa 2011., jer su dobiveni okvirnom procjenom na temelju popisa birača Općine Zagvozd 8. studenoga 2015. godine.

Prilog 2: Sudionici radnih skupina za izradu Plana ukupnog razvoja Općine Zagvozd

Radna skupina „Gospodarstvo i zaštita prirode“		
Br.	**Ime i prezime**	**Naziv poslovnog subjekta**
1	Miroslav Gaće	Općina Zagvozd
2	Stipe Srzić	Javna ustanova Park prirode Biokovo
3	Stipe Čelan	Turistička zajednica Grada Imotskog
4	Ivo Mušura	Općina Zagvozd
5	Maja Mucić	Općina Zagvozd
6	Damira Stojić	Općina Zagvozd
7	Joško Krstić	OPG Krstić Joško
Radna skupina „Društvene djelatnosti“		
Br.	**Ime i prezime**	**Naziv poslovnog subjekta**
1	Frane Mucić	Glumci u Zagvozdu
2	Don Mario Čagalj	Župa Zagvozd
3	Zlatko Bartulović	Osnovna škola Zagvozd
4	Miroslav Gaće	Općina Zagvozd
5	Ivo Mušura	Općina Zagvozd
6	Maja Mucić	Općina Zagvozd
7	Damira Stojić	Općina Zagvozd
Radna skupina „Zaštita okoliša i infrastruktura“		
Br.	**Ime i prezime**	**Naziv poslovnog subjekta**
1	Ante Jović	Topana d.o.o.
2	Nino Vela	Županijska uprava za ceste Splitsko-dalmatinske županije
3	Miroslav Gaće	Općina Zagvozd
4	Ivo Mušura	Općina Zagvozd
5	Maja Mucić	Općina Zagvozd
6	Damira Stojić	Općina Zagvozd

Izvor: Općina Zagvozd, 9. svibnja 2016. godine

POPIS TABLICA

Tablica 1: Meteorološki podatci klimatološke postaje Imotski od 2011. do 2014. godine... 8
Tablica 2: Struktura stanovništva prema spolu i starosti na području Općine Zagvozd 12
Tablica 3: Trgovačka društva na području Općine Zagvozd 16
Tablica 4: Broj trgovačkih društava prema području NKD-a od 2011. do 2014. godine..... 16
Tablica 5: Obrtnici Općine Zagvozd prema području NKD-a u siječnju 2015. godine 16
Tablica 6: Poljoprivredne površine i poljoprivredna gospodarstva koja njima upravljaju na području Općine Zagvozd i Splitsko-dalmatinske županije na dan 31. prosinca 2014. godine 18
Tablica 7: Broj poljoprivrednih gospodarstva na području Općine Zagvozd i Splitsko-dalmatinske županije na dan 31. prosinca 2014. godine 19
Tablica 8: Broj stabala i trsova u voćnjacima i vinogradima na području Općine Zagvozd i Splitsko-dalmatinske županije na dan 31. prosinca 2014. godine 19
Tablica 9: Popis stoke na području Općine Zagvozd i u Splitsko-dalmatinskoj županiji na dan 31. prosinca 2012. godine 20
Tablica 10: Uzgoj pčela i proizvodnja meda u Splitsko-dalmatinskoj županiji i Općini Zagvozd na dan 1. prosinca 2015. godine 20
Tablica 11: Površina šuma i šumskog zemljišta na području Općine Zagvozd po kategorijama 21
Tablica 12: Drvna zaliha, prirast i etat po vrstama drveća za područje Općine Zagvozd .. 21
Tablica 13: Dolasci i noćenja domaćih i stranih turista na području Općine Zagvozd 2013. - 2014. g. 21
Tablica 14: Broj zaposlenih stanovnika prema starosti i položaju u zaposlenju na području Općine Zagvozd (Popis stanovništva, 2011.)..... 23
Tablica 15: Broj zaposlenih prema područjima djelatnosti, starosti i spolu na području Općine Zagvozd (Popis stanovništva, 2011.)..... 24
Tablica 16: Izvori financiranja Zagvožđana u 2011. godini..... 26
Tablica 17: Broj korisnika minimalne naknade za područje Općine Zagvozd od 2011. do 2015. godine..... 28
Tablica 18: Pokretna kulturna dobra Općine Zagvozd 32
Tablica 19: Nepokretna kulturna dobra Općine Zagvozd 32
Tablica 20: Broj stanovnika prema vjerskoj pripadnosti na području Općine Zagvozd i u Splitsko-dalmatinskoj županiji 38
Tablica 21: Građanski i vjerski brakovi sklopljeni 2013. godine u Splitsko-dalmatinskoj županiji i Općini Zagvozd..... 38
Tablica 22: Stanovanje i javne zgrade u Splitsko-dalmatinskoj županiji i Općini Zagvozd. 40
Tablica 23: Podatci o otpadu s područja Općine Zagvozd od 2011. do 2015. godine..... 42
Tablica 24: Postojeći planinarski stočarski stanovi i staje - sklopovi i pojedinačne zgrade koji pripadaju Općini Zagvozd, a nalaze se unutar Parka prirode Biokovo 43
Tablica 25: Prometna povezanost Općine Zagvozd 45
Tablica 26: Popis trgovačkih društava s vlasničkim udjelom Općine Zagvozd..... 51
Tablica 27: Udio financiranja projekata i programa organizacija civilnog društva iz Proračuna Općine Zagvozd 51
Tablica 28: Shema vizije, ciljeva i prioriteta Općine Zagvozd 61
Tablica 29: Specifični ciljevi s pripadajućim prioritetima, mjerama i indikatorima..... 62

POPIS SLIKA

Slika 1: Prostorni smještaj Općine Zagvozd i Splitsko-dalmatinske županije na karti Republike Hrvatske 6
Slika 2: Prostorno uređenje Općine Zagvozd 7
Slika 3: Arheološka karta Zagvozda 9
Slika 4: Promet na području Općine Zagvozd 10
Slika 5: Prikaz gospodarske zone Troje gomile i okolnih zona 17
Slika 6: Sakralne građevine na području Općine Zagvozd, s lijeva na desno: crkva Svih Svetih, crkva sv. Stipana, crkva Velike Gospe, crkva sv. Križa, crkva sv. Ivana Krstitelja . 33
Slika 7: Stara župna kuća na Ćemeru 34
Slika 8: Ribarska noć Bunje 36
Slika 9: Glumci u Zagvozdu 36
Slika 10: Park prirode Biokovo 43

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Kretanje ukupnog broja stanovnika u Općini Zagvozd od 1857. do 2011. godine 11
Grafikon 2: Ukupan broj stanovnika Općine Zagvozd po naseljima prema posljednjim dvama popisima stanovništva..... 13
Grafikon 3: Migracijska obilježja stanovništva Općine Zagvozd..... 13
Grafikon 4: Prirodno kretanje stanovništva Općine Zagvozd 14
Grafikon 5: Struktura djelatnosti poduzetnika (trgovačkih društava i obrta) na području Općine Zagvozd, rujan 2015. godine..... 15
Grafikon 6: Osiguranici na području Općine Zagvozd od 2013. do 2015. godine..... 25
Grafikon 7: Nezaposleno stanovništvo prema spolu na području Općine Zagvozd od 2011. do 2014. godine 25
Grafikon 8: Nezaposleno stanovništvo na području Općine Zagvozd prema razini obrazovanja 26
Grafikon 9: Korisnici mirovina na području Općine Zagvozd od 2013. do 2015. godine 27
Grafikon 10: Broj djece u Ustrojbenoj jedinici predškolskog odgoja pri osnovnoj školi Zagvozd od 2011. do 2015. godine 30
Grafikon 11: Broj zaposlenika i upisanih učenika Osnovne škole Zagvozd od 2011. do 2015. godine 31
Grafikon 12: Odnos broja prijavljenih i riješenih kaznenih djela na području koje je u nadležnosti Policijske postaje Imotski od 2011. do 2014. godine 39
Grafikon 13: Površina groblja na području Općine Zagvozd 48
Grafikon 14: Zaduženja koja se odnose na implementaciju Plana ukupnog razvoja Općine Zagvozd 65

RAZVOJNE MJERE

Strategija razvoja turizma Općine Zagvozd

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	plan razvoja turizma (master plan turizma)
2.	Gospodarska kategorija	turizam
3.	Vrsta ulaganja	ostala imovina
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Potrebno je izraditi „Strategiju razvoja turizma Općine Zagvozd“ sa ciljem identifikacije turističkih potencijala općine i definiranja razvojne vizije turizma na njezinom području. Ovim strateškim dokumentom dat će se smjernice za razvoj turizma Općine Zagvozd i ukazat će se na prave, poželjne i nužne pravce djelovanja kroz turističke i s turizmom usko povezane projekte i aktivnosti.

Obnova lovačkih kuća i pastirskih stanova

Osnovni podatci	
1. Projektni prijedlog	nadzor izlova divljači
2. Gospodarska kategorija	turizam
3. Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4. Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5. Razina značaja	lokalni značaj
6. Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Projektne aktivnosti odnose se na obnovu lovačkih kuća u Donjem Rastovcu iznad crkve sv.Stipana i iznad Gornjih Čagalja kod vodospreme (sjeverno od župne kuće u Zagvozdu) koje nisu u potpunosti izgrađene ni priključene na komunalnu infrastrukturu. Ovi su objekti stoljećima služili su za smještaj ljudi, pastira i stoke u ljetnim mjesecima dok je stoka bila na ispaši u planini Biokovo. Zamiranjem stočarstva objekti desetljećima stoje zapušteni, prepušteni zubu vremena. Obnovom pastirskih stanova povećat će se turistička infrastruktura i proširiti raznolikost turističke ponude. Obnovljene kuće poslužit će u svrhu razvoja ruralnog turizma.

Unapređenje turističke ponude i poticanje brendiranja turističkih proizvoda

Osnovni podatci	
1. Projektni prijedlog	certifikacija turističkih usluga i proizvoda
2. Gospodarska kategorija	turizam
3. Vrsta ulaganja	ostala imovina
4. Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5. Razina značaja	lokalni značaj
6. Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Cilj je unaprijediti ukupnu turističku ponudu i poboljšati kvalitetu usluga u turizmu. Brendiranjem autohtonih, izvornih proizvoda koji dolaze sa područja Općine Zagvozd osigurati će se njihova prepoznatljivost i konkurentnost na tržištu.

Osnivanje poljoprivredne zadruge

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	formiranje zadruga i ostali oblici udruživanja u poljoprivredi
2.	Gospodarska kategorija	poljoprivreda
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Cilj projekta je omogućiti proizvođačima sa područja Općine Zagvozd stabilnost i sigurnost u smislu lakše nabave sirovina, bolje konkurentnosti na tržištu te osiguranog plasmana proizvoda.

Zaboravljeni putovi Zagore

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	biciklistička staza
2.	Gospodarska kategorija	turizam
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta

Projekt „Zaboravljeni putovi Zagore“ provodit će se u partnerstvu s 15 gradova/općina. U sklopu projekta osmisliti će se 60 tematskih staza (pješačkih, biciklističkih, planinarskih i vinskih) na cijelom području. Naime, ljetni sportski turizam je toliko razvijen da u alpskim zemljama predstavlja veći izvor prihoda nego zimski turizam. Posebno je važno istaknuti da ovakav oblik turizma nema sezonski karakter nego se njime posjetitelji bave tokom cijele godine (turno biciklizam, klasično planinarenje, nordijsko hodanje, sportsko penjanje, padobranstvo, zmajarstvo i sl.).

Unaprijeđenje društvenih manifestacija u Zagvozdu

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	kulturno-umjetničko društvo
2.	Gospodarska kategorija	društvena infrastruktura
3.	Vrsta ulaganja	ostala imovina
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Cilj ovog projekta jest podržati održavanje pojedinih manifestacija, jer osim što djeluju promotivno za samu sredinu, one dovode nove potrošače i tako povećavaju zaposlenost ali i omogućavaju veće prihode lokalnom stanovištvu.

Izgradnja planinarskog doma na Kaocima

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	planinarski dom
2.	Gospodarska kategorija	turizam
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Prostornim planom Parka prirode Biokovo predviđena je zona posjetiteljske infrastrukture „Kaoci“. Ova zona se planira kao posjetiteljsko-rekreacijska s mogućnošću gradnje novog planinarskog doma uz prateće sadržaje: jahački centar, brdski biciklizam, prateći ugostiteljski sadržaji, edukacijski sadržaji, prateća infrastruktura i rekreacijske površine.

Istraživanje koridora i trase za žičaru Zagvozd - Biokovo

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	park prirode
2.	Gospodarska kategorija	turizam
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u pravo
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta

Žičara preko Biokova je ideja prometnog povezivanja Zabiokovlja s Makarskom rivijerom, kojim bi se smanjio pritisak na cestovni promet Makarske i okolice. Idejni primjer je dolazak autobusom do Zagvozda, zatim prijevoz žičarom do terminala na visoravni pored vrha Sv. Jure, šetnja i razgledavanje ili samo presjedanje i nastavak putovanja žičarom do Makarske, gdje se nadalje javnim prijevozom nastavlja putovanje do popularnih gradskih plaža ili centra grada. Projektom će se utvrditi mogućnost izgradnje žičare i to istraživanjem koridora i trase.

Istraživanje trase protupožarnog puta Kaoci – Sv. Jure

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	protupožarni put
2.	Gospodarska kategorija	ceste
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u pravo
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta

Projekt podrazumijeva istraživanje trase za izgradnju protupožarnog puta Kaoci – Sv. Jure u Biokovu ,od predjela „Kaoci“ do vrha Sv. Jure. Izgradnjom protupožarnog puta osigurala bi se cestovna povezanost Makarske i Zagvozda preko Biokova, s ciljem osiguranja kvalitetnije protupožarne zaštite, a ujedno i lakšeg pristupa posjetiteljima očuvanoj prirodi, biološki raznolikim područjima i kulturno-povijesnoj baštini Biokova.

Izgradnja komunalne infrastrukture u ugostiteljsko-turističkim zonama - turističkim naseljima (T2) i kampovima (T3)

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	turistička zona
2.	Gospodarska kategorija	komunalna infrastruktura
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Prostornim planom uređenja Općine Zagvozd utvrđena su izdvojena građevinska područja za ugostiteljsko-turističku namjenu, turističko naselje (T2), i to: Mandešina (1,89 ha), Vranjača (3,73 ha), Bakotine staje (2,60 ha) i Gornji Rastovac (11,14 ha). Također, Prostornim planom utvrđuju se izdvojena građevinska područja za ugostiteljsko-turističku namjenu, kamp (T3), i to: Golubinčina (2,82 ha) i Kosorovac (0,41 ha). Cilj projekta je razviti infrastrukturu unutar spomenutih zona i osigurati njihovu prepoznatljivost za potencijalne investitore.

Plan gospodarenja otpadom

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	plan gospodarenja otpadom
2.	Gospodarska kategorija	zaštita okoliša
3.	Vrsta ulaganja	ostala imovina
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Cilj dokumenta jest izraditi integralni plan upravljanja otpadom uzimajući u obzir zakonske i strateške odrednice te postojeće stanje upravljanja otpadom. Osnovni dio plana su mjere usmjerene ka izbjegavanju i smanjenju nastajanja otpada te mjere odvojenog sakupljanja i oporabe komunalnog otpada.

Izmjene i dopune Prostornog plana Općine Zagvozd

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	prostorni plan
2.	Gospodarska kategorija	prostorno uređenje
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u pravo
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
U svrhu usklađenja sa važećim zakonskim regulativama značajnim za planiranje i uređenje prostora i usklađenja s prostornim planom više razine te uzimanja u obzir različitih inicijativa za izmjenu prostorno planskih odredbi, potrebne su izmjene i dopune Prostornog plana Općine Zagvozd.

Primjena mjera energetske učinkovitosti na sustavu javne rasvjete Općine Zagvozd

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	energetska učinkovitost
2.	Gospodarska kategorija	zaštita okoliša
3.	Vrsta ulaganja	ostala imovina
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Projektom bi se riješio problem neadekvatne i zastarjele rasvjete koja u sustavu stvara problem održavanja kao i problem prevelike potrošnje energije s obzirom na ostvarene svjetlosne učinke.

Osnivanje zemljišnih knjiga

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	područni uredi za katastar
2.	Gospodarska kategorija	prostorno uređenje
3.	Vrsta ulaganja	ostala imovina
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Za katastarsku općinu Zagvozd ne postoje zemljišne knjige, odnosno postoji jedino katastarska evidencija, a zemljišne knjige uništene su tijekom II. svjetskog rata čime je onemogućen razvoj najnaseljenijeg dijela Općine Zagvozd. Nepostojanje zemljišnih knjiga vlasnike parcela sprječava u raspolaganju, ulaganju ili u prodaji zemlje. Osim toga, općina koja nema zemljišne knjige, investitore koči u ulaganju, ali i onemogućava korištenje novca iz europskih fondova.

Sanacija divljih odlagališta na području Općine Zagvozd

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	sanacija divljih odlagališta
2.	Gospodarska kategorija	zaštita okoliša
3.	Vrsta ulaganja	ostala imovina
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Sanacija divljih odlagališta otpada na prostoru Općine Zagvozd potrebna je kako bi se smanjio njihov negativan utjecaj na okoliš i stanovništvo te kako bi došlo do njihovog postupnog zatvaranja.

Nadogradnja kanalizacijskog sustava u Zagvozdu

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	izgradnja kanalizacije
2.	Gospodarska kategorija	komunalna infrastruktura
3.	Vrsta ulaganja	ostala imovina
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Nadogradnja kanalizacijskog sustava poboljšat će kvalitetu života te će pridonijeti postizanju ekoloških standarda na području Zagvozda.

Izgradnja vodoopskrbnog sustava Općine Zagvozd

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	magistralni vodovod
2.	Gospodarska kategorija	komunalna infrastruktura
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	10.000.000,00 kn

7. Opis projekta

Na području Općine Zagvozd nije svim stanovnicima omogućeno korištenje vodovodne infrastrukture. Stoga je u svrhu postizanja osnovnih uvjeta za život potrebno izgraditi magistralni cjevovod od naselja Krstatice koje se nalazi na području općine Zagvozd do zaseoka Mrkonjići u Općini Runovići. Izgradnja magistralnog cjevovoda preduvjet je za nastavak izgradnje podsustava i mjesne vodovodne mreže u naselju Krstatice. Potrebno je izgraditi i podsustave te mjesnu vodovodnu mrežu u dijelu naselja Zagvozd i Raščane Gornje. Ovim bi se projektom uspostavila kvalitetna vodoopskrba na području općine te priključenje stanovništva i gospodarskih subjekata koji trenutno nisu priključeni na sustav javne vodoopskrbe. Projekt će prvenstveno doprinijeti povećanju kvalitete komunalnih usluga u općini Zagvozd, a na taj način i povećanju kvalitete života tamošnjeg stanovništva.

Evidencija nerazvrstanih cesta na području Općine Zagvozd

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	nerazvrstana cesta
2.	Gospodarska kategorija	ceste
3.	Vrsta ulaganja	ostala imovina
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Potrebno je izraditi snimku izvedenog stanja i geodetski elaborat nerazvrstanih cesta na području Općine Zagvozd u svrhu njihovog evidentiranja u zemljišnu knjigu. Uređivanjem vlasničkih odnosa stvorit će se preduvjeti za kandidiranje projekta rekonstrukcije i uređenja nerazvrstanih cesta.

Izrada urbanističkih planova predviđenih Prostornim planom uređenja općine Zagvozd

Osnovni podatci	
1. Projektni prijedlog	urbanistički plan uređenja
2. Gospodarska kategorija	prostorno uređenje
3. Vrsta ulaganja	ostala imovina
4. Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5. Razina značaja	lokalni značaj
6. Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Prostornim planom uređenja Općine Zagvozd utvrđena je obveza izrade 23 Urbanistička plana uređenja.

Izgradnja i rekonstrukcija nerazvrstanih cesta

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	nerazvrstana cesta
2.	Gospodarska kategorija	ceste
3.	Vrsta ulaganja	ostala imovina
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Potrebno je poboljšanje cestovne infrastrukture na području Općine Zagvozd sa ciljem olakšanog prometovanja te povećane i poboljšane razine sigurnosti u prometovanju.

Dovršetak izgradnje Trga hrvatskih branitelja Domovinskog rata u Krstaticama

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	trg
2.	Gospodarska kategorija	komunalna infrastruktura
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Trg hrvatskih branitelja Domovinskog rata smješten je s južne strane groblja Krstatice i županijske ceste LC 67151. U središtu trga položen je kameni spomenik poginulim hrvatskim braniteljima sa područja naselja Krstatica i Biokovskog sela. Potrebno je dovršiti izgradnju objekta kako bi se u potpunosti priveo svojoj namjeni.

Osnivanje poduzetničkog inkubatora u Poduzetničkoj zoni Brlozi

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	poduzetnički inkubator
2.	Gospodarska kategorija	gospodarstvo
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	4.000.000,00 kn

7. Opis projekta
Projekt se odnosi na osnivanje poduzetničkog inkubatora koji bi poticao i pomagao poduzetnicima početnicima da zakorače u poduzetničke vode. Djelovao bi u sklopu poduzetničke zone.

Izgradnja komunalne infrastrukture u poslovnim zonama Brlozi i Golo brdo

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	komunalna infrastruktura neizgrađenog područja
2.	Gospodarska kategorija	gospodarstvo
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Projekt podrazumijeva izgradnju poslovne infrastrukture u poslovnim zonama „Brlozi“i „Golo Brdo“ kao preduvjet pokretanja gospodarskog razvoja i pokretanja investicijske aktivnosti na području Općine Zagvozd te poboljšanja gospodarskog, ekonomskog i socijalnog stanja stanovništva otvaranjem novih radnih mjesta. Projektom je obuhvaćena izgradnja cesta u zonama, vodoopskrbe, elektroopskrbe, sanitarno fekalne kanalizacije, oborinske odvodnje voda, parkirališta i javne rasvjete.

Edukacijski program u poduzetništu

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	obrazovni centar
2.	Gospodarska kategorija	gospodarstvo
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u pravo
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	150.000,00 kn

7. Opis projekta
Projektne aktivnosti odnosit će se na organizaciju tribina, okruglih stolova, seminara na temu poduzetništva, a uključit će i promotivne aktivnosti na temu razvoja poduzetništva. Cilj projekta je povećanje učinkovitosti prijave poduzetnika s područja Općine Zagvozd na EU fondove te na nacionalne fondove.

Rekonstrukcija stare zgrade Općine

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	info-centar
2.	Gospodarska kategorija	turizam
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta

Cilj projekta je da se u blizini frekventne prometnice uspostavi Centar za posjetitelje gdje će se turisti koji prolaze važnom prometnicom kroz Općinu Zagvozd moći informirati o cjelokupnoj turističkoj ponudi općine uz to i kušati delicije pripremljene od lokalnih poljoprivrednika Zabiokovlja. Veliki broj biciklista koji prolaze područjem će imati mogućnost servisirati svoje bicikle i dobiti informacije o svim biciklističkim rutama.

Sanacija kulturne baštine na području Općine Zagvozd

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	kulturna baština
2.	Gospodarska kategorija	društvena infrastruktura
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Cilj projekta je očuvanje, uređenje i sanacija kulturno povijesnih spomenika na području Općine Zagvozd.

Adaptacija doma kulture u Zagvozdu

Osnovni podatci	
1. Projektni prijedlog	dom kulture
2. Gospodarska kategorija	društvena infrastruktura
3. Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4. Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5. Razina značaja	lokalni značaj
6. Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta

Dom kulture u Zagvozdu počeo se graditi 1947., a dovršen je 1951. godine. Zajedno sa pripadajućim Trgom glumaca središte je društvenog i kulturnog života u Općini Zagvozd, prepoznatljivi centar mjesta. U njemu se održavaju kazališne predstave, koncerti, skupovi, sastanci i brojna druga društvena događanja. Dotrajalost i trošnost zahtijevaju adaptaciju kojom će se osigurati prostor za višefunkcionalnu namjenu.

Izgradnja vatrogasnog doma

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	zgrada Dobrovoljnog vatrogasnog društva (DVD-a)
2.	Gospodarska kategorija	društvena infrastruktura
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Dobrovoljno vatrogasno društvo Zagvozd jedno je od najstarijih dvd-ova u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Društvo provodi preventivne mjere zaštite od požara, aktivan je čimbenik u spašavanju ljudi i imovine ugroženim požarom i elementarnim nepogodama na području općine Zagvozd kao i na području čitave županije. Postojeći vatrogasni dom ne zadovoljava trenutne potrebe DVD-a Zagvozd.

Mrtvačnica u Krstaticama

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	mrtvačnica
2.	Gospodarska kategorija	prostorno uređenje
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	1.600.000,00 kn

7. Opis projekta
Objekt mrtvačnice smješten je uz istočni zid groblja neposredno uz LC 67151. Površina glavnog objekta je 91,2 m2, a pomoćnog 36 m2. Tijekom 2015./2016.g. izvedeni su grubi građevinski radovi. Potrebno je završiti izgradnju objekta kako bi se isti priveo svojoj svrsi. Izgradnjom objekta povećat će se razina komunalnih usluga i ukupna razina življenja na ovim prostorima.

Mrtvačnica u Župi

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	mrtvačnica
2.	Gospodarska kategorija	prostorno uređenje
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	1.300.000,00 kn

7. Opis projekta
Objekt mrtvačnice smješten je južno od groblja, a neposredno uz DC 62. Površina glavnog objekta je 97,7 m2. Izgradnjom objekta povećat će se razina komunalnih usluga lokalnog stanovništva kao i ostalih korisnika te ukupna razina življenja na ovim prostorima.

Izgradnja sportske dvorane u Zagvozdu

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	školska sportska dvorana osnovne škole
2.	Gospodarska kategorija	društvena infrastruktura
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Projekt podrazumijeva izgradnju sportske dvorane u Zagvozdu za zadovoljavanje potreba škole (tjelesni odgoj i razne sportske aktivnosti), sportskih klubova te za održavanje raznih kulturnih, zabavnih i gospodarsko-sajamskih potreba.

Izgradnja zgrade Dječjeg vrtića Zagvozd

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	dječji vrtić
2.	Gospodarska kategorija	društvena infrastruktura
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Cilj projekta je unaprjeđenje kvalitete predškolskog odgoja i naobrazbe na području Općine Zagvozd te povećanje prostornih i tehničkih kapaciteta kroz izgradnju i opremanje dječjeg vrtića. Projekt je dio kontinuiranog rada na unapređenju socijalne i društvene infrastrukture na području općine stvarajući uvjete za smanjenje depopulacije stanovništva, osobito mladih obitelji s djecom.

Izgradnja bolnice u Zagvozdu

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	dnevna bolnica
2.	Gospodarska kategorija	zdravstvo
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	županijski značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
S obzirom na izrazito povoljan geoprometni položaj Općine Zagvozd, projekt podrazumijeva izgradnju bolnice koja bi bila svojevrsni bolnički centar za područje susjedne Hercegovine, Makarskog primorja, Imotskog, Vrgorca i Metkovića.

Poboljšanje energetske učinkovitosti u zgradama javne namjene

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	energetska učinkovitost
2.	Gospodarska kategorija	zaštita okoliša
3.	Vrsta ulaganja	ostala imovina
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	0,00 kn

7. Opis projekta
Cilj projekta je obnova energetski neučinkovitih zgrada u javnom vlasništvu kako bi se racionalizirala potrošnja i smanjili troškovi za njihovo održavanje.

Rekonstrukcija stare župne kuće na Ćemeru

Osnovni podatci		
1.	Projektni prijedlog	muzej
2.	Gospodarska kategorija	društvena infrastruktura
3.	Vrsta ulaganja	ulaganje u objekt
4.	Korisiti od ulaganja	javne potrebe
5.	Razina značaja	lokalni značaj
6.	Procjenjena vrijednost	8.000.000,00 kn

7. Opis projekta
Stara župna kuća na Ćemeru predstavlja sklop kamenih kuća koji su proglašeni kulturnim dobrom upisanim u Registar kulturnih dobara RH pod br. Z-3848. Objekti predstavljaju izuzetno vrijedan primjer tradicionalne arhitektonske gradnje Dalmatinske zagore. U objekte bi se smjestila etnografska i sakralna zbirka te zbirka flore i faune ovog podneblja. Obnavljanjem župne kuće i postavljanjem zbirki izložaka isti će se staviti u turističku ponudu te će predstavljati nezaobilazna turistička destinacija ovog područja. Osim toga, u objektima se planiraju održavati radionice za studente i turiste o tradicionalnoj gradnji, obrtima i običajima ovog podneblja.

KONZERVATORSKA PODLOGA

URED OVLAŠTENE ARHITEKTICE
Vlasta Marčić, dipl.ing.arh.
SPLIT, Matoševa 11

KONZERVATORSKA PODLOGA

ZA IZRADU PROSTORNOG PLANA
OPĆINE ZAGVOZD

SPLIT, svibanj 2015
T.D. 12-15

URED OVLAŠTENE ARHITEKTICE
Vlasta Marčić dipl.ing.arh.

21000 S P L I T
Ul. Matoševa 11
tel. 387-243
OIB: 63343994490
Broj: TD 12 -15
Split, svibanj 2015.

NARUČITELJ:
OPĆINA ZAGVOZD
Franje Tuđmana 65, 21270 Zagvozd

FAZA:
KONZERVATORSKA PODLOGA
za izradu Prostornog plana Općine Zagvozd

PROJEKTANT:
Vlasta Marčić dipl.ing.arh.

SURADNICI:
Nenad Marčić, dipl.ing.građ.

Sadržaj

I. ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA

Zakonski okvir zaštite kulturnih dobara

Čimbenici utjecaja na kulturno dobro

Načela zaštite kulturne baštine

Primjena aktivnog pristupa graditeljskom nasljeđu

II. KULTURNA DOBRA NA PODRUČJU OBUHVATA PROSTORNOG PLANA OPĆINE ZAGVOZD

Pregled povijesno – prostornog razvoja

III. KULTURNA DOBRA PO VRSTAMA

Ruralne cjeline

Kultivirani krajolik

Sakralni spomenici

Arheološki lokaliteti

Arheološke zone

Memorijalni spomenici

Infrastrukturni zahvati u prostoru

Profani spomenici

IV. SMJERNICE ZA PROSTORNO UREĐENJE I MJERE ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA

V. POPIS KULTURNIH DOBARA

Karte od 1 do 6

VI. LITERATURA I IZVORI PODATAKA

I. ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA

Zakonski okvir zaštite kulturnih dobara

Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara RH (NN 69/99), kulturna dobra od interesa su za Republiku Hrvatsku i uživaju njezinu osobitu zaštitu su:

- pokretne i nepokretne stvari od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja,
- arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju umjetničku, povijesnu i antropološku vrijednost,
- nematerijalni oblici i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao i dokumentacija i bibliografska baština
- zgrade, odnosno prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima (članak 2, NN, 69/99).
- kulturna dobra bez obzira na vlasništvo, preventivnu zaštitu ili registraciju uživaju zaštitu prema odredbama ovoga Zakona. (članak 3, NN, 69/99)

Vlasnici i nositelji prava na kulturnom dobru, te drugi imatelji kulturnoga dobra odgovorni su za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara. Za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, za određivanje mjera zaštite i nadzor nad njihovim provođenjem, u sklopu svoga djelokruga skrbe i odgovorna su tijela državne uprave, tijela lokalne samouprave i uprave i tijela lokalne samouprave u području kulture, prostornog planiranja i uređenja prostora, zaštite okoliša, graditeljstva, stambenog i komunalnog gospodarstva, turizma, financija, unutarnjih poslova i pravosuđa sukladno zakonu i drugim propisima. Svi su građani dužni skrbiti o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, te prijaviti nadležnom tijelu dobro za koje se predmnijeva da ima svojstvo kulturnoga dobra. (članak 3, NN, 69/99). Vlasnici i nositelji prava na kulturnom dobru, te drugi imatelji kulturnoga dobra odgovorni su za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara prema odredbama ovoga Zakona. Za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, za određivanje mjera zaštite i nadzor nad njihovim provođenjem, u sklopu svoga djelokruga skrbe i odgovorna su tijela državne uprave, tijela lokalne samouprave i uprave i tijela lokalne samouprave u području kulture, prostornog planiranja i uređenja prostora, zaštite okoliša, graditeljstva, stambenog i komunalnog gospodarstva, turizma, financija, unutarnjih poslova i pravosuđa sukladno zakonu i drugim propisima. Svi su građani dužni skrbiti o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, te prijaviti nadležnom tijelu dobro za koje se predmnijeva da ima svojstvo kulturnoga dobra (Članak 4.). Svrha je zaštite kulturnih dobara (Članak 5.):

- zaštita i očuvanje kulturnih dobara u neokrnjenom i izvornom stanju, te prenošenje kulturnih dobara budućim naraštajima,
- stvaranje povoljnijih uvjeta za opstanak kulturnih dobara i poduzimanje mjera potrebnih za njihovo redovito održavanje,

- sprječavanje svake radnje kojom bi se izravno ili neizravno mogla promijeniti svojstva, oblik, značenje i izgled kulturnog dobra i time ugroziti njegova vrijednost,
- sprječavanje protupravnog postupanja i protupravnog prometa kulturnim dobrima, te nadzor nad iznošenjem i uvozom kulturnih dobara,
- uspostavljanje uvjeta da kulturna dobra prema svojoj namjeni i značenju služe potrebama pojedinca i općem interesu.

Pojedini pojmovi u smislu ovoga Zakona imaju sljedeća značenja (Članak 6.) :

1. zaštita kulturnog dobra jest poglavito provedba mjera zaštite pravne i stručne naravi propisanih
odredbama ovoga Zakona, a sukladnih pravilima konzervatorske struke,
2. očuvanje kulturnoga dobra jest provedba mjera zaštite i očuvanja radi produženja trajanja spomeničkih svojstava kulturnoga dobra,
3. čuvanje kulturnoga dobra je sustavno praćenje stanja kulturnoga dobra i osiguravanje njegove zaštite od svakog ugrožavanja toga dobra ili njegovih spomeničkih svojstava, kao i svake druge protupravne ili neovlaštene uporabe,
4. održavanje kulturnoga dobra je sustavno praćenje stanja kulturnoga dobra te poduzimanje mjera i radova nužnih za očuvanje spomeničkih svojstava, cjelovitosti i namjene kulturnoga dobra,
5. kulturno-povijesnom cjelinom smatra se naselje ili dio naselja, kao i područje, koji su zaštićeni kao kulturno dobro,
6. nositelj prava na kulturnom dobru smatra se osim vlasnika i nositelj drugih stvarnih i obveznih prava na kulturnom dobru,
7. imatelj kulturnoga dobra jest svaka osoba koja na bilo koji način i po bilo kojoj osnovi drži kulturno dobro,
8. sustav mjera zaštite kulturnoga dobra jest ukupnost svih zaštitnih mjera utvrđenih radi potpune zaštite i očuvanja pojedinoga kulturnog dobra,
9. nadležno tijelo je Konzervatorski odjel Ministarstva kulture na čijem se području kulturno dobro nalazi, a za područje Grada Zagreba Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu.

Nepokretno kulturno dobro može biti (Članak 7.):

- grad, selo, naselje ili njegov dio,
- građevina ili njezini dijelovi, te građevina s okolišem,
- elementi povijesne opreme naselja,
- područje, mjesto, spomenik i obilježje u svezi s povijesnim događajima i osobama,
- arheološko nalazište i arheološka zona, uključujući i podvodna nalazišta i zone,
- područje i mjesto s etnološkim i toponimskim sadržajima,
- krajolik ili njegov dio koji sadrži povijesno karakteristične strukture, koje svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru,

- vrtovi, perivoji i parkovi,
- tehnički objekt s uređajima i drugi slični objekti.

Dokumenti prostornog uređenja, ovisno o vrsti i području obuhvata, obavezno sadrže podatke iz konzervatorske podloge sa sustavom mjera zaštite nepokretnih kulturnih dobara koja se nalaze na području obuhvata plana (Članak 56). Konzervatorsku podlogu utvrđuje nadležno tijelo, a ona sadrži opće i posebne uvjete zaštite i očuvanja kulturnih dobara u području obuhvata plana. U slučaju kada nadležno tijelo nije utvrdilo konzervatorsku podlogu dužno je na zahtjev donositelja dokumenta prostornog uređenja utvrditi sustav mjera zaštite nepokretnih kulturnih dobara koja se nalaze na području obuhvata plana. Dokument prostornog uređenja može se donijeti samo uz prethodnu suglasnost nadležnog tijela kojim se potvrđuje da je sukladan konzervatorskoj podlozi ili utvrđenom sustavu mjera zaštite prema stavku 2. ovoga članka. Nadležno se tijelo dužno pisano očitovati u roku od 15 dana od zatražene suglasnosti, a ako to ne učini smatrat će se da je suglasnost dana. Radi zaštite i očuvanja kulturno-povijesne cjeline donosi se urbanistički plan uređenja, sukladno propisima o prostornom uređenju i ovom Zakonu (Članak 57).

Čimbenici utjecaja na kulturno dobro

Kulturna baština kao životna sredina, izložena trajnom utjecaju i pritiscima, zbog svoje fizičke strukture je naročito osjetljiva i sklona propadanju.

Čimbenici utjecaja na kulturno dobro su:

- ratna razaranja
- pritisak razvoja (adaptacije, prenamjene, industrija, infrastrukturni koridori)
- ekološki pritisci (onečišćenja)
- prirodne katastrofe (poplave, požari, potresi)
- pritisci što ih vrše posjetitelji, odnosno turistička djelatnost
- nebriga i neodržavanje, nedostatak financijskih sredstava, neriješeni imovinski i pravni odnosi.

Ciljevi i opredjeljenja za zaštitu graditeljske baštine su:

- uspostavljanje cjelovitog i usklađenog pravnog sustava zaštite integralnih prirodnih i kulturnih vrijednosti prostora
- sveobuhvatna obnova i sanacija graditeljske baštine razorene i oštećene tijekom Domovinskog rata,
- neprekidno istraživanje i vrednovanje graditeljske baštine
- zaštita arheoloških zona i lokaliteta
- revizija postojećih konzervatorskih studija
- uspostava uravnoteženog odnosa između osnovnih izvornih oblika graditeljske baštine i suvremenih graditeljskih pojava

- u sklopu modela revitalizacije ruralnih cjelina primjena integralnih oblika zaštite radi odgojno obrazovnih, ekoloških i turističkih učinaka, te poticanje brige za nacionalnu baštinu kod lokalnog stanovništva
- stalna suradnja stručnih organizacija za zaštitu kulturne baštine s nositeljima izrade dokumenata prostornog uređenja, kao i integracija stručnih opredjeljenja zaštite graditeljske baštine u te dokumente te povezanost i komplementarnost istraživanja pojedinih znanstvenoistraživačkih i obrazovnih institucija u projektima koji obrađuju problematiku zaštite kulturne baštine.
- daljnja intenzivna suradnja sa specijaliziranim međunarodnim vladinim organizacijama i zajednicama uska veza sa strateškim opredjeljenjima razvoja gospodarstva i mogućnošću osiguranja financijskih sredstava

Sa stručnog aspekta ciljevi su:

- usklađivanje i donošenje odgovarajućih propisa u području zaštite kulturne baštine, te osiguranje uvjeta za njihovu provedbu (Zakon o zaštiti, Zakon o obnovi ugrožene spomeničke cjeline, Zakon o prostornom uređenju, Zakon o carinama, Zakon o gospodarstvu, Zakon o ulaganju
- poticanje istraživanja, osobito arheoloških zona i lokaliteta, na područjima koja se namjenjuju intenzivnom razvoju infrastrukturnih sustava ili određenih djelatnosti
- intenzivirati inventarizaciju te provesti vrednovanje i kategorizaciju dobara graditeljske baštine (uključujući djela suvremene arhitekture i urbanizma) i načiniti popis dobara graditeljske baštine od nacionalnog značenja
- razvijati metodologiju planiranja u zaštićenim područjima, temeljeno na jedinstvenim osnovama vrednovanja, kategorizacije i režima zaštite
- osigurati kontinuitet dopunjavanja i izrade konzervatorske dokumentacije za naselja (ili dijelove naselja) registrirana kao povijesne urbanističke cjeline kroz disperznu mrežu službe zaštite, edukacije stanovništva
- izgraditi programe obnove i revitalizacije najznačajnijih ugroženih spomenika kulture
- dovršiti realizaciju programa obnove i revitalizacije prema utvrđenim prioritetima te intenzivirati dokumentiranje ratom oštećenih spomenika graditeljske baštine i izradu prijedloga njihove obnove

Posebni ciljevi prostornog uređenja na području aktivne zaštite graditeljskog nasljeđa su:

- stvaranje institucionalnog kompleksa koji uključuje cjelokupni postupak integralne obrade graditeljskog nasljeđa od određivanja pravno-normativnog okvira do završno investicijskog okvira i upravljanja kulturnim dobrima
- pokretanje prostorno-planerske, projektantske, nadzorno-inspekcijske i izvođačke prakse koja se temelji na svim gore navedenim načelima, uz strogo poštivanje detaljne metodologije obrade graditeljskog nasljeđa utvrđene ovim planom

- koordinirano djelovanje svih subjekata u obradi graditeljskog nasljeđa od formuliranja investicijskih programa, izrade konzervatorskih studija i podloga, planova i projekata, postupaka provedbe natječaja u sferi javnih investicija, građenja i nadzora nad gradnjom te naposljetku do upravljanja dobrima
- promidžba i upravljanje dobrima na načelima županijske solidarnosti, prioriteta u intervencijama, stimulacije za dobro gospodarenje i marketinške penalizacije uporabe dobara suprotno ili na štetu svojstva spomenika

Načela zaštite kulturne baštine:

- kulturna i prirodna baština predstavlja temelj identiteta i dokaz kontinuiteta sredine, pa ju je potrebno zaštititi od svake daljnje devastacije i degradacije njenih temeljnih vrijednosti
- uz pojedinačne građevine, kulturnu baštinu čini i prostorna baština, bilo da je rezultat ljudskog djelovanja kroz povijest, ili je djelo prirode
- osim vrednovanih građevina - reprezentativnih primjera određenog stila, kulturnu baštinu čine i skromna ostvarenja tradicijske stambene izgradnje
- prirodni krajolik je neponovljiv, a svako novo širenje građevinskih zona u kvalitetne pejzažne prostore znači osiromašenje i gubitak za cijelu zajednicu.
- Povijesne cjeline i ambijenti, kao i pojedinačne građevine sa spomeničkim obilježjima, zajedno sa svojim okolišem, moraju biti na kvalitetan način, sukladno s njihovim prostornim, arhitektonskim, etnološkim i povijesnim karakteristikama, uključeni u budući razvoj.
- Inventarizacija i vrednovanje kulturnih dobara prema predloženim vrstama temelji se, i usklađena je sa važećim međunarodnim dokumentima: poveljama, konvencijama i preporukama zaštite kulturne baštine (UNESCO, ICOMOS, Vijeće Europe).

Klasifikacija kulturne baštine prema vrstama kulturnih dobara:

Povijesno naselje ili njegov dio, urbanog, poluurbanog ili seoskog karaktera:

- povijesni gradovi specifični za razdoblje ili kulturu
- povijesna središta koja su dio suvremenog grada ili naselja

Građevina, sklop ili dio građevine s okolišem:

- stari gradovi, utvrde, fortifikacije; stambene građevine, dvorci, kurije, vile; građevine javne namjene, škole, željezničke stanice, hoteli, terme i sl.; crkve i kapele; poklonci i raspela; groblja i grobne građevine; gospodarske i industrijske građevine.

Elementi povijesne opreme prostora, inženjerske i tehničke građevine sa uređajima:

- građevine niskogradnje, stare ceste s opremom, ograde, mostovi; nadvožnjaci, vodne ustave s tehničkom opremom; oprema vezana uz tradicionalnu poljodjelsku obradu, i sl

Područje, mjesto, spomenik i obilježje vezano uz povijesne događaje i osobe:

- područja vezana uz povijesne događaje; skulpture u prostoru; memorijalna područja, masovne grobnice, kosturnice; rodne kuće i mjesta djelovanja osoba velikog značaja za nacionalnu kulturu, znanost i ostale djelatnosti

Arheološko nalazište i zone, uključujući i podmorsko i podvodno nalazište i zone:

- istražena i prezentirana arheološka nalazišta; neistraženi i potencijalni lokaliteti i zone

Krajolik ili njegov dio

- kulturni krajolik, je onaj koji sadrži povijesno karakteristične strukture, te svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru - prostorna baština
- namjerno kreiran krajolik, stvoren čovjekovim djelovanjem, a podrazumijeva parkove, perivoje i vrtove stvorene iz estetskih razloga, vezane uz religijske ili druge monumentalne građevine
- krajolik nastao organskim putem, višestoljetnim djelovanjem društvenog, gospodarskog, administrativnog i religijskog poticaja na svoj prirodni okoliš
- asocijativni kulturni krajolik, sa snažnim religijskim, umjetničkim ili kulturnim asocijacijama prirodnog elementa, a ne toliko materijalnim dokazima kulture

Radi uspostave jedinstvenih kategorija, važno je ustanoviti kriterije i parametre vrednovanja za pojedine vrste kulturnih dobara: pojedinačne građevine, naselja i dijelove krajolika (prostornu baštinu).

Kategorizacija kulturnih dobara uspostavljena međunarodnim dokumentima:

Internacionalna vrijednost

1. kategorija, nacionalna vrijednost
2. kategorija, regionalna vrijednost
3. kategorija, lokalna vrijednost

• Kriteriji **internacionalne vrijednosti** za povijesna naselja i pojedinačne vrijednosti s okolišem, temelje se na iznimnoj univerzalnoj vrijednosti sa stanovišta povijesti, umjetnosti i znanosti. Za lokalitete odnosno ljudska djela i kombinirana djela prirode i čovjeka, te područja koja uključuju arheološke lokalitete, od iznimne vrijednosti sa povijesnog, estetskog, etnološkog ili antropološkog stajališta.

• Kriteriji **nacionalne vrijednosti** temelje se na velikoj vrijednosti sa stajališta nacionalne povijesti, umjetnosti ili znanosti za povijesna naselja i pojedinačne građevine, a za prostornu baštinu i veliku vrijednost sa povijesnog, estetskog, etnološkog ili antropološkog stajališta.

• Kriteriji **regionalne vrijednosti** temelje se na vrijednosti sa stajališta povijesti, umjetnosti, znanosti za povijesna naselja i pojedinačne građevine te za prostornu baštinu šire regije , s povijesnog, estetskog, etnološkog ili antropološkog stajališta.

• Kriteriji **lokalne vrijednosti** temelje se na nevelikoj vrijednosti sa stajališta povijesti, umjetnosti ili znanosti, ali imaju veliko značenje za lokalnu sredinu.

Primjena aktivnog pristupa graditeljskom nasljeđu

Suvremeni, kompleksan pristup graditeljskom nasljeđu polazi od principa aktivne zaštite, a to znači da taj postupak ne obuhvaća samo konzervatorske postavke, obradu i intervencije, već cjeloviti integralni društveni proces vrednovanja i revitalizacije kulturno-povijesnog nasljeđa. Za ovakav pristup potrebno je u društveno-organizacijskim, pravnim i tehničkim postupcima poboljšati interakcije, te osigurati profesionalni licencirani rad. Kompleksan pristup nasljeđu u prostoru polazi od pretpostavke da djelovanje treba usmjeriti u četiri osnovna pravca:

- proširiti interes od probranih spomenika do građevina skromnijeg estetskog ili povijesnog značaja u smislu zahtjeva za integralnim pristupom graditeljskom nasljeđu.
- informativnim, promidžbenim i pedagoškim djelovanjem evoluirati kolektivnu i individualnu svijest o vrijednosti cjelina (naselja, gradske četvrti, gradske jezgre, grada u cjelini slike, kulturnog pejzaža i ukupnog krajolika) pored naglaska na pojedinačni spomenik.
- proširiti osnovni koncept ponašanja u prostoru na bazi osnovne potrebe zaštite graditeljskih i kulturnih dobara također uz i nasuprot stvaranja novih vrijednosti.
- evoluirati shvaćanje problematike nasljeđa, koja se više ne svode na povijesno-umjetničke aspekte starih građevina i rješavanje tehničkih problema za očuvanje i održavanje samo tih vrijednosti, već zalazi u mnogo složenije socio-ekonomske, higijensko-komunalne, urbane i ekološke probleme.

Suvremeni odnos spram graditeljskog nasljeđa donosi bitne promjene i u pristupu očuvanju baštine, uvodeći sasvim novu metodologiju, primjerenu razvitku suvremenih znanosti općenito, a posebno onih područja i disciplina koje su usko vezane na zaštitu, kao što su: urbanizam, arhitektura, građevinarstvo, historiografija, teorija likovnih umjetnosti, arheologija i druge, no koristeći istodobno sva, dobrim dijelom i zaboravljena, tradicionalna znanja, tehnologije pa i način života. Osnovno obilježje aktivne zaštite nasljeđa u prostoru je provedba zaštite kroz prostorne planove i projektnu dokumentaciju, a temeljem valorizacije zatečenih i prepoznatih povijesnih vrijednosti primjenjujući pritom prihvatljive metode konzervacije, adaptacije, revitalizacije, restauracije, rekompozicije, tipološke rekonstrukcije i interpolacije na svim razinama zaštite nasljeđa. Budući da je prostorno planiranje u jedinstvenom sustavu društvenog i gospodarskog planiranja, valja težiti da u taj sustav bude što više integrirana i zaštita i obnova kulturne baštine kroz integralni proces rada. U specifičnom položaju prostora Općine Zagvozd broj spomenika, njihov značaj i temeljna

integriranost u cjelokupni integralni krajolik, traže da prostorni dokumenti niže razine usvoje kao osnovni princip zaštitu kulturno-povijesnih i estetskih vrijednosti, te utvrde osnovne mjere koje se operativno provode na razini detaljnijih planova. Međutim, neposredna osnova za intervenciju na kulturnim dobrima mora biti detaljni program revitalizacije, čije je osiguravanje i temeljni cilj ove konzervatorske podloge, a koji uključuje slijedeća načela:

- načelo očuvanja specifičnih osobitosti
- načelo njegovanja tradicijskog kreativnog izražaja
- načelo selektivnog odabira gospodarske namjene
- načelo pozitivne interakcije na razvoj infrastrukture i suprastrukture ambijenta
- načelo edukativnog impulsa
- načelo autorestrikcije pri intervencijama u tipologiji, strukturi i odnosu spram ambijenta kulturnog dobra

Organizacija službi zaštite graditeljskog nasljeđa

Organizacija i metodologija provedbe zaštite graditeljskog nasljeđa na području djelovanja Konzervatorskog odjela u Imotskom, svedena je na apsolutno nedostatan broj stručnih kadrova koji se u ovoj instituciji sustavno i sukladno prostorima bave istraživanjem, znanstvenom obradom, evidentiranjem, registriranjem i popravkom spomenika, kao što rješavaju tekuću i planersku problematiku mnogobrojnih zaštićenih urbanih i ruralnih cjelina te pojedinačnih spomenika. Odnos prema spomeniku identičan je u zaštiti cjeline i pojedinačnog te je angažman raspoloživog, a vrlo deficitarnog kadra odavno dosegao maksimum. Radikalni, neophodni i kvalitetni zaokret u odnosu prema graditeljskoj baštini prostora Općine Zagvozd neće se ostvariti ako se ne formira zadovoljavajuća profesionalna struktura u okviru gradskih/općinskih uprava. Taj je pristup tek u povojima, a još je teže govoriti o činjenici da bi gotovo svaka zaštićena povijesna cjelina trebala imati barem jednu stručnu i odgovornu osobu za praćenje stanja i provedbu mjera zaštite graditeljskog nasljeđa. U djelatnosti prostornog uređenja stanje je bolje, jer kvalitetne planerske službe postoje na razini županije i svih značajnijih gradova, a također i određeni broj pravnih osoba s licencama za izradu prostornih planova, koje mogu preuzeti radove obrade povijesnih cjelina i kompleksa objekata. Nažalost, projektantska praksa, najobimnija po prirodi posla, nedostajuća u smislu dovoljnog broja stručnjaka s radnim iskustvom na poslovima projektiranja, inženjeringa i konzaltinga na objektima graditeljskog nasljeđa, a još je kritičnije stanje u svezi formalne naobrazbe potrebne za obavljanje navedenih poslova (odgovarajući poslijediplomski studiji). Ovaj se problem mora riješiti tek državnom regulacijom u smislu izdavanja licenci, za što postoje osnove u Zakonu o hrvatskoj komori graditelja i Pravilniku o uvjetima za fizičke i pravne osobe radi dobivanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Naposljetku, bitno je

napomenuti da se aktivni pristup graditeljskom nasljeđu realizira unutar slijedećih institucionalnih okvira:

- pravno-normativnog (Sabor, Vlada, Ministarstva, nacionalni odbori i povjerenstva)
- upravnog (uprave i konzervatorski odjeli, inspekcije)
- znanstveno-istraživačkog (konzervatorski odjeli, znanstvene ustanove, muzeji i arhivi)
- tehničko-regulativnog (planerske ustanove i pravne osobe, ovlašteni projektanti)
- promidžbeno-financijskog (javne ustanove, fundacije i zaklade, turističke zajednice)
- investicionog (zainteresirane pravne i građanske osobe, građevinska poduzeća i obrti, specijalizirane radionice)

Nepostojanje ili neadekvatno djelovanje i jednog od gore navedenih okvira dovodi u pitanje funkcioniranje cijelog sustava, te je stoga nepotrebno razvijati institucije po načelu prioriteta (jedna po jedna), već organizirati cjelokupni kostur istovremeno, a s vremenom i mogućnostima ga nadograđivati i teritorijalno rasprostirati.

II. KULTURNA DOBRA NA PODRUČJU OBUHVATA PROSTORNOG PLANA OPĆINE ZAGVOZD

Kulturna dobra na području Općine Zagvozd

Na prostoru Općine Zagvozd kulturno-povijesno nasljeđe je izloženo trajnom utjecaju i pritiscima aktivnog života. Zbog svoje je fizičke strukture osjetljivo i sklono propadanju, pa ga se zbog očuvanja kulturološkog identiteta treba permanentno štititi. Prostor se sastoji od raštrkanih ruralnih naselja uz trasu ceste prema Vrgorcu, te ruralnih naselja u sjevernom prostoru općine, kao i sekundarnih naselja – stočarskih stanova u južnom dijelu općine, na sjevernim obroncima Biokova. To je područje na kojem je prisutan neprekinuti kontinuitet kulturnog življenja od prapovijesti do danas.

Kulturna baština kao životna sredina, izložena trajnom utjecaju i pritiscima, zbog svoje fizičke strukture naročito je osjetljiva i sklona propadanju. Suvremeni, kompleksan pristup graditeljskom naslijeđu polazi od principa aktivne zaštite, a to znači da taj postupak ne obuhvaća samo konzervatorske postavke, obradu i intervencije, već cjeloviti integralni društveni proces vrednovanja i revitalizacije kulturno-povijesnog naslijeđa. Isto tako, suvremeni odnos spram graditeljskog naslijeđa donosi bitne promjene u pristupu očuvanju baštine, uvodeći sasvim novu metodologiju, primjerenu razvitku suvremenih znanosti općenito, a posebno onih područja i disciplina koje su usko vezane na zaštitu, kao što su: urbanizam, arhitektura, građevinarstvo, historiografija, teorija likovnih umjetnosti, arheologija i druge, no koristeći istodobno sva, dobrim dijelom i zaboravljena, tradicionalna znanja, tehnologije pa i način življenja. Osnovno obilježje aktivne zaštite naslijeđa u prostoru je provedba zaštite kroz prostorni plan, odnosno projektnu dokumentaciju, a temeljem valorizacije zatečenih i prepoznatih povijesnih vrijednosti, primjenjujući pri tom prihvatljive metode konzervacije, adaptacije, revitalizacije, restauracije, rekompozicije, tipološke rekonstrukcije i interpolacije na svim razinama zaštite naslijeđa.

Kulturna i prirodna baština predstavlja temelj identiteta i dokaz kontinuiteta sredine, pa ju je potrebno zaštititi od svake daljnje devastacije i degradacije. Osim pojedinačnih građevina i njihovih sklopova, kulturnu baštinu čini i prirodna baština, bilo da je rezultatom ljudskog djelovanja tijekom povijesti, ili je djelo prirode. Budući da je prirodni krajolik neponovljiv, svako novo širenje na kvalitetne krajobrazne prostore znači osiromašenje i gubitak za cijelu zajednicu. Kulturno-povijesne cjeline i ambijenti, kao i pojedinačne građevine sa spomeničkim obilježjima, zajedno sa svojim okolišem, moraju se na kvalitetan način, sukladno njihovim prostornim, arhitektonskim, etnološkim te povijesnim karakteristikama, uključiti u svakodnevni život i budući razvoj.

Spoznaja da je arhitektonski spomenik bilo koje vrste i značenja nedjeljivo povezan s okolinom, a time i širim regionalnim prostorom postala je jedno od glavnih načela na kojem se zasniva suvremena teorija zaštite kulturne baštine. Na tim je principima definiran i novi segment zaštite kulturne baštine, a to je pojam krajolika i prostorne baštine. Uz tradicionalne pojmove zaštite spomenika kulture i prirode, sada se ravnopravno pojavljuje i zaštita kulturnih i prirodnih dobara, odnosno vrednovanje svih oblika proizvoda prirode i ljudske stvaralačke djelatnosti. Smatrajući da kulturno i prirodno nasljeđe predstavlja cjelinu čiji su elementi nedjeljivi, nameće se potreba integralnog pristupa analizi i vrednovanju prostora. Jedna od osnovnih zadaća zaštite kulturne baštine, osim zaštite i očuvanja fizičke strukture arhitektonskog spomenika, je težnja da se spriječi devastacija neposrednog prostora, kako bi očuvao svoje autentično okruženje, a time i svoje prostorne vrijednosti i značenje.

Područje obuhvata kulturnih dobara

Općina Zagvozd jedna je od mlađih i manjih na području Republike Hrvatske. Smjestila se uz cestu koja iz Makarske preko prijevoja Dubci vodi u unutrašnjost. Prostire se na samo 13.4 km kvadratnih i danas broji oko 300 stanovnika. Sjedište općine je mjesto Zadvarje.

Reljef je većinom krševit a većih plodnih površina gotovo i nema (osim Vrbanj polja).

Iako malena i slabo naseljena ova općina iz godine u godinu usvaja, za svoju veličinu, poprilično visok proračun. Ulažući novac u infrastrukturu i razvoj, računajući na blizinu većih turističkih središta na obali i skoru gradnju auto-ceste, Zadvarje iz dana u dan napreduje. U sklopu izrade prostornih planova općina splitsko-dalmatinske županije, Konzervatorski odjel iz Splita ovakvim elaboratima nastoji što efikasnije čuvati brojna pokretna i nepokretna kulturna dobra na prostoru spomenute županije.

Konzervatorski elaboarti su rezultat interdisciplinarnog rada arhitekata, povjesničara umjetnosti, etnologa i arheologa. Nastaju kombiniranjem saznanja koje dobivamo intenzivnim obilaskom terena i pregledom relevantne literature te podataka koje Konzervatorski odjel već posjeduje.

Pregled povijesno-prostornog razvoja

Prostor Zagvozda naseljen je još u prapovijesno doba, Prostor su nastanjivala ilirska plemena, uglavnom Delmati. Materijalni ostaci sačuvani su u prostoru kao gomile-tumuli (grobovi ilirskog prapovijesnog stanovništva) i gradine (utvrde i utvrđena naselja), tragovi najranijih naselja te brojni nalazi oružja i nakita.

U doba Rimskog carstva prostorom Zagvozda prolazila je cesta koja je povezivala rimsko naselje na vrelu Radobolje kod Mostara sa Salonom, a prolazila je prostorom Slivna, Zagvozda i Grabovca. Prostor je premrežen antičkim putevima, obzirom da su tuda prolazile komunikacije koje su povezivale Salonu s Naronom, kao i glavni put Solin-Runovići-Metković.

Godine 476. propada Rimsko carstvo, a početak VII. stoljeća obilježen je upadom Avara, koji su poharali Salonu kao i mjesta Imotske krajine (Novae – Runoviće).

Hrvatski naziv za mjesto Zagvozd prvi put nalazimo u pisanim dokumentima 1412. godine u jednom ugovoru iz registra notara Jakova de Penna. Prema tom ugovoru Dragiša Kovačić iz Zagvozda (de Sagosde) prodao je Brajanu slugi opatice samostana sv. Benedikta dva vola za 35 libara malih. Godine 1493. Imotska krajina potpada pod Tursku vlast, koja će trajati puna dva stoljeća, sve do 1717. godine. Godine 1585. izrađen je turski katastarski popis, u kojem se navodi popis Zagvošana koji su spomenuti kao porezni obveznici. U mletačko-turskim ratovima, koji su vođeni i na području Dalmacije, često je dolazilo do selidbe pučanstva sa turskog na mletački teritorij. U XVII. stoljeću, za vrijeme Kandijskog i Morejskog rata predstavnici Mletačke republike nagovaraju kršćansko stanovništvo na iseljavanje sa područja pod turskom vlašću, tako 1685. godine Generalni providur Petar Valier poziva stanovništvo Imotske krajine da prijeđe na Mletački teritorij, pa su u sela oko Zadvarja smješteni stanovnici iz Grabovca, Prološca i Zagvozda. Godine 1685. je iz zabiokovskih sela u Makarsko primorje prešlo oko 1000 osoba. Izbjeglice iz Zagvozda smještene su 1686. godine na prostor Gornjih i Donjih Brela, o čemu postoje precizni popisi preseljeni obitelji. Dio je ovih obitelji nastanio na prostorima Brela, dio se vratio u Zagvozd, a neki su se iselili na područje Makarske, otok Brač i Sinjsku krajinu. Godine 1701. izbjeglice iz Zagvozda smještene su na područje Muća i Neorića, a potomci ovih obitelji i danas obitavaju na prostoru Sinjske krajine. Tijekom XVII. stoljeća na području Zagvozda, koji se nalazi pod turskom vlašću djeluju svećenici glagoljaši, koji su uživali povjerenje i zaštitu turskih vlasti, tako da don Petar Čagljević 1657. godine organizira tajno prenošenje mletačke diplomatske pošte preko Zagvozda do Drinopolja. O

povjerenju i zaštiti koju su uživali popi glagoljaši svjedoči nam i „ferman“ kojeg je prema predaji serdar Tomičić dobio u Carigradu za gradnju crkve Velike Gospe.

Po oslobađanju teritorija od turske vlasti, Zagvozd dolazi u sastav Mletačke Republike i u njoj ostaje do propasti 1797. godine. Mlečani započinju sa izradom katastarskih planova. U Povijesnom arhivu u Zadru sačuvana su dva katastarska popisa podjele zemalja u Zagvozdu, oba iz 1726. godine. Pojedine obitelji dobivale su prosječno po 1.2 kampa zemlje, manje nego drugdje vjerojatno zbog nedostatka zemljišta, a dodjeljivana im je zemlja u Zagvozdu, na planini Biokovu i u Imotskom polju. Popis je obuhvatio i selo Medov Dolac, koje se tada nalazilo u sastavu župe Zagvozd.

Početkom XIX. stoljeća, za kratkotrajne francuske vladavine, uočen je nedostatak cesta, tako da francuski providur Dalmacije Vincenzo Dandolo godine 1807. proglasom označava početak gradnje cesta obaveznim radom. Za prostor Zagvozda značajna je cesta koja je povezivala Knin i Metković, a prolazila je preko Trilja, Zagvozda i Vrgorca, nazvana «Napoleonova cesta». Austrijska vlada izgradila je 1820. godine put od Zagvozda do Imotskog, ta je cesta završena 1881. godine. Godine 1875. car Franjo Josip I. posjetio je Zagvozd na putu iz Imotskog. Caru je priređen svečan doček, o čemu su sačuvana dva izvještaja, u kojima je Zagvozd opisan kao «žalosno, krševito i najubožnije selo Dalmacije». Car je nastavio put ka Vrgorcu, a u Župi mu je priređen svečan doček.

Početkom XX. stoljeća spominje se Zagvozd kao «veliko i raštrkano selo sa oko 4000 duša», u selu djeluje škola sa jednim učiteljem, a stanovništvo njeguje dva kućna obrta: lončarstvo i rezbarstvo - izradu predmeta iz drva, koje prodaju od Neretve, Primorja do Livna. Za razliku od drugih imotskih sela, 70-ih godina XX. stoljeća Zagvozd bilježi porast stanovnika, koji treba zahvaliti počecima industrijalizacije Zagvozda i otvaranju prvih pogona. Godine 1991. nastaje samostalna i neovisna država Hrvatska a Zagvozd postaje administrativno središte općine.

Kulturno - povijesne i prirodne vrijednosti na prostoru obuhvata Prostornog plana uređenja općine Zagvozd

U postupku izrade ovog Plana izrađena je konzervatorska podloga, analiza stanja kulturnih dobara, te je dopunjena i revidirana inventarizacija i vrednovanje nepokretnih kulturnih dobra koje obuhvaća Prostorni plan općine Zagvozd. Sva inventarizirana nepokretna kulturna dobra na području općine Zagvozd imaju svojstva kulturnog dobra i shodno tome podliježu pravima i obvezama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ("Narodne novine", broj 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14), bez obzira na njihov trenutni pravni status zaštite. Pravni status zaštite obuhvaćen je sljedećim kategorijama:

- kulturno dobro upisano u Registar nepokretnih kulturnih dobara
- preventivno zaštićeno kulturno dobro
- evidentirano kulturno dobro - zaštita prostornim planom

Nepokretna kulturna dobra sistematizirana su prema vrstama i podvrstama. Osnovna podjela prema vrstama nepokretnih kulturnih dobara je sljedeća:

- povijesna naselja i dijelovi povijesnih naselja,
- povijesne građevine i sklopovi (sakralni i civilni spomenici),
- elementi povijesne opreme prostora, tehničke građevine s uređajima,
- područje, mjesto, spomenik ili obilježje vezano uz povijesne događaje i osobe
- arheološka nalazišta i lokaliteti,
- krajolik ili njegov dio što svjedoči o čovjekovoj prisutnosti u prostoru,
- etnozone

Povijesne građevine i sklopovi koji imaju pravni status registriranog kulturnog dobra pripadaju vrsti sakralnih, i civilnih građevina. Pojedinačne građevine i sklopovi također su vrednovani navedenim kategorijama: nacionalnog (I. kategorija), regionalnog (II. kategorija), lokalnog (III. kategorija) značaja. Na području općine Zagvozd nema kulturnih dobara koje bi bile vrednovane kao 0. kategorija, internacionalnog značaja.

Zone zaštite određene su u cilju očuvanja tipoloških karakteristika povijesnog naselja i njegove karakteristične slike, te očuvanju njegovih povijesnih struktura (prostornih i graditeljskih). Diferencirane su prema stupnju očuvanosti povijesne građevne strukture i

prostorne organizacije i različitih režima i mogućih zahvata. Zone zaštite povijesnih naselja definirane su kao:

- **A zona zaštite** - kao prvi stupanj zaštite i odnosi se na zonu u kojoj se u potpunosti štiti ustroj naselja.
- **B zona zaštite** vrednuje se kao 2. stupanj zaštite i uključuje povijesni prostor naselja u kojem je očuvana tradicionalna matrica, mreža ulica i parcelacija te pripadajuća povijesna (tradicijska) arhitektura, ali je djelomice izgrađena i novijim građevinama koje čine skladnu cjelinu.

Slijedom suvremenih zamisli o zaštiti nepokretnih kulturnih dobara, uvedeni su i pojmovi kulturnog krajolika i etnozona koje čine topografski definirana područja u kojima je naročito izražen kvalitetan suživot graditeljske baštine i prirodnih osobitosti Pripadajućeg okruženja, a kao cjelina je iznimnih povijesnih, arheoloških, umjetničkih, kulturnih znanstvenih, socijalnih i tehničkih vrijednosti.

Kultivirani krajolik (kao dio sveukupnog kulturnog krajolika) podrazumijeva područja oblikovana ljudskom rukom tijekom povijesti, očuvana do danas, a svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru. Razlikujemo sljedeće vrste krajolika:

- namjerno kreiran krajolik, stvoren čovjekovim djelovanjem, a podrazumijeva parkove, perivoje i vrtove, stvorene iz estetskog razloga, vezane uz religijske ili druge monumentalne građevine.
- krajolik nastao organskim putem, višestoljetnim djelovanjem društvenog, gospodarskog, administrativnog ili religijskog poticaja na svoj prirodni okoliš. Razlikujemo fosilni krajolik, u kojem je evolucijski proces u nekom trenutku prošlosti došao do kraja, i kontinuirani krajolik koji je zadržao djelatnu društvenu ulogu u suvremenom društvu, usko povezanu s tradicijskim načinom života, u kojem je evolucijski proces još uvijek u tijeku, a istovremeno još uvijek pruža materijalne dokaze svoje evolucije kroz vrijeme (poljodjelski krajolik).

Očuvanje kulturno povijesnih obilježja prostora podrazumijeva prije svega:

- zaštitu i očuvanje prirodnog i kultiviranog krajolika kao temeljne vrijednosti prostora
- očuvanje i unapređenje održavanja i obnove zapuštenih poljodjelskih površina uz zadržavanje tradicijskog načina korištenja i parcelacije
- očuvanje povijesnih trasa putova (starih cesta, poljskih puteva, pješačkih staza često obilježenih kapelicama-pokloncima

- očuvanje tradicionalnih naseobinskih cjelina (sela, zaselaka, osamljenih gospodarstava) u njihovu izvornom okruženju, zajedno s povijesnom građevnom strukturom i pripadajućom parcelacijom)
- oživljavanje starih zaselaka i osamljenih gospodarstava etnološke, arhitektonske i ambijentalne vrijednosti
- očuvanje i obnovu tradicijskog graditeljstva, naročito kamenih tradicijskih kuća i gospodarskih građevina, kao nositelja povijesnog identiteta prostora
- očuvanje povijesne slike prostora koju čine volumen naselja, njegovi obrisi i završna obrada građevina te vrijednosti krajolika kojim je okruženo
- očuvanje i njegovanje izvornih i tradicijskih sadržaja, poljodjelskih kultura i tradicijskog (ekološkog) načina obrade zemlje
- očuvanje i zadržavanje karakterističnih toponima, naziva sela, zaselaka, brda gomila kojih neka imaju simbolička i povijesna značenja
- očuvanje prirodnih značajki kontaktnih područja uz povijesne građevine i sklopove, kao što su šume, kultivirani krajolik, budući da pripadaju integralnoj (prirodnoj i kulturnoj) baštini.

Na području općine Zagvozd pravni status zaštićenog kulturnog dobra upisanog u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske imaju:

- Rastovac, Crkva sv. Stipana, Z-3845
- Rastovac, Crkva sv. Križa i srednjevjekovno groblje sa stećcima, Z-4477
- Rastovac, Inventar crkve sv. Križa, Z-4519
- Zagvozd, Arheološko nalazište Ploča-Vukov greb, Z-6172
- Zagvozd, Crkva Svih Svetih, Z-3844
- Zagvozd, Crkva Velike Gospe, Z-3847
- Zagvozd, Dva drvena oltara iz Crkve Velike Gospe, Z-5647
- Zagvozd, Etnografska zbirka župnog ureda, Z-4766
- Zagvozd, Stara župna kuća, Z-3848
- Župa, Crkva sv. Ivana Krstitelja i arheološko nalazište, Z-5534

III. POPIS KULTURNIH DOBARA PO VRSTAMA NA PODRUČJU OPĆINE ZAGVOZD

Ruralne cjeline

Tradicijsko graditeljstvo na području općine Zagvozd pripada krško - jadranskoj zoni čije je glavno obilježje upotreba kamena kao građevnog materijala. Cjelinu aglomeracije čini veći broj zaselaka (komšiluka), koji nose nazive po plemenskim zajednicama koje ih naseljavaju. Osobitost tradicijske arhitekture je njezina uklopljenost u prirodno okružje jer su samouki graditelji tijekom povijesti odabirali položaje za gradnju koji nisu narušavali, već su se prilagođavali okolini nastojeći sačuvati plodne površine o kojima su ovisili. Pučki graditelji organizirali su naselja na funkcionalan, ekonomičan, promišljen i racionalan način, pazeći da se nalaze u blizini putova koji vode prema pašnjacima, oranicama, seoskoj crkvi i groblju, u blizini vode, dok su kuće građene u zavjetrini te na prisojnoj strani.

Primarna seoska kuća u starini bila je prizemnica koja s vremenom prerasta u katnicu uz koju se grade štala i pojata. Prostor u stambenim kućama je prizemlje, kat - tavan i potkrovlje - šufit. Prizemlje je služilo kao konoba - vinski podrum te kao ostava za poljoprivredni alat i plodove. Na katu i u potkrovlju bio je prostor za stanovanje, što je ovisilo o broju članova obitelji. Katu se pristupalo koristeći kosinu terena na stražnjoj strani kuće. Uz stambene kuće prislonjene su gospodarske zgrade – štale za stoku i pojate (spremišta za slamu, gnojnica) sa gumnima za vršidbu žita ili su izdvojene i udaljene od stambenog dijela zaselka.

Stambene kuće su katnice pravokutnog tlocrta i grupiranjem oblikuju zajedničke otvorene prostore zaseoka. Većina kuća postavljena je paralelno sa slojnicama, dužim pročeljem je ukopana u teren. Kuće su građene od pravilno priklesanog kamena sa dvostrešnim krovovima pokrivenim ravnim utorenim crijepom. Gospodarski prizemni objekti građeni su u suho - bez vezivnog materijala i kamenom grublje obrade.

Lokve za napajanje stoke i bunari za snabdijevanje vodom nalazili su se izvan užeg seoskog prostora. Bunari su bili ukopani u zemlju i obzidani kamenom, a poneki su imali kamene stepenice kojima se spuštalo do vode. Početkom 20. stoljeća počinju se graditi čatrnje - bunari uz stambene kuće s jednostavnom kamenom krunom isklesanim od jednog komada kamena.

Raštrkane zaselke objedinjuju crkve i groblja, koje su građene na prostoru podjednako udaljenom svakom komšiluku.

Stoljetna ujednačenost načina života, gospodarstva i gradnje počela se mijenjati nakon Prvog svjetskog rata, a naglo se intenzivirala nakon Drugog svjetskog rata. Veliki broj stanovnika odlazi u gradove i na rad u inozemstvo, a pri povratku u stari kraj grade se nove kuće suvremenim materijalima i suvremenim oblikovanjem, često ne poštujući tradiciju kraja u položaju kuće, gabaritima, otvorima i materijalima, čime se tijekom druge polovice 20. stoljeća degradira autohtona tradicijska arhitektura.

Biokovsko Selo, zaselak Donje Bakote (Drinova) *(82/4)*

Zaselak se nalazi sjeverno od autoputa i organiziran je uz vijugavi pristupni put, sjevernim rubom plodne vrtače koju mještani obrađuju. U naselju se posebno ističe velika stambena dvokatnica sa potkrovljem, tlocrtom u obliku izduženog pravokutnika, građena od obrađenih pravilnih kamenih klesanaca, sa dvostrešnim krovom pokrivenim *francuzicom*, dok je većina stambenih katnica preuređena dogradnjom bez tradicijskih odlika, a ima i novogradnji. Gospodarski objekti sa gumnom su smješteni izdvojeno ispod pristupne ceste. U središtu naselja se nalazi Drinovski bunar. Kultivirani poljodjelski krajolik oko zaselka karakteriziraju terasasti podzidi sa vinovom lozom te plodni doci i vrtače omeđeni suhozidima.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Zbog sačuvanih osnovnih elemenata tradicijskog oblikovanja štiti se kao ***B zona* zaštite (djelomična zaštita povijesnih struktura).** Poljoprivredne površine izvan naselja, stari poljski putovi, suhozidi, dolci i vrtače tvore jedinstvenu cjelinu s izgrađenom strukturom naselja koju treba štititi kao ***K zonu* konzervatorske zaštite – zonu zaštite kulturnog krajolika.** Prioritet treba dati obnovi postojećih stambenih i gospodarskih kuća, a izgradnja novih kuća treba tlocrtnim i visinskim gabaritima, građevnim materijalima i oblikovnim elementima biti usklađena sa postojećom tradicijskom izgradnjom. Čuvati agragni prostor oko sela od nove izgradnje. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati te zatražiti odobrenje od nadležnog konzervatorskog odjela u Imotskom.

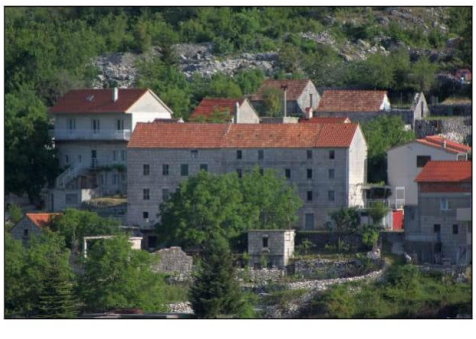

Gornji Raščani, zaselak Donji Selaci *(57/ 3)*

Zaselak je smješten sjeveroistočno od autoputa i organiziran je linearno uzduž pristupnog puta. Sjeverno i južno od puta smjestile su se stambene katnice građene od priklesanog kamena, pokrivene dvostrešnim krovom sa utorenim ravnim crijepom. Oko njih su raspoređeni prizemni gospodarski objekti bez krova ili pokriveni ševarom, uz koje se nalaze torovi ograđeni suhozidom te nekoliko gumna. Pojedini objekti su obnovljeni i renovirani, a gabaritima i načinom obnove su se uklopili u tipologiju naselja i nisu bitno narušili cjelokupan izgled zaselka.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Zbog sačuvanih osnovnih elemenata tradicijskog oblikovanja štiti se kao ***B zona* zaštite (djelomična zaštita povijesnih struktura).** Poljoprivredne površine izvan naselja, stari poljski putovi i suhozidi tvore jedinstvenu cjelinu s izgrađenom strukturom naselja koju treba štititi kao ***K zonu* konzervatorske zaštite – zonu zaštite kulturnog krajolika.** Prioritet treba dati obnovi postojećih stambenih i gospodarskih kuća, a izgradnja novih kuća treba tlocrtnim i visinskim gabaritima, građevnim materijalima i oblikovnim elementima biti usklađena sa postojećom tradicijskom izgradnjom, bez uvođenja netipičnih oblikovnih elemenata. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati te zatražiti odobrenje od nadležnog konzervatorskog odjela u Imotskom.

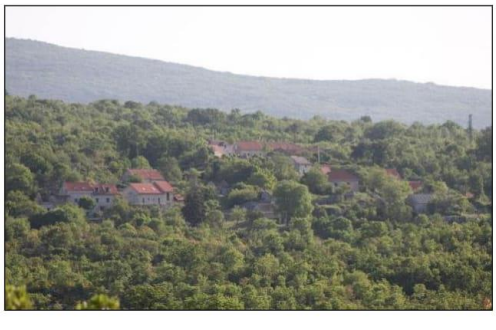

Gornji Raščani, zaselak Nuići *(58/3)*

Zaselak je smješten sjeveroistočno od odmorišta Raščani na autoputu, a u njemu se ističe stambeno-gospodarski sklop sa stambenom katnicom te izdvojenim gospodarskim prizemnicama sa gumnom. Stambeni objekt je građen od pravilno priklesanog kamena, pokriven dvostrešnim krovom sa utorenim ravnim crijepom, a gospodarski objekti imaju urušene krovove.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Zbog sačuvanih osnovnih elemenata tradicijskog oblikovanja štiti se kao ***B zona* zaštite (djelomična zaštita povijesnih struktura).** Prioritet treba dati obnovi postojećih stambenih i gospodarskih kuća, a izgradnja novih kuća treba tlocrtnim i visinskim gabaritima, građevnim materijalima i oblikovnim elementima biti usklađena sa postojećom tradicijskom izgradnjom, bez uvođenja netipičnih oblikovnih elemenata. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati te zatražiti odobrenje od nadležnog konzervatorskog odjela u Imotskom.

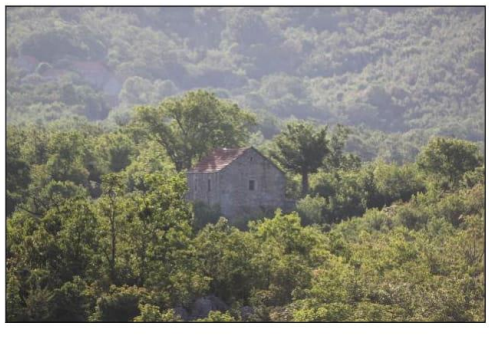

Gornji Raščani, zaselak Prgometi *(59/3)*

Zaselak se nalazi sjeverno od odmorišta Raščani na autoputu. Stambene katnice su smještene istočno od pristupnog puta, a oko njih su uz vanjski rub naselja raspoređeni prizemni gospodarski objekti sa gumnima. Stambeni objekti su građeni od pravilnih kamenih klesanaca, pokriveni dvostrešnim krovom sa *francuzicom*, a gospodarski objekti uglavnom imaju urušene krovove.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Zbog sačuvanih osnovnih elemenata tradicijskog oblikovanja štiti se kao ***B zona* zaštite (djelomična zaštita povijesnih struktura).** Prioritet treba dati obnovi postojećih stambenih i gospodarskih kuća, a izgradnja novih kuća treba tlocrtnim i visinskim

gabaritima, građevnim materijalima i oblikovnim elementima biti usklađena sa postojećom tradicijskom izgradnjom, bez uvođenja netipičnih oblikovnih elemenata. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati te zatražiti odobrenje od nadležnog konzervatorskog odjela u Imotskom.

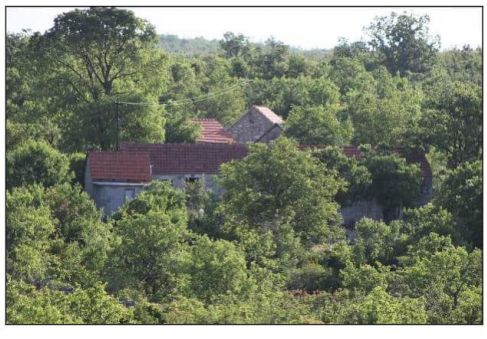

Župa, zaselak Garmazi *(63/3)*

Zaselak se nalazi južno od ceste Zagvozd-Vrgorac i smješten je uz plodne doce na način da su stambeni objekti odvojeni od gospodarskih. Stare pojate i gumna nalaze se na ulazu u zaselak, a stambeni dio je malo udaljeniji. Neke od gospodarskih zgrada su sačuvale autentičnu strukturu zidova, ali su im slamnati pokrovi zamijenjeni salonitom. Stambene kuće su katnice zidane od obrađenih kamenih klesanaca, sa dvostrešnim krovom i pokrovom od *francuzice.* U naselju nema znatnije novije izgradnje, pa je sačuvan stari raspored kuća u prostoru.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Zbog sačuvanih osnovnih elemenata tradicijskog oblikovanja štiti se kao ***B zona* zaštite (djelomična zaštita povijesnih struktura).** Poljoprivredne površine izvan naselja, stari poljski putovi i suhozidi tvore jedinstvenu cjelinu s izgrađenom strukturom naselja koju treba štititi kao ***K zonu* konzervatorske zaštite – zonu zaštite kulturnog krajolika.** Prioritet treba dati obnovi postojećih stambenih i gospodarskih kuća, a izgradnja novih kuća treba tlocrtnim i visinskim gabaritima, građevnim materijalima i oblikovnim elementima biti usklađena sa postojećom tradicijskom izgradnjom, bez uvođenja netipičnih oblikovnih elemenata. Kod eventualne nove izgradnje trebalo bi obratiti pozornost da se poštuje ujednačeni ritam gospodarskih i stambenih objekata u prostoru. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati te zatražiti odobrenje od nadležnog konzervatorskog odjela u Imotskom.

Donji Rastovac, zaselak Stanići *(12/1)*

Zaselak se nalazi južno od lokalne ceste od Rastovca prema Grabovcu, zapadno od crkve sv. Križa. Smješten je uz plodne vrtače, a čine ga grupe obiteljskih stambeno-gospodarskih sklopova, koji su samo u istočnom dijelu zaselka u pojedinim elementima (gospodarski objekti sa gumnima, od kojih su neka terasasto raspoređena) sačuvali tradicijsku gradnju. Ostatak zaselka karakterizira novija izgradnja bez tradicijskih elemenata.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Zbog sačuvanih osnovnih elemenata tradicijskog oblikovanja štiti se kao ***B zona* zaštite (djelomična zaštita povijesnih struktura).** Poljoprivredne površine izvan naselja, stari poljski putovi, suhozidi, doci i vrtače tvore jedinstvenu cjelinu s izgrađenom strukturom naselja koju treba štititi kao ***K zonu* konzervatorske zaštite – zonu zaštite kulturnog krajolika.** Prioritet treba dati obnovi, održavanju i očuvanju postojećih autohtonih gospodarskih objekata sa gumnima. Čuvati agragni prostor oko sela od nove izgradnje. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati te zatražiti odobrenje od nadležnog konzervatorskog odjela u Imotskom.

Gornji Rastovac, zaselak Lončari *(14/1)*

Zaselak se nalazi južno od lokalne prometnice od Rastovca prema Grabovcu, sa objektima smještenim južno i sjeverno od pristupnog puta. U zaselku je djelomično sačuvana izvorna tradicijska arhitektura i to uglavnom na gospodarskim zgradama grupiranim oko četiri sačuvana gumna. Stambene katnice su preuređene nespretnom dogradnjom, a u selu ima i novogradnji bez tradicijskih odlika. U zaselku je privatna kapelica koju je dao sagraditi mještanin svećenik.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Zbog sačuvanih osnovnih elemenata tradicijskog oblikovanja štiti se kao ***B zona* zaštite (djelomična zaštita povijesnih struktura).** Prioritet treba dati obnovi, održavanju i očuvanju postojećih autohtonih gospodarskih objekata sa gumnima. Čuvati agragni prostor oko sela od nove izgradnje. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati te zatražiti odobrenje od nadležnog konzervatorskog odjela u Imotskom.

Gornji Rastovac, zaselak Šute *(91/5)*

Zaselak je smješten na sjevernim padinama Biokova. Arhitektura u tradicijskom slogu je djelomično očuvana i to pri rubu naselja. Tu je nekoliko kamenih stambenih katnica u nizu, u blizini kojih su gospodarske zgrade - pojate s gumnima. Na jednom prostoru su skoncentrirana četiri gumna jedno do drugoga što stvara ugodnu sliku seoskog ambijenta. Nažalost na tim guvnima danas nema vršidbe te nisu u uporabi.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Zbog sačuvanih osnovnih elemenata tradicijskog oblikovanja štiti se kao ***B zona* zaštite (djelomična zaštita povijesnih struktura).** Prioritet treba dati obnovi, održavanju i očuvanju postojećih autohtonih gospodarskih objekata sa gumnima. Čuvati agragni prostor oko sela od nove izgradnje. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati te zatražiti odobrenje od nadležnog konzervatorskog odjela.

Biokovsko selo, Lovrinčevići, zaselak Bušnica *(79/4)*

Zaselak se nalazi jugozapadno od autoputa. Južni dio zaselka se sastoji od stambeno-gospodarskih sklopova sa gumnima i gospodarskih zgrada nalik na bunje koje karakterizira građenje suhozidnom tehnikom te svođenje se ćemerom (kameni svod) izmicanjem kamenih ploča prema unutrašnjosti, čime se dobije stožasti oblik. Pošto se nalaze unutar zaselka, vjerojatno su služile kao spremišta poljodjelskog alata.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Zbog sačuvanih osnovnih elemenata tradicijskog oblikovanja štiti se kao ***B zona* zaštite (djelomična zaštita povijesnih struktura).** Prioritet treba dati obnovi, održavanju i očuvanju djelomično oštećenih bunja kao primjeru tradicionalnog pučkog graditeljstva i opreme prostora. U samom zaselku prioritet treba dati rekonstrukciji postojećih, a ne izgradnji novih kuća. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati te zatražiti odobrenje od nadležnog konzervatorskog odjela u Imotskom.

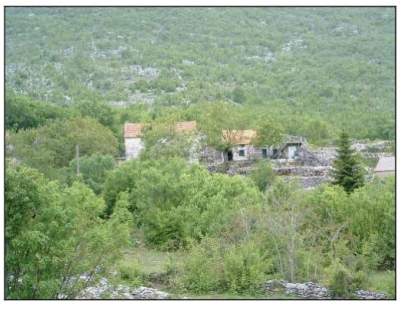

Gornji Rastovac, **Šućurove, Peškirića, Budalića staje** *(83/4)*

Na sjevernim obroncima Biokova dominiralo je stočarstvo, uz ekstenzivnu poljoprivredu ograničenih kultura. Prostor je premrežen putevima koji su se koristili za uzgon stoke u planinu, gdje su postojali i stočarski stanovi, danas izvan funkcije. Na planini iznad Turije mještani sela Krstatice imali su svoje stočarske nastambe koje su danas ruševne i napuštene. Ta sezonska stočarska naselja pripadala su pojedinoj plemenskoj zajednici. Karakteriziraju ih stambeno-gospodarski prizemni sklopovi građeni u suhozidnoj tehnici, pokriveni raženom slamom ili kamenim pločama uz koje su bili torovi za stoku. Stočarski sklopovi se u pravilu grade u zavjetrini, na plodnom zemljištu u blizini pašnjaka te izvora vode (bunar, gustirna), a okruženi su gumnima za vršidbu žitarica. Sjeverozapadno od Šućurovih staja je bunar Lozovac.

Status zaštite: evidentirano kultuno dobro

Režim zaštite: Prioritet treba dati obnovi i očuvanju postojećih autohtonih gospodarskih objekata. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati sa nadležnim konzervatorskim odjelom u Imotskom.

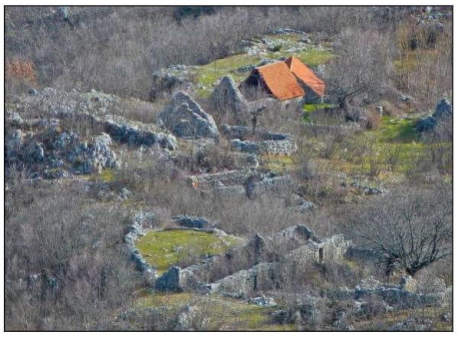
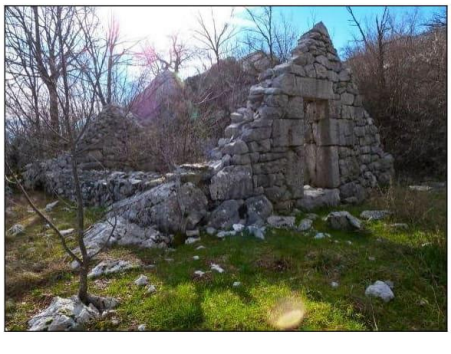

Kultivirani krajolik

Kultivirani agrarni krajolik na prostoru Općine Zagvozd skroman je resurs ovog uglavnom krševitog područja. Vezan je uz naselja gdje se odvijao povijesni proces bonifikacije krša. Navedeni proces vezan je najčešće uz konjunkturu monokulture vinove loze, koja se uzgaja na rukom građenim terasastim podzidima. Kultivirani agrarni krajolik je najčešće oblikovan kao suhozidom omeđeni prostori – vrtače i doci, a ponekad i kao način parcelizacije polja. Brojni suhozidi su plod stoljetnog ljudskog rada, a nastali su slaganjem lomljenog kamena „u suho“, koji se uzimao neposredno ili prikupljao krčenjem zemlje kako bi se izdvojila obradiva površina. Suhozidi se nalaze uz zaselke, njima su obrubljene obradive površine – vrtače, koji pripadaju pojedinim kućanstvima, seoski putovi, te prostori izvan zaselaka. Najkvalitetniji agrarni krajolik nalazi se u središnjem dijelu općine Zagvozd, gdje je povijesno dominiralo ratarstvo i uzgoj vinove loze. Posebno se ističu prostori istočno od Zagvozda, između zaselaka Mucići i Milići te u Biokovskom selu istočno i zapadno od zaselka Donje Bakote.

Bunje - poljske “kuće” (poljska skloništa) se grade u poljima, vinogradima i uz izdvojene poljoprivredne površine, kao primjer tradicionalnog pučkog graditeljstva i opreme prostora. Razlikujemo samostojeće bunje, bunje ugrađene u podzide (međe) i bunje građene između dviju kamenih stijena. Služile su za sklanjanje ljudi od nevremena, a manje za spremišta poljodjelskog alata i sl. Bunje su većinom kružnog oblika, nadsvođuju se ćemerom (kameni svod) izmicanjem kamenih ploča prema unutrašnjosti, čime se dobije stožasti oblik unutrašnje kupole. Ovisno o trudu i umješnosti pojedinih graditelja nalazimo običnih i ljepših građevina.

Na sjevernim obroncima Biokova sačuvana su 64 zidana bunara, koji su često grupirani po dva ili po tri, a mnogi su iz turskog razdoblja. Stanovništvo se oslanjalo na bunare koje su kopali na mjestima gdje je to prirodna vodonepropusnost dopuštala, a većinom uz sama naselja za redovnu kućnu opskrbu, a izvan naselja za napajanje stoke. U njima se skupljala voda koja je značila život. Većina bunara danas nije u funkciji.

Zagvozd, kultivirani krajolik između zaselaka Mucići i Milići *(35/1)*

Kultivirani poljodjelski krajolik između zaselaka Mucići i Milići nastao je višestoljetnim kontinuiranim djelovanjem ljudskih ruku, usko povezan s tradicijskim načinom života i vinogradarstvom kao bitnom granom privređivanja. Karakteriziraju ga terasasti podzidi sa vinovom lozom te plodni doci i vrtače omeđeni suhozidima.

Status zaštite: evidentirano kultuno dobro

Režim zaštite: Kultivirani agrarni krajolik potrebno je očuvati od daljnje izgradnje u najvećoj mogućoj mjeri, a ozelenjene površine treba i dalje održavati u toj namjeni bez širenja građevinskog područja. Jednako je važno čuvanje kvalitetnog pejzažnog okruženja, poljodjelskih površina, puteva, suhozida, šuma i sl. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati sa nadležnim konzervatorskim odjelom u Imotskom.

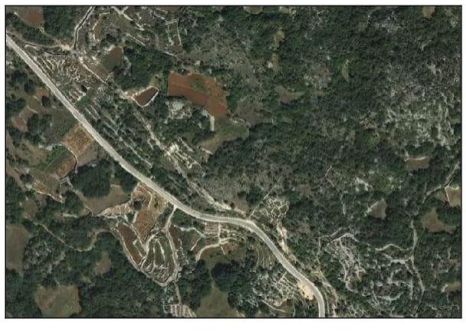

Biokovsko Selo, kultivirani krajolik istočno i zapadno od zaselka Donje Bakote *(82/4)*

Kultivirani poljodjelski krajolik oko zaselka Donje Bakote nastao je višestoljetnim kontinuiranim djelovanjem ljudskih ruku, usko povezan s tradicijskim načinom života i vinogradarstvom kao bitnom granom privređivanja. Karakteriziraju ga terasasti podzidi sa vinovom lozom te plodni doci i vrtače omeđeni suhozidima. Istočno od zaselka se ističe jednostavna poljska „kuća"- bunja u suhozidnoj tehnici ugrađena u podzide (međe).

Status zaštite: evidentirano kultuno dobro

Režim zaštite: Kultivirani agrarni krajolik potrebno je očuvati od daljnje izgradnje u najvećoj mogućoj mjeri, a ozelenjene površine treba i dalje održavati u toj namjeni bez širenja građevinskog područja. Jednako je važno čuvanje kvalitetnog pejzažnog okruženja, poljodjelskih površina, puteva, suhozida, šuma i sl. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati sa nadležnim konzervatorskim odjelom u Imotskom.

Zagvozd, predio Stapin Dub, dvije bunje *(8/1)*

Dvije bunje se nalaze istočno od Stapinog Duba, sjeverno od lokalne prometnice od Zagvozda prema Grabovcu, u sklopu agrarnih suhozidnih terasa. To su zapravo dva samostojeća poljska skloništa okruglog oblika, građena od nepravilnog neobrađenog kamena u tehnici suhozida, nadsvođene sa ćemerom (kameni svod) izmicanjem kamenih ploča prema unutrašnjosti, čime se dobije stožasti oblik unutrašnje kupole. Služe kao zaklon u vrijeme nevremena te u manjoj mjeri za smještaj poljoprivrednog alata.

Status zaštite: evidentirano kultuno dobro

Režim zaštite: Prioritet treba dati obnovi, održavanju i očuvanju postojećih autohtonih bunja kao primjera tradicionalnog pučkog graditeljstva i opreme prostora.

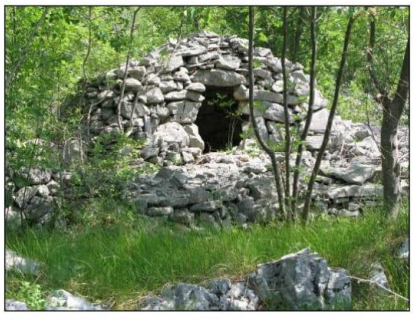
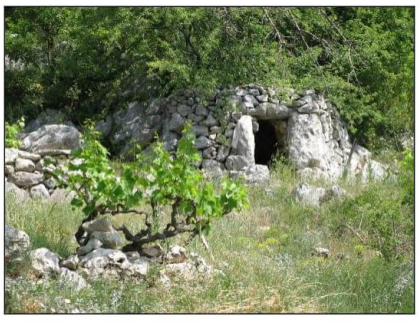

Sakralni spomenici

Donji Rastovac, crkva sv. Stipana *(1/1)*

Jednobrodna crkva sa polukružnom apsidom građena je priklesanim kamenom zidanim u redove. U osi glavnog pročelja su jednostavna vrata u kamenim pragovima, nad kojim je recentno postavljen sat, u zabatu je jednodijelna kamena preslica jednostavnog oblikovanja. Građevina je svođena i pokrivena pokrovom od kamenih ploča. Pred crkvom su sačuvana dva stećka-ploče te jedna ploča uz sjeverni ogradni zid s vanjske strane, koji upućuju na srednjovjekovno groblje. Prostor oko crkve je ograđen kamenim zidom. Crkva je izgrađena 1863. godine.

Status zaštite: kulturno dobro upisano u Registar kulturnih dobara RH pod brojem Z-3845

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Prije bilo kakve intervencije na građevini i njenom inventaru potrebno je ishoditi posebne uvjete i prethodno odobrenje Konzervatorskog odjela u Imotskom te radove izvesti pod stručnim nadzorom konzervatorske službe.

Donji Rastovac, crkva sv. Križa *(11/1)*

Jednobrodna crkva sa polukružnom apsidom građena je priklesanim kamenom zidanim u redove. U osi glavnog pročelja su jednostavna vrata u kamenim pragovima, nad kojim je recentno postavljen sat, u zabatu je jednodijelna kamena preslica jednostavnog oblikovanja. Građevina je svođena i pokrivena pokrovom od kamenih ploča. Pred crkvom su sačuvana dva stećka-ploče (?) te jedna ploča uz sjeverni ogradni zid s vanjske strane, koji upućuju na srednjovjekovno groblje. Prostor oko crkve je ograđen kamenim zidom. Crkva je građena oko 1628 godine. Ta se godina i datum 12. marča (ožujka) nalaze uklesani na kamenom bloku u sz. uglu crkve. Inventar crkve je zaštićen.

Status zaštite: kulturno dobro upisano u Registar kulturnih dobara RH pod brojem Z-4519

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Prije bilo kakve intervencije na građevini i njenom inventaru potrebno je ishoditi posebne uvjete i prethodno odobrenje Konzervatorskog odjela u Imotskom te radove izvesti pod stručnim nadzorom konzervatorske službe.

Gornji Rastovac, zaselak Lončari, kapela Gospe od Zdravlja *(14/1)*

U središnjem dijelu zaselka Lončari nalazi se privatna kapela koju je svećenik mještanin don Andrija Lončar dao izgraditi sredinom 19. st. uz rodnu kuću za svoju privatnu upotrebu. Pravokutnog je tlocrta, dimenzija 4,00x2,50m, polukružnog oblikovanja u zoni svetišta, nadsvođena ćemerom bačvastog oblika, sa dvostrešnim krovom iznad lađe pokrivenim kupom kanalicom, dok je apsida pokrivena kamenim pločama. U zabatu glavnog pročelja je jednodijelna preslica te rozeta. U kapelicu se ulazi preko 4 stepenice, a sa strane se spušta u podrumski prostor. Ispred kapelice se nalazi veliki kameni mlin za masline te bunar. Unutrašnjost je ožbukana, sa drvenim oltarom, originalnom škrinjom sa starinskim kovanim kvakama, a pronađeni su i danas arhivirani glagolski brevijar iz 1741. i glagolski misal iz 1846. god.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Kapela je obnovljena 2008 god, potrebno je nastaviti redovno održavanje. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati te zatražiti odobrenje i suglasnost od nadležnog konzervatorskog odjela u Imotskom.

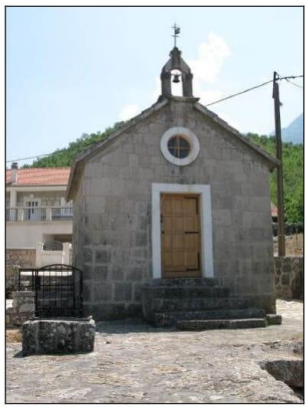

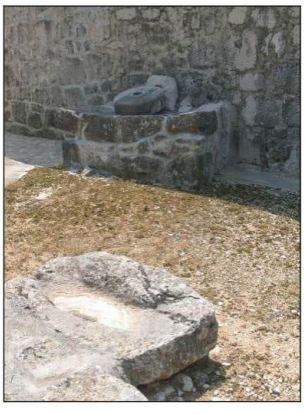

Zagvozd, crkva Velike Gospe i groblje *(27/1)*

Crkva je izgrađena u prvoj polovici XVII. stoljeća, oko 1630. godine. U narodu je sačuvana predaja da je serdar Tomičić išao u Carigrad po «ferman» da bi se crkva mogla izgraditi, a postoje i opravdane pretpostavke da se radilo o obnovi već ranije sagrađene crkve. Povijesni izvori navode kako biskup Bartul 1630. godine kaže da je crkva «sagrađena pređašnih godina». Crkva je jednobrodna zidana građevina, svođena kamenim, šiljastim svodom, na istoku je plitka kvadratična apsida. Dvostrešni krov pokriven je kamenom pločom. U osi glavnog, zapadnog pročelja su jednostavna vrata i manja rozeta nad njima. U XVIII. stoljeću izgrađena je trodijelna preslica kasnobaroknog oblikovanja, koja danas ima dva zvona. Zvono datirano u 1720. godinu radionice Dominici Zambeli Cadbri , koje se u narodu naziva *«zvono sv. Ivana»,* najstarije je zvono u Imotskoj krajini. Na južnom pročelju su jednostavna vrata s izvornim drvenim vratnicama obloženim limom i zakovanim čavlima. Na pročelju se uočavaju manji otvori u obliku puškarnica. U unutrašnjosti crkve su dva drvena oltara iz radionice obitelji Rako. Pred glavnim oltarom je nadgrobna ploča đakona Petra iz 1627. godine. Groblje oko crkve je obzidano kamenom 1923. godine.

Status zaštite: kulturno dobro upisano u Registar kulturnih dobara RH pod brojem Z-3847

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Prije bilo kakve intervencije na građevini i njenom inventaru potrebno je ishoditi posebne uvjete i prethodno odobrenje Konzervatorskog odjela u Imotskom te radove izvesti pod stručnim nadzorom konzervatorske službe.

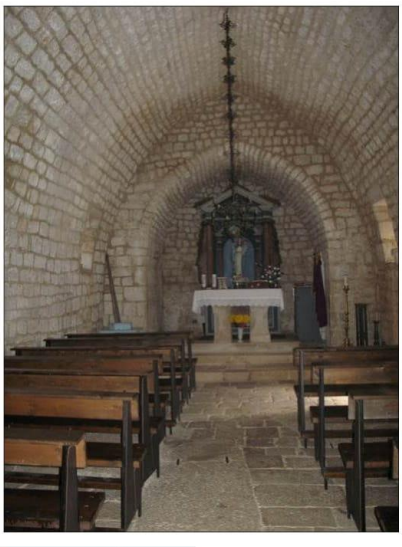

Zagvozd - Butige, crkva Svih Svetih *(87/6)*

Crkva Svih Svetih, nazivana još i Gospina crkva, izgrađena je u prvoj polovici XVII. stoljeća, dok je župa osnovana oko 1600. godine. Crkva manjih dimenzija građena je kao jednobrodna, sa plitkom kvadratičnom apsidom. Na glavnom pročelju je jednostavan ulaz sa kamenim pragovima, i uz njega na pročelju škropionica, a u zabatu jednodijelna kamena preslica baroknog oblikovanja. Krov je pokriven kamenim pločama. Prema natpisu na pročelju, pisanim bosančicom, čita se kako je crkvu 1644. godine posvetio fra Pavao Posilović, biskup Skradinski. Prema Petru Kaeru (župnik 1877.-1882.) oko crkve Svih Svetih bilo je 27 stećaka što upućuje na postojanje srednjovjekovnog groblja, dok ih je danas nešto manje.

Status zaštite: kulturno dobro upisano u Registar kulturnih dobara RH pod brojem Z-3844

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Prije bilo kakve intervencije na građevini i njenom inventaru potrebno je ishoditi posebne uvjete i prethodno odobrenje Konzervatorskog odjela u Imotskom te radove izvesti pod stručnim nadzorom konzervatorske službe.

Zagvozd, kapela sv. Nikole *(88/6)*

U središtu Zagvozda, na raskrižju puteva nalazi se kapela – poklonac, sagrađena 1900. godine, u kojoj je slika sv. Nikole. Kapela je jednostavnog oblikovanja, pravokutnog tlocrta, sa dvostrešnim krovom pokrivenim kamenim pločama.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Zagvozd, kapela sv. Ilije *(86/4)*

Na sjevernim obroncima Biokova sagrađena je u XIX. stoljeću kapela sv. Ilije. Kapela jednostavnog arhitektonskog oblikovanja i pravokutnog tlocrta donedavna je bila u ruševnom stanju, kada je pokrenuta njena obnova. Uz kapelu je na blagdan sv. Ilije vezana procesija.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

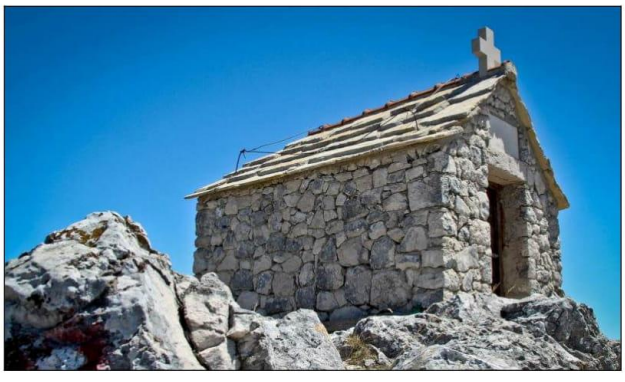

Zagvozd, brdo Orljača, kapela sv. Mihovila *(36/1)*

Kapelica se nalazi na brdu Orljača sa sjeverne strane Biokova, sjeverozapadno od Zagvozda, a sagradili su je 1899. god. mještani zaselaka Tomičići, Piplice i Kurtovići. Pravokutnog je tlocrta, dimenzija 4,00x3,00m. U kapelici se slavi misa na blagdan sv. Mihovila i prigodom blagoslova polja za blagdan sv. Marka.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati te zatražiti odobrenje i suglasnost od nadležnog konzervatorskog odjela u Imotskom.

Krstatice, crkva sv. Ante na brdu Vitreniku *(37/1)*

Crkva iz 18. stoljeća sagrađena je na vrhu brda Vitrenik. Jednobrodna građevina pravokutnog tlocrta ima u osi glavnog pročelja jednostavan ulaz nad kojim je rozeta, a jednodijelna kasnobarokna preslica, čiji su elementi još na lokalitetu, prilikom nedavne obnove zamijenjena je novom. Crkvu okružuje kameni ogradni zid sa ulazom sagrađen 1933. godine. Izvan ogradnog zida je počivalo.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Krstatice, župna crkva Presvetog Srca Isusova *(38/2)*

Župna crkva Presvetog Srca Isusova izgrađena je 1732. godine, obnovljena 1872. Jednobrodna građevina sa kvadratičnom apsidom ima u osi glavnog pročelja stilski portal, do kojeg je kameni križ iz 1900. godine. Nad portalom je rozeta a u osi zabata kamena trodijelna preslica. Na uzdužnim su pročeljima polukružni prozori i vrata na istoku. Oko crkve je groblje. Na crkvi se jasno vide tragovi popravaka i obnova.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Krstatice, kapela uz župsku kuću *(39/2)*

Uz župnu kuću – kamenu katnicu iz XIX. stoljeća izgrađena je kapela pravokutnog tlocrta, polukružnog oblikovanja u zoni svetišta, sa dvostrešnim krovom pokrivenim kamenim pločama i jednodijelnom preslicom u zabatu glavnog pročelja.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Župa, crkva sv. Ivana Krstitelja i srednjovjekovno groblje *(65/3)*

Crkva je izgrađena i posvećena 1906. godine, to je longitudinalna građenima neostilskog oblikovanja, sa poligonalnom apsidom. Pročelja su na uglovima naglašena plitkim lezenama, uzdužna pročelja imaju niz polukružnim prozora, a u osi glavnog pročelja je portal, a u zabatu preslica sa dva zvona. Sjeverno od crkve su vidljivi arheološki ostaci ranije crkve (u temeljima) te groblje s bogato ukrašenim stećcima. Još jedna manja skupina stećaka nalazi se 100-tinjak metara sjevernije od ranije crkve.

Status zaštite: kulturno dobro upisano u Registar kulturnih dobara RH pod brojem Z-5534

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Prije bilo kakve intervencije na građevini i njenom inventaru potrebno je ishoditi posebne uvjete i prethodno odobrenje Konzervatorskog odjela u Imotskom te radove izvesti pod stručnim nadzorom konzervatorske službe.

Turija-ostaci franjevačkog samostana *(85/4)*

Ruševni ostaci franjevačkog samostana koji je započet nakon gradnje Napoleonove ceste preko prijevoja Turija i koji nikada nije dovršen nalaze se u blizini spomenute ceste prije tj. sa zapadne strane današnjeg tunela

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Biokovsko selo, kapela sv. Nikole *(56/3)*

Sjeverno od Biokovskog sela uz lokalni put nalazi se kapela sv. Nikole. Kapela je pravokutnog tlocrta, sa dvostrešnim krovom pokrivenim kamenim pločama a u njoj se nalazi drveni kip sv. Nikole.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

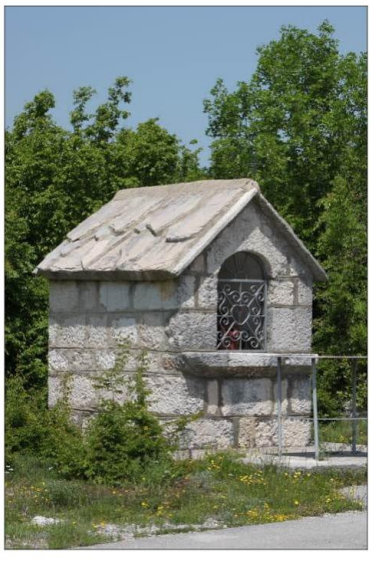

Gornje Raščane, Ercezi, Gospina kapelica *(61/3)*

Južno od Erceza uz lokalni put nalazi se Gospina kapelica. Kapela je pravokutnog tlocrta, sa dvostrešnim krovom.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Župa, Kapela svetog Josipa i župna kuća *(67/3)*

Kapelu svetog Josipa kod župne kuće sagradio je 1890. godine župnik don Ivan Zanchi. Kapela je jednobrodna građevina, pravokutnog tlocrta, građena od klesanaca slaganih u redove. Duga je 5.50 i široka 3.80 metara. Recentno je obnovljena. Do nje se nalazi župna kuća, kamena katnica sa podrumom pokrivena četverostrešnim krovom. U neposrednoj blizini kuće nalazi se gustirna-bunar.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Župa, Kapela svetog Roka *(68/3)*

Kapela svetog Roka sagrađena je na vrhu Vlaci (1235 n/m) 1919. godine na mjestu starije kapele iz 18. st. Građena je od klesanog kamena i presvođena bačvastim svodom. Na nadvratniku je natpis: *„Prolazak N.V.C.F.J.I. – 1.6. 1875 d. F. 100“* što znači: *„ Prolazak Njegova Veličanstva Cara Franje Josipa 1.6. 1875 darovao F. 100“*

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Roglići, Župa, Kapela Gospe Lurdske i kuća Roglić *(69/3)*

Kapelu Gospe Lurdske sagradio je 1904. godine Ante Roglić Jurin. Za vrijeme drugog svjetskog rada je porušena ali nakon rata obitelj je sagradila novu istih dimenzija. Kapela je jednobrodna građevina, pravokutnog tlocrta sa zvonikom na preslicu, dužine 4.80 i širine 3.70 metara. Osim Gospinog kipa u njoj je 11 radova u bronci Kuzme Kovačića. U neposrednoj blizini kapele nalazi se kuća Roglić. Kamena katnica, građena u tradicijskom slogu, sa visokim stambenim potkrovljem i podrumom. Katu se pristupa preko kamene balature koja ima lučno nadsvođeni ulaz u podrum. Na južnom pročelju simetrično su raspoređeni dvostrešni luminari. Prekrivena je četverostrešnim krovom pokrivenim kamenim pločama koji su obojeni sa vapnom.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Luetići, Župa, Kapela svetog Bruna *(70/3)*

Kapela sv. Bruna nalazi se u zaseoku Luetići. Bila je to obiteljska kapela koju su sagradili svećenici iz Luetića polovicom 19. st. Prije je kapela ima krov na dvije vode dok se danas nalazi u sklopu stambene kuće i ima krov na jednu vodu.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Župa, Crkva sv. Jure na vrhu Biokova *(84/4)*

Crkva sv. Jure sagrađena je 1968. godine na najvišem vrhu Biokova-Svetom Juri (1762 n/m). Nova crkva sagrađena je stotinjak metara istočnije od stare crkvice i samog vrha. Prema nekim saznanjima stara crkva potječe iz 12.stoljeća. U njoj se nalazio natpis na kamenoj ploči poviše oltara pisan ćirilicom. Ploča se čuva u župnom uredu u Makarskoj.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Arheološki lokaliteti

Prapovijesna gradina Vela glava *(2/1)*

Južno od zaseoka Svaguše i autoceste na vrhu uzvišenja Velika glavica (kota 548) nalazi se prapovijesno gradinsko naselje koje zauzima plato od oko 40 x 30 metara. Gradina je sa svih osim sa južne strane branjena suhozdnim bedemom, danas nasipom. Sa južne strane je prirodna kamena litica.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

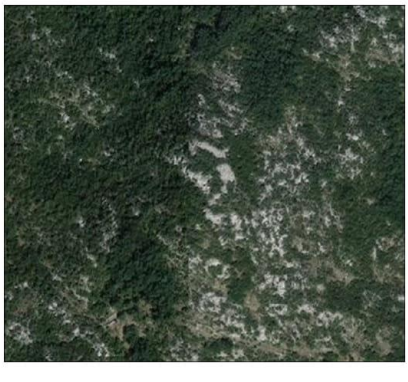

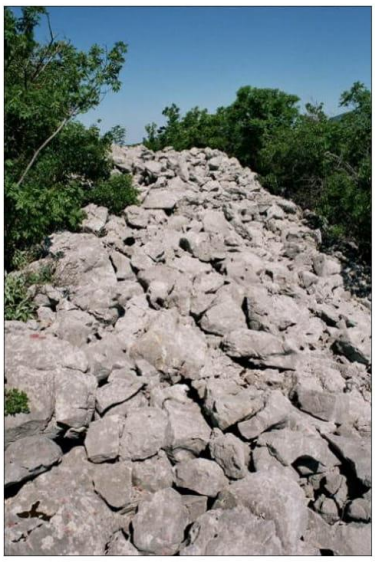

Prapovijesne gomile kod Svaguša *(4/1)*

Između zaseoka Svaguše i Stapići na platou poviše dubokog doca nalaze se dvije prapovijesne gomile. Jedna gomila je devastirana te je vidljiv prsten gomile dok je druga sačuvana. Gomila promjera cca 10 m i visine 1,8 m.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gradina na Sridnjoj gori *(3/1)*

Gradina se nalazi na samom zapadnom rubu općine na koti 554 na brdu Sridnja gora. Gradinski bedem danas nasip sa svih strana zatvara plato gradine dimenzija oko 35 x 25 metara. Gradina je naseljena od brončanog doba i čini cjelinu s istočnom gradinom na Veloj glavi i zapadnom Dujmovića gradinom iznad Grabovca. S jugozapadne strane gradine je vrtača s bunarima „Ružinovac".

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom

lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

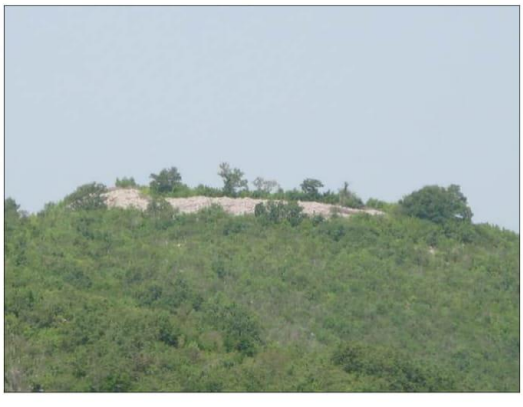

Vrtača jugozapadno od Svaguša *(5/1)*

Južno od zaseoka Svaguše nalazi se veća vrtača koja je bila naseljena u prethistorijsko doba.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Stećci kod bunara Čelinac *(17/1)*

Jugoistočno od Bartulovića blizu bunara Čelinac nalazi se srednjovjekovno groblje sa stećcima. Na površini je vidljivo nekoliko kamenih stećaka od kojih su pojedini ukrašeni križevima i vegetabilnim ukrasima. Ovaj lokalitet je istražen tijekom gradnje autoceste. U neposrenoj blizini (nešto sjevernije) nalazi se stari put i bunar Čelinac.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Jama na Čelaru, Svaguše *(6/1)*

Arheološko nalazište "Jama na Čelaru" nalazi se u sjeverozapadnom dijelu općine Zagvozd iznad zaseoka Svaguše. Tijekom speleološke akcije u špilji s jamskim ulazom, na dnu prve dvorane otkrivena je dobro očuvana neolitička keramička posuda ukrašena impresso ukrasima i ostaci vatrišta. Detaljna arheološka istraživanja mogla bi potvrditi naseljenost jame i ispitati mogućnost postojanja kasnijih arheoloških slojeva.

Sjeverozapadno od zaseoka Brzice nalaze se dvije prapovijesne gomile. Veća gomila je promjera oko 19 metara i visine oko 3-4 metra. Na vrhu gomile je suhozidni zaklon. Između ove dvije gomile ima nekoliko manjih gomila.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

***Arheološka zona Stapići-Zaranač ploča*, Stapići, Zaranač ploča** *(7/1)*

Lokalitet se nalazi iznad ceste Svaguše-Zagvozd, južno od zaseoka Stapići. Na padini se smjestila gomila promjera cca 10 m i visine 1,5 m s vidljivim otvorenim grobom. Oko 100 m južnije nalazi se manja devastirana gomila i kraj gomile velika ukaršena kamena ploča-stećak (cca 2,5*2,1*0,4cm) s uklesanom godinom 1645.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

***Arheološka zona Stapići-Zaranač ploča*, Prapovijesne gomile kod Stapića** *(7/1)*

Jugoistočno od Stapića uz makadamski put nalaze se tri prapovijesne gomile. Prva gomila nalazi se južno od makadamskog puta te je dijelom devastirana gradnjom puta. Na površini gomile vidljiv je grob. Gomila je promjera oko 10 m. Nasuprot nje odnosno sjeverno od puta nalaze se dvije gomile. Na većoj gomili vidljiv je grob.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

***Arheološka zona Stapići-Zaranač ploča*, Prapovijesna gomila kod Stapića** *(7/1)*

Jugoistočno od Stapića sa južne strane makadamskog puta nalazi se dijelom devastirana veća prapovijesna gomila. Gomila je promjera oko 20 metara i po sredini presječena suhozidom. Na sredini gomili vidljiv je grob. Uokolo gomile vide se ostaci najvjerojatnije kasnosrednjovjekovnih grobova.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomila i stećci, Dedići, Rastovac Gornji *(10/1)*

U sjevernom dijelu zaseoka Dedići uz lokalnu prometnicu nalazi se manja prapovijesna gomila (s južne strane ceste). U neposrednoj blizini gomile, sa sjeverne strane ceste, nalazi se ukrašeni stećak-sljemenjak na postolju.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti

moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomila Nikolin križ, Serdarevići, Rastovac Gornji *(13/1)*

Sjeverno od zaseoka Serdarevići a istočno od crkve sv. Stipana nalazi se veća prapovijesna gomila Nikolin križ. Gomila je promjera oko 12 metara visine oko 3 metra.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomila, Mušurići, Zagvozd *(19/1)*

Zapadno od zaseoka Mušurići, istočno od bunara Brstovica sa južne strane makadamskog puta nalazi se dijelom devastirana prapovijesna gomila. Na gomili su vidljivi grobovi. Promjera je oko 5 metara i visine oko 0.5 metara.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomila, Mušurići, Zagvozd *(20/1)*

Sjeverno od lokaliteta Ploča-Vukov greb a, južno od bunara Brstovica sa zapadne strane makadamskog puta nalazi se dijelom devastirana prapovijesna gomila. Na gomili je neukrašeni stećak.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Rastovac Gornji, gradina Gradac iznad zaseoka Varkaši *(9/1)*

Prapovijesna gradina se nalazi sjevrno od zaseoka Varkaši s ostacima bedema u luku od sjeverozapada prema sjeveroistoku. Na vrhu je zaravan dimenzija cca 25 x 10 m te na njoj manji ukrašen stećak sljemenjak na ploči. U vrtači sa sjeverne strane gomile pronađene su početkom 20. stoljeća grčko-ilirske kacige i knemide.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz

pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Ploča-Vukov greb, Zagvozd *(18/1)*

Arheološko nalazište Ploča-Vukov greb nalazi se u blizini zaseoka Bartulovići, uz lokalnu prometnicu Zagvozd-Grabovac. Radi se o srednjovjekovnom groblju sa stećcima od kojih su do danas sačuvani 1 sljemenjak i 2 ploče. Po sredini sljemenjaka po svim stranama teče šira traka koja dijeli prikaze u dvije cjeline. Na sjevernoj i južnoj široj strani u gornjem dijelu prikazan je lov (lovac i dva jelena) dok je u donjem dijelu voluta. Na sjevernoj strani iznad prikaza lova uklesana je godina 1649. Istočna i zapadna strana ukrašene su volutom. Sljeme je ukrašeno spiralnom volutom. Ploče su ukrašene cvjetovima, antropomorfnim križevima, valovnicama. Nešto zapadnije nalazi se prapovijesna gomila.

Status zaštite: kulturno dobro upisano u Registar kulturnih dobara RH pod brojem Z-6172

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom

lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomila, Gaće, Zagvozd *(22/1)*

Južno od sela nalazi se manja prapovijesna gomila. U blizini ima i nekoliko bunara tzv. Karus.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomila, Golo Brdo, Zagvozd *(23/1)*

Na južnoj padini brda iznad Gornjih Buljubašića nalazi se jedna prapovijesna gomila. Gomila je promjera oko 15 metaraNa vrhu gomile je suhozidni zaklon

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gradina Kosmetovica *(24/1)*

Veća prapovijesna gradina nalazila se na koti 691 istočno od ceste Zagvozd-Poljica. Većim dijelom je uništena gradnjom vodospreme za lokalni vodovod.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomila, Stanići, Zagvozd *(15/1)*

Južno od autoputa a sjeverno od Stanića nalazi se prapovijesna gomila. Gomila je promjera oko 15 metara i visine oko 2-3 metra.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

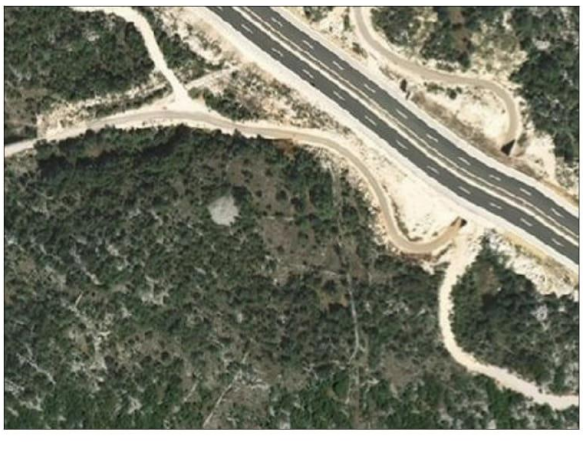

Vrtača, Stanići *(16/1)*

Sjeverno od Stanića nalazi se vrtače srednjih dimenzija, naseljene u prethistorijsko doba.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Pećina kod Donjih Čagalja *(26/1)*

Jugozapadno od zaseoka Donji Čaglji nalazi se pećina. Pećina je bila naseljena tijekom prapovijesnog doba.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Srednjovjekovno groblje na Malom Gracu *(29/1)*

Sjeverno od Gospine crkve i groblja u Zagvozdu (u blizini zaseoka Kristići) nalaze se ostaci prapovijesne gradine i srednjovjekovnog groblja iz 14.-15. stoljeća. Lokalitet je većim dijelom devastiran a dio je i istražen tijekom gradnje autoceste.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz

pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Skupina prapovijesnih gomila, Brzice, Zagvozd *(30/1)*

Sjeverozapadno od zaseoka Brzice nalaze se dvije prapovijesne gomile. Veća gomila je promjera oko 19 metara i visine oko 3-4 metra. Na vrhu gomile je suhozidni zaklon. Između ove dvije gomile ima nekoliko manjih gomila.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

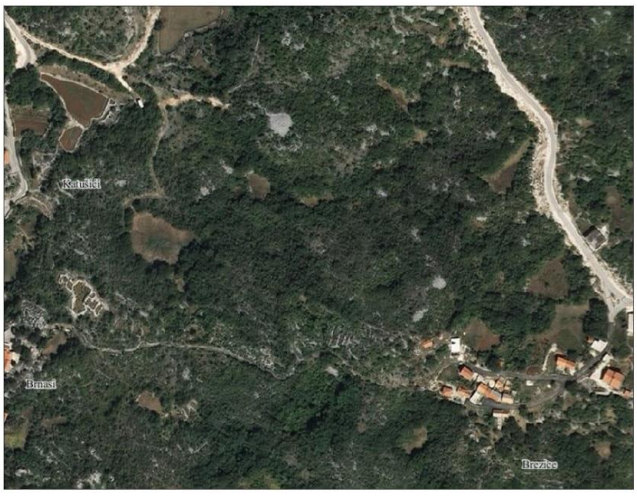

Zagvozd, ostaci turske kule na Rudinama kod zaseoka Drlje *(31/1)*

Ostaci turske kule nalaze se zapadno od zaseoka Drlje, a po predaji se pripisuju Hasan-agi Arapoviću. Južno od kule ostaci su građevina, vjerojatno gospodarskih zgrada ili staja koje su pripadale istom sklopu.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom

Vrtača, Zagvozd *(90/6)*

Jugozapadno od župne crkve u Zagvozdu nalazi se vrtača s bunarom na dnu. Bunar je izgrađen u 19. st. Na sjevernim terasama vrtače ostaci su objekata s kraja 17. i početka 18. stoljeća.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gradina Piljevača, Krstatice *(40/2)*

Na koti 868 istočno od zaseoka Gudelji nalazi se prapovijesna gradina elipsastog tlocrta s bedemom koji gotovo zatvara prsten oko vrha brda. Plato gradine zauzima prostor od oko 80 x 70 metara.S gradine se kontrolira gotovo cijela Imotska krajina, njen poljski i planinski dio.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

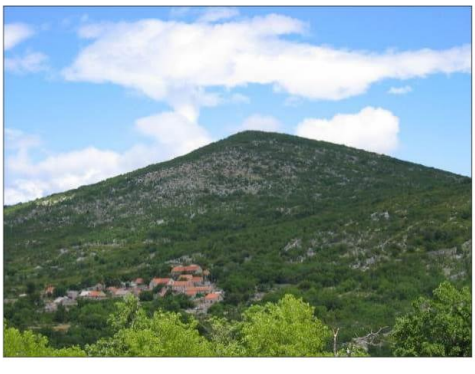

Prapovijesna gomila, Krstatice *(41/2)*

Zapadno od lokalnog puta koji vodi prema zaseoku Topići nalazi se prapovijesna gomila. Gomila je promjera preko 20 metara i visine oko 4 metra. Po sredini, u smjeru sjever-jug presječena je suhozidom.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz

pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Krstatice, zavjetno mjesto i kapela sv. Magdalene *(42/2)*

Na lokalitetu sačuvani su arheološki ostaci crkve sv. Magdalene, vjerojatno iz pred turskog razdoblja. Crkva izvorno pravokutnog tlocrta zidana je velikim rustičnim kamenjem, sačuvana u visini do 1 m, a uočljiva su bočna vrata. Unatoč ruševnosti crkva je zadržala kultno zavjetno mjesto kod lokalnog stanovništva, tako da je 1996. unutar gabarita crkve sagrađena kapela i oltar.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesne gomile, Ivanovići, Krstatice *(43/3)*

Istočno od zaseoka Ivanovići nalaze se dvije prapovijesne gomile. Gomile su promjera oko 18 metara i visine oko 3-4 metra.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Lizatovića gradina, Krstatice *(50/3)*

Jugoistočno od zaseoka Lizatovići na brdu Gradina (kota 692) nalazi se prapovijesna gradina. Bedem (nasip) je okružuje gotovo sa svih strana (s istočne je nešto slabije izražen). S južne strane nalazi se i vrtača u kojoj također treba očekivati tragove naseljavanja.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Gradina, Križice, Rašćane Gornje *(62/3)*

Istočno od szate koja od zaseoka Lendići vodi prema Župi, na koti 714 na ali se prapovijesna gradina "Križice"zaseoka Vuletići nalazi se prapovijesne gomile. Gomila je promjera oko 15 metara i visine oko 3-4 metra. Na vrhu gomile je suhozidni zaklon.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomile, Rudine, Gornje Rašćane *(60/3)*

Na položaju „Rudine", između zaseoka Prgometi i Nuići na jugu i ceste na sjeveru, nalaze se dvije prapovijesne gomile. Moguće da je u njihovoj neposrednoj okolici i nekoliko manjih.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom

lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

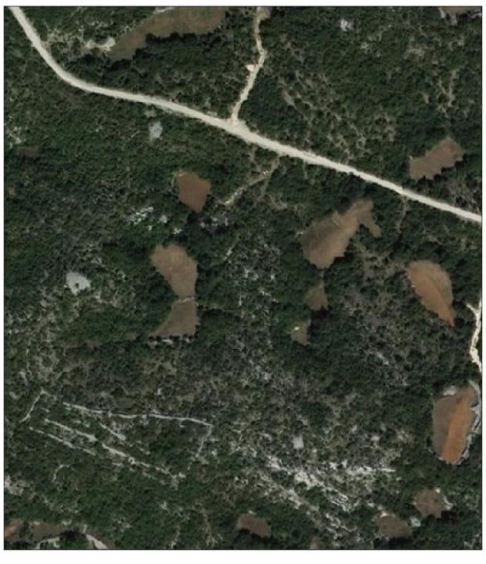

***Arheološka zona* i kultivirani krajolik, Župa** *(71/3)*

Između crkve sv. Mihovila u Rašćanima D. i zaseoka Luetići, te Luetića i Roglića u Župi nalazi se veća skupina od najmanje 12 prapovijesnih gomila koji zajedno s neposrednim područjem (staze, suhozidom ograđene parcele, obrađene vrtače) čine skladnu cjelinu u prostoru. Najveća gomila je na sjevernoj strani toga prostora (bliže polju), promjera je oko 23 m i visine 4 metra.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

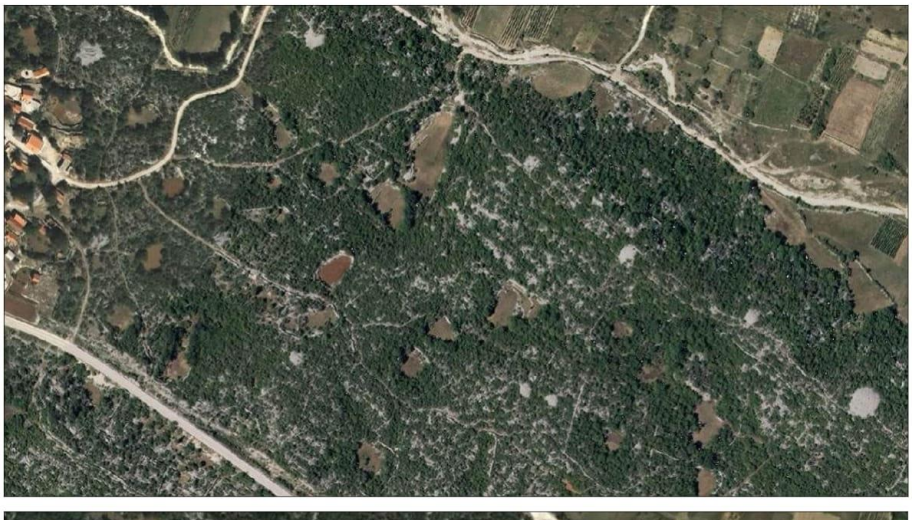

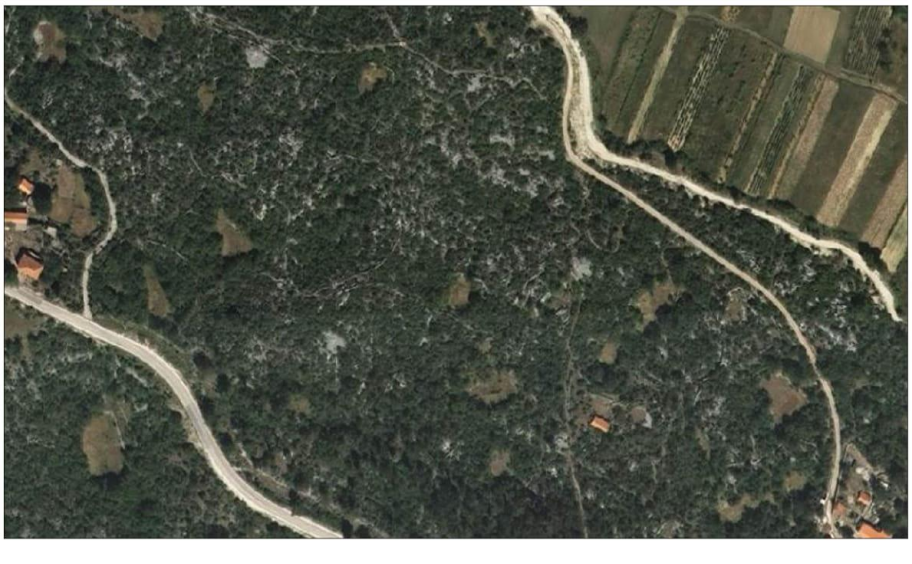

67

Stećci kraj Topole, Župa *(66/3)*

Sjeverno od crkve sv. Ivana i mosta preko „Župskog potoka“, uz stazu koja vodi do izvora „Topola“ nali se manja skupina stećaka. Radi se o sljemenjacima i sanducima od kojih jedan sljemenjak na užoj strani ima visoki križ u reljefu. Stećci su dijelom i premještani na tom mjestu.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

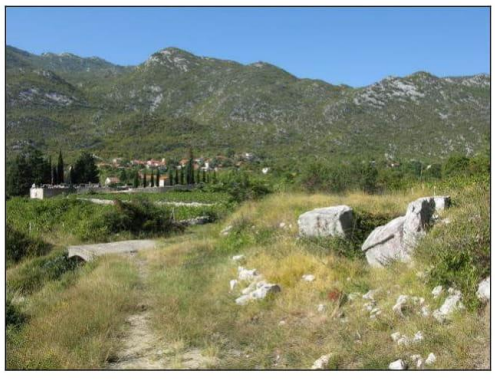

Stećak, Luetići, Župa *(70/3)*

U središnjem dijelu zaseoka Luetići nalazi se veliki stećak s prikazom sv. Jure koji ubija zmaja na prednjoj strani i s križem na stražnjoj strani. Stećak je pronađen nešto sjevernije od zaseoka. Spada u red vrlo velikih nadgrobnih spomenika ove vrste s rijetkim motivom na stećcima.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom

lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

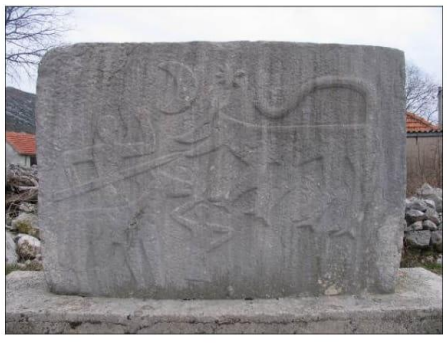

Prapovijesna gomila, Vuletići, Krstatice *(44/3)*

Istočno od zaseoka Vuletići nalazi se prapovijesne gomile. Gomila je promjera oko 15 metara i visine oko 3-4 metra. Na vrhu gomile je suhozidni zaklon.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gradina, Lukovac, Biokovsko selo *(52/3)*

Sjeverno od Biokovskog sela na uzvišenju Lukovac (kota 746) nalazi se prapovijesno gradinsko naselje. Zaravnjeni plato gradine branjen je sa dva reda bedema. Vanjski prsten bedema (danas nsip) najbolje je vidljiv sa južne, istočne i sjeverne strane. Unutarnji prsten bedema vidljiv je sa svih strana osim istočne. Unutarnji plato gradine zauzima prostor od 50 x 65 metara. Sjeverno od gradine nalazi se veća prapovijesna gomila.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne

strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gradina, Pavičići-Pržine Krstatice *(51/3)*

Jugozapadno od Pavičića nalazi se prapovijesno gradinsko naselje. Zaravnjeni plato gradine okružen je gotovo sa svih strana bedemom, danas nasipom. Plato gradine zauzima prostor od 50 x 40 metara.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

***Arheološka zona Brnjići-Šarići-Budalići,* gomile Brnjići, Župa Srednja** *(53/3)*

Sjeverno i sjeverozapadno od zaseoka Brnjići nalaze se tri prapovijesne gomile. Najveća gomila smještena sjeverozapadno od zaseoka je promjera oko 17 metara i visine oko 3-4 metra. Gomila je po sredini u smjeru istok-zapad presječena suhozidom kao i gomila istočnije od nje.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

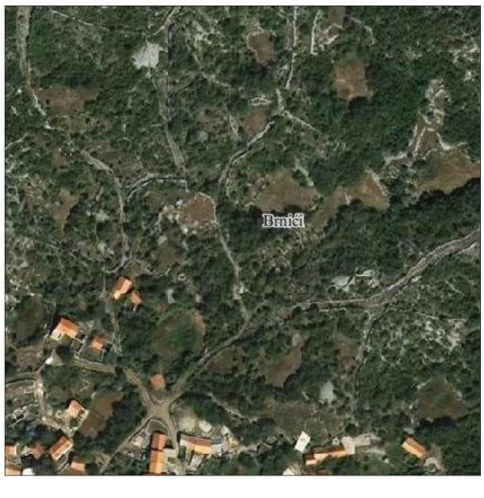

***Arheološka zona Brnjići-Šarići-Budalići,* gomile Šarići, Župa Srednja** *(53/3)*

Sjeverno od zaseoka Šarići nalazi se skupina od 5 većih i nekoliko manjih prapovijesnih gomila. Najveća gomila je promjera oko 23 metara i visine oko 5 metara.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

***Arheološka zona Brnjići-Šarići-Budalići,* gomile Šarići, Župa Srednja** *(53/3)*

Sjeveroistočno od zaseoka Šarići nalaze se dvije prapovijesne gomile. Veća gomila je promjera oko13 metara i visine oko 3 metra.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

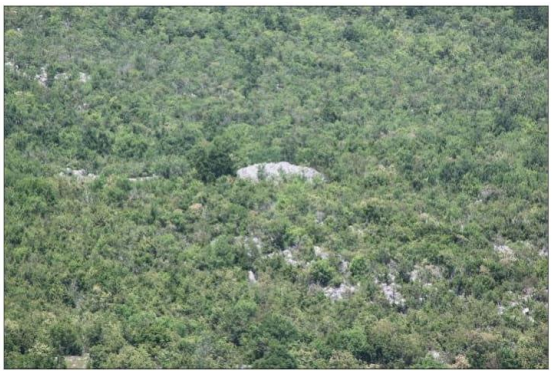

***Arheološka zona Brnjići-Šarići-Budalići,* gomile Budalići, Župa Srednja** *(53/3)*

Sjeverno od zaseoka Budalići nalaze se dvije prapovijesne gomile. Veća gomila je promjera oko13 metara i visine oko 3 metra te je po sredini presječena suhozidom.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesne gomile Blaževići, Krstatice *(49/3)*

Istočno od zaseoka Blaževići nalaze se dvije prapovijesne gomile. Veća gomila je promjera oko 11 metara i visine oko 2-3 metra.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gradina, Gradinica, Krstatice *(45/3)*

Sjeverno od Pribiselića na uzvišenju Gradinica (kota 786) nalazi se prapovijesno gradinsko naselje. Zaravnjeni plato gradine branjen je sa dva prstena bedema. Vanjski i unutarnji prsten bedema (danas nasipi) okružuju platoe gradine sa svih strana. Unutarnji plato gradine zauzima prostor od 30 x 20 metara. Sjeverozapadno od gradine nalazi se prapovijesna gomila promjer oko 14 i visine oko3 metra.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomila, Blaževići, Krstatice *(48/3)*

Sjeveroistočno od zaseoka Blaževići nalazi se prapovijesna gomila. Gomila je promjera oko 10 metara i visine oko 1-2 metra.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne

strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomila, Blaževići, Krstatice *(47/3)*

Sjeveroistočno od zaseoka Blaževići na predjelu zvanom Radošina dolina nalazi se prapovijesna gomila. Gomila je promjera oko 12 metara i visine oko 2-3 metra.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomila, Blaževići, Krstatice *(46/3)*

Istočno od Gradinice na koti 731 nalazi se prapovijesna gomila. Gomila je promjera oko 15 metara i visine oko 2-3 metra.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomila, Mitrovača, Župa Srednja *(54/3)*

Sjeverno od lokalne ceste koja od Brnića vodi prema Lendićima nalazi se prapovijesna gomila. Gomila je promjera oko 15 metara i visine oko 2-3 metra. Na vrhu gomile je suhozidni zaklon.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gradina, Župa *(64/3)*

Južno od zaseoka Župa nalazi se manja prapovijesna gradina. Plato gradine okružen je sa zapadne i dijelom sa južne strane bedemom, danas nasipom.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Vrtača u Biokovskom selu *(55/3)*

Veća vrtača podijeljena po sredini suhozidom, bila je nastanjena u prapovijesno doba.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Gradac, Turija, Župa *(72/4)*

Sjeverozapadno od zaseoka Turići, na južnom brda Gradac-Pisak, nalaze se suhozidni ostaci koji se mogu identificirati kao prapovijesna gradina. Gradina zatvara prostor od oko 50 x 20 metara a bedem-nasip je najbolje vidljiv na istočnoj i sjeverozapadnoj strani.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesne gomile, Turići, Župa *(73/4)*

Južno od zaseoka Turići u okuki ceste nalaze se dvije prapovijesne gomile. Veća gomila je promjera oko 19 metara i visine oko 3-4 metra. Manja gomila nalazi se sjeverno od veće.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz

pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

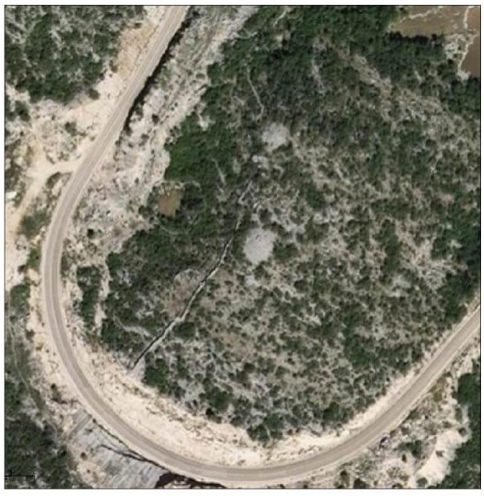

Stećci na Bezarevini, Župa *(92/4)*

Istočno od zaseoka Pavlinovići i iznad starog puta prema Župi nalazi se nekoliko ulomaka sljemenjak ukrašenih spiralama te dva cijela sanduka nešto dalje, u blizini spomenutog puta.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

***Arheološka zona Turići*, Župa** *(74/4)*

Južno od ceste koja od Turića vodi prema Turiji nalazi se skupina od oko 6 prapovijesnih gomila. Najveća gomila je promjera oko 17 metara i visine oko 3-4 metra.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne

strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Vrtača južno od Lovrinčevića *(78/4)*

Vrtača srednje veličine, naseljena u prapovijesno doba. Na površini su vidljivi ostaci keramike i kućnog lijepa od koliba.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Milići-vrtača *(80/4)*

Vrtača srednje veličine naseljena u prapovijesti. Na površini su vidljivi ostaci keramike.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Bikića Gradina *(81/4)*

Prapovijesna gradina naseljena još u brončanom dobu, dominira okolnim prostorom. Na padinama i po vrhu nalazi se brončanosodne keramike i kućnog ljepa. Ispod nje se nalazi bunar Betina. Gradina je dijelom istraživana tijekom gradnje autoceste.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesne gomile (Mala Gradina), Milići *(32/1)*

Dvije prapovijesne gomile nalaze je sjeverno od zaseoka Milići. Veća gomila je promjera oko 16 metara i visine oko 3-4 metra te na vrhu ima suhozidni zaklon. Druga, manja gomila je presječena sa suhozidom.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Prapovijesna gomila (Mala Gradina), Milići *(33/1)*

Prapovijesne gomile nalaze sjeveroistočno od lokaliteta 73/4 iznad Milića. Gomila je promjera oko 17 metara i visine oko 3-4 metra.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

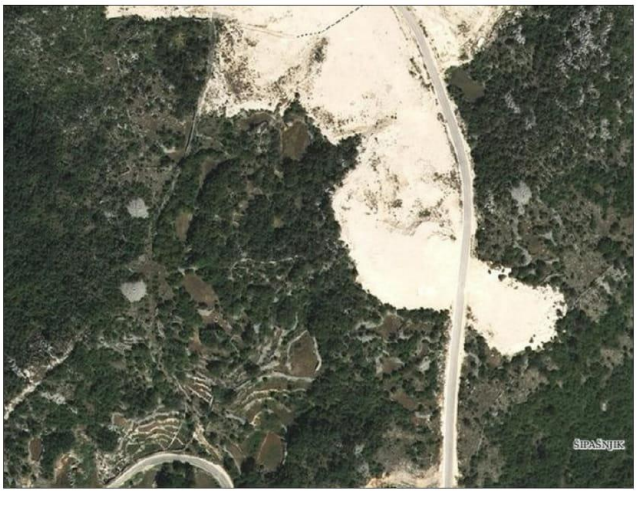

Vrtača-Šipašnik (*34/1)*

Velika vrtača istočno od Male Gradine koja je vjerojatno bila naseljena još u neolitičkom dobu. Čini zajedničku prostornu cjelinu sa gore navedenim gomilama i gradinom smještenom istočnije od nje.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom

lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Skupina prapovijesnih gomila, Župa *(77/4)*

Zapadno od zaseoka Garmazi u Župi (južno od ceste) nalazi se skupina od 3 prapovijesne gomile. Najveća gomila je promjera oko 16 metara i visine oko 3-4 metra. Po površini je ispresjecana sa dva suhozida.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Memorijalni spomenici

Zagvozd, spomen ploča izgradnji Napoleonove ceste *(75/4)*

Napoleonova cesta izgrađena na relaciji Grabovac – Zagvozd – Župa – Rašćani, građena je 1808. godine. U narodu se naziva i Marmontova cesta, po vojnom zapovjedniku, maršalu Marmontu. Na spomen na mukotrpni rad na prijevoju ceste postavljena je spomen-ploča na kojoj je po Dandolovoj uputi uklesano:

Za vladanja Napoleona velikog, pod zaštitom potkralja Italije Eugenija, za vrijeme glavnog providura Vicka Dandola, vojnog zapovjednika maršala Marmonta, pod tehničkom upravom generala Blancharta, inžinjera Gelića i podinžinjera Zavorea, uz sudjelovanje cijele kopnene i primorske Dalmacije, probijena je ova cesta od granice Hrvatske do Albanije u duljini od 250 geografskih milja u toku godina 1806., 1807., 1808., i 1809.

Ploča je sačuvana, a slova je dao uništiti imotski „kolonel" Danese. Uz izvornu ploču postavljena je i nova, koja reproducira natpis.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

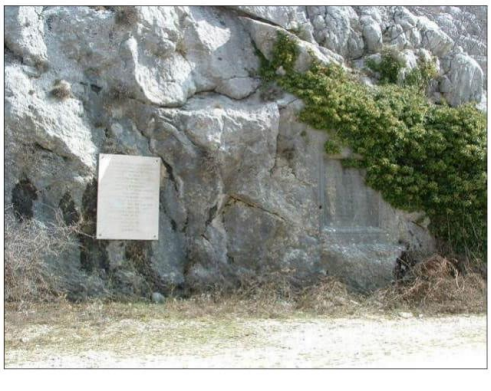

Krstatice – počivalo uz crkvu sv. Ante na brdu Vitrenik *(37/1)*

Sjeverno od crkve sv. Ante, a van crkvenog ogradnog zida sačuvalo se *počivalo*, kao ostatak duhovne kulture iz razdoblja kada se pokojnik nosio «na ruke» do ukopišta.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prije bilo kakvih građevinskih radova potrebno je zatražiti odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Infrastrukturni zahvati u prostoru

Naplav, Rake *(25/1)*

Spremnik (cisterna) za sakupljanje i pohranjivanje kišnice nalazi se zapadno od zaseoka Rake na predjelu zvanom Cista. Površina za hvatanje kišnice izvedena je u blagom nagibu ka rezervoaru za akumuliranje vode. Površina za sakupljanje i akumulaciju kišnice je izvedena u betonu i uokolo ozidana kamenom. Ispred naplava je kamenica za vodu.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Sve zahvate na spremniku treba izvesti u suglasnosti te pod nadzorom Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Turija, ostaci Napoleonove ceste *(76/4)*

S istočne i zapadne strane prijevoja Turija sačuvana je trasa ceste građene tijekom francuske vlasti u Dalmaciji. Posebno su zanimljivi ostaci podzida ceste i serpentina s istočne strane današnjeg tunela na Turiji.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: A zona zaštite **(potpuna zaštita povijesnih struktura i pojedinačnih objekata)**. To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Na prostoru oko lokaliteta i na samom lokalitetu zabranjeno je izvoditi sve građevinske, zemljane i slične radove ili ih izvoditi uz pribavljeno odobrenje, suradnju i stalni nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Zagvozd, bunar Brstovica *(21/1)*

Slikoviti bunar iz doba Turaka, na kojem je uklesana 1626. godina, nalazi se sjeverozapadno od Zagvozda, u blizini zaselaka Mušurići i Alagići. Nekoć je bunar bio izvor života okolnim žiteljima, rijetka voda u kršnom krajoliku, mjesto gdje su tjerali stoku da se napoji, mjesto sastajanja i druženja. Bunar je ukopan u zemlju i obzidan kamenom, sa kamenim stepenicama kojima se spušta do vode. Do bunara vodi puteljak omeđen suhozidom, a jugozapadno od njega se nalazi plodna vrtača ograđena suhozidom.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Prioritet treba dati obnovi, održavanju i očuvanju bunara kao primjera tradicionalnog pučkog graditeljstva i opreme prostora.

Profani spomenici

Zagvozd, stara župna kuća na Ćemeru *(28/1)*

Istočno od crkve Velike Gospe nalazi se utvrđeni stambeno-gospodarski sklop iz 17.-18. stoljeća, u kojem je stanovao župnik. Sastoji se od glavne stambene kuće – katnice sa bunarom, oko koje su funkcionalno raspoređena ostala četiri prizemna objekta (kužina, štala…) nastala u različitim periodima. Uokolo sklopa nalazilo se poljoprivredno imanje podignuto na kamenim terasama. Sklop je građen rustično, priklesanim kamenom, prozori i vrata su zaštićeni puškarnicama, a pokrov je vjerojatno bio od kamenih ploča. Sklop je rijedak primjer seoske utvrđene stambene arhitekture.

Status zaštite: kulturno dobro upisano u Registar kulturnih dobara RH pod brojem Z-3848

Režim zaštite: A zona zaštite (potpuna zaštita povijesnih struktura). To je zona potpune konzervatorske zaštite s cjelovitom zaštitom povijesne strukture, oblika i tipologije gradnje u kojoj nije poželjno uvođenje novih struktura niti moderniziranje zatečenih arhitektonskih oblika. Izrađena je arhitektonska snimka postojećeg stanja, idejno urbanističko-arhitektonsko rješenje, idejni i glavni projekt rekonstrukcije, konzervatorski elaborat te studija izvodivosti. Planirana je rekonstrukcija i obnova sklopa sa primarnom muzejsko-izložbenom edukativnom funkcijom te pratećom turističko-ugostiteljskom namjenom. Unutar objekata sklopa bi se smjestila sakralna i etnografska zbirka, zbirka Parka Prirode Biokovo, recepcija i prijem gostiju te manji ugostiteljski objekt sa sanitarijama. Ovim bi se pothvatom revitalizirao vrijedan stambeni sklop, a zbirke bi bile prezentirane u adekvatnom prostoru. Posebnu pozornost potrebno je dati uređenju i obnovi suhozida, prilaznih staza, pješačkih komunikacija, elemenata uređenja vanjskog prostora (vanjska popločanja, bunar, stepenice) i kultiviranog krajolika kao temeljne vrijednosti prostora nastale funkcionalnom povezanošću arhitektonske baštine i prirodnih osobitosti. Zaštitni i drugi radovi mogu se poduzeti samo uz prethodno odobrenje nadležnog tijela, te izvoditi od strane ovlaštenih pravnih i fizičkih osoba s licencom Ministarstva kulture.

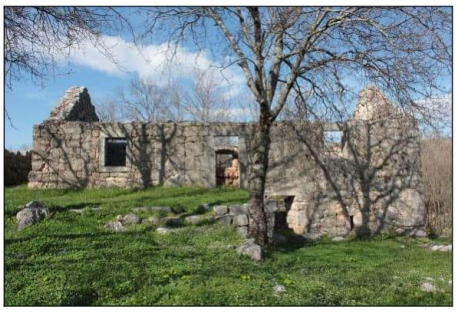

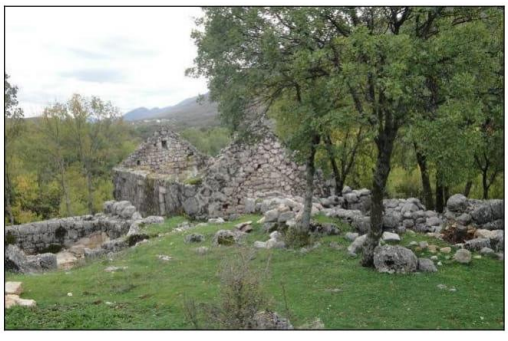

Zagvozd, Sklop kuća istočno od župne crkve Gospe Karmelske *(89/6)*

Sklop čini 6-7 stambenih i gospodarskih objekata, postavljenih u obliku slova „U“ tako da u središtu formiraju dvorište popločano kamenom. Ističe se veća stambena katnica sa balaturom sa dvorišne strane ispod koje je lučno nadsvođeni ulaz u konobu, sa dvostrešnim krovom pokrivenim ravnim utorenim crijepom od salonita i strehom od lomljenih kamenih ploča. Na nju se naslanjaju stambene i gospodarske prizemnice sa dvostrešnim krovom i pokrovom od *francuzice.* Objekti su preoblikovani i narušeni ugradnjom oblikovnih elemenata i materijala bez tradicijskih odlika.

Status zaštite: evidentirano kulturno dobro

Režim zaštite: Potrebno je ukloniti intervencije netradicionalnim oblikovnim elementima i materijalima (betonski elementi, PVC stolarija) koji su uništili izgled i sklad autohtonog arhitektonskog oblikovanja sklopa. Prije bilo kakvih intervencija i zahvata potrebno se konzultirati te zatražiti odobrenje i suglasnost od nadležnog konzervatorskog odjela u Imotskom.

89

IV. SMJERNICE ZA PROSTORNO UREĐENJE I MJERE ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA U KONZERVATORSKOJ PODLOZI ZA PROSTORNI PLAN OPĆINE ZAGVOZD

Prostornim planom Općine Zagvozd utvrđeni su vrijedni objekti i cjeline graditeljskog nasljeđa kao i arheološka nalazišta i zone te kulturni krajolik. Svi registrirani i evidentirani spomenici graditeljske baštine predstavljaju kulturna dobra iz čega proizlazi obaveza vlasnika i nositelja prava na kulturnom dobru te društvene zajednice o njihovom čuvanju i održavanju.

Svakoj promjeni, intervenciji i zahvatu na pojedinačnom nepokretnom kulturnom dobru, objektima unutar kulturno-povijesne cjeline, kao i na području prostornih međa kulturnog dobra, označenih na kartografskom prikazu i u popisu kulturnih dobara, treba prethoditi utvrđivanje posebnih uvjeta zaštite i ishođenje prethodnog odobrenja za radove od strane nadležnog tijela - Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Imotskom, sukladno člancima 60. - 64. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ("Narodne novine", broj 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14)

Prije pokretanja postupka za izdavanje **lokacijske dozvole**, odnosno drugog akta za provedbu prostornog plana za zahvate na nepokretnom kulturnom dobru, kao i na području prostornih međa kulturnog dobra, potrebno je podnijeti zahtjev za **utvrđivanje posebnih uvjeta zaštite kulturnog dobra** nadležnom Konzervatorskom odjelu u Imotskom, sukladno važećim odredbama Zakona o gradnji i Zakona o prostornom uređenju, kao i odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Prije pokretanja postupka za izdavanje **građevinske dozvole** za poduzimanje radnji na nepokretnom kulturnom dobru, kao i na području prostornih međa kulturnog dobra, potrebno je nadležnom Konzervatorskom odjelu u Imotskom podnijeti zahtjev za **utvrđivanje posebnih uvjeta zaštite kulturnog dobra** u svrhu izrade glavnog projekta. Ako je glavni projekt izrađen u skladu s posebnim uvjetima zaštite, nadležno tijelo izdaje potvrdu glavnog projekta, sukladno važećim odredbama Zakona o gradnji i Zakona o prostornom uređenju, kao i odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Radnje koje bi mogle narušiti cjelovitost i/ili prouzročiti promjene na pojedinačnom kulturnom dobru, na objektima unutar kulturno-povijesne cjeline kao i na području prostornih međa kulturnog dobra (radovi konzervacije, adaptacije, građevinske sanacije, restauracije te radovi koji se ne obavljaju na temelju glavnog projekta), mogu se poduzimati samo uz **prethodno odobrenje za radove na kulturnom dobru** koje izdaje Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Imotskom. Nadležno tijelo ovlašteno je prije izdavanja prethodnog odobrenja prema potrebi utvrditi posebne uvjete zaštite kulturnog dobra.

Smjernice za prostorno uređenje ruralnih cjelina

Povijesna naselja ruralnog karaktera su nositelji identiteta kulturnog krajolika i specifičnosti regionalnih obilježja te su kao životna sredina izloženi trajnim utjecajima. Promjenama načina života i djelatnosti stanovnika ili njihovim odseljavanjem i napuštanjem mijenjaju svoja povijesna obilježja, a time i svoj prostorni identitet. U cilju očuvanja prostornih i arhitektonskih vrijednosti naselja određene su zone zaštite. Područja zaštite kulturno povijesnih vrijednosti naseobinskih oblika (sela, zaselaka) provode se u svrhu očuvanja povijesne (tradicionalne) slike ruralnog naselja, njegova volumena, povijesne matrice i građevne strukture.

Planskim dokumentima niže razine potrebno je u najvećoj mogućoj mjeri zadržati i revitalizirati matricu ruralnog naselja. Konzervatorska podloga mora provesti valorizaciju svih elemenata prostorne i građevne strukture, te propisati uvjete obnove i uređenja kao i moguće zahvate unutar zona zaštite. Za pojedine manje cjeline potrebno je izraditi prostorne planove nižeg reda - urbanističke ili planove uređenja. Planovi trebaju imati konzervatorske podloge, odnosno osigurano konzervatorsko elaboriranje cjeline ili pojedinih dijelova. Također se propisuje mjera zaštite obvezne izrade detaljnije konzervatorske dokumentacije, kojom će se odrediti - inventarizirati posebno vrijedni prostori i građevine s obzirom na građevnu strukturu (stambene i gospodarske zgrade) i prostornu matricu, koju čini mreža putova (cesta) i pripadajuća parcelacija. Tradicijsku arhitekturu, stambenu i gospodarsku treba dokumentirati, arhitektonski snimiti i obraditi kako bi se odredili uvjeti zaštite, te način i metode obnove kojima bi se prilagodili suvremenim uvjetima življenja.

U navedenim ruralnim cjelinama općenito se ne preporučavaju interpolacije zbog guste izgrađenosti starih povijesnih sklopova. Dozvoljavaju se samo tipološke rekonstrukcije koje podrazumijevaju izgradnju koja je unutarnjom organizacijom prostora, komunikacijom s javnim površinama, gabaritima i namjenom usklađena s postojećim okolnim povijesnim objektima, ne narušavajući siluetu i osnovne vizure te komunikacijske tokove unutar ruralne cjeline. Posebno je potrebno očuvati odnos izgrađenog dijela ruralne cjeline s neposrednim agrarnim okolišem i poljoprivrednim površinama unutar cjeline. Ne preporučuje se izmjena strukture i tipologije postojećih objekata radi funkcionalne fuzije u veće prostorne sklopove koje bi mogle dovesti do gubitka prostornog identiteta pojedinih građevina. Tradicijske građevine moguće je prilagoditi suvremenim stambenim funkcijama, uz očuvanje njihovog vanjskog izgleda. U kontaktnoj zoni povijesne jezgre, u okviru granica naselja, moguća su manja proširenja građevinskih područja naselja, uz uvjet da nova gradnja poštuje oblike i materijale tradicijske arhitekture.

Proširenje građevinskih područja postojećih naselja planirati na način kojim bi se zadržala homogenost slike povijesnog naselja, kvalitetna ekspozicija i zelene cezure između pojedinih naselja, što znači da je neprihvatljivo širenje građevinskih područja u smjeru prilaznih cesta s kojih se doživljavaju kvalitetne vizure na povijesnu jezgru naselja te njihovo međusobno

spajanje u povezane cjeline. U planiranju širenja građevinskih područja naselja, njihovom dimenzioniranju i prostornom smještaju, treba nastojati očuvati njihov karakter, s obzirom na tip (zbijeni zaselak ili longitudinalni niz), i karakter naselja (selo sa središnjim funkcijama, zaselak). Jednako je važno čuvanje kvalitetnog kultiviranog krajolika, poljodjelskih površina, puteva, suhozida, šuma i sl., jer cjelovitu sliku naselja, osim njegove građevne strukture čini i pripadajuće pejzažno okruženje. Zone označene kao ozelenjene i pejzažne površine treba i nadalje održavati u toj namjeni, bez širenja građevinskog područja, budući da su značajne kao prostori ekspozicije povijesnog naselja.

Povijesne građevine obnavljaju se cjelovito, zajedno s njihovim okolišem (dvorištem, vrtom, pristupom i sl.) Raznim mjerama na razini lokalne zajednice potrebno je poticati obnovu i održavanje starih, umjesto izgradnje novih kuća. Preporuča se staru kuću sačuvati i obnoviti, te ju koristiti za trajno ili povremeno stanovanje ili u turističke svrhe (seoski turizam). U obnovi postojećih kuća treba koristiti tradicionalne materijale (kamen, drvo) i način gradnje, bez uvođenja novih materijala. Nova izgradnja treba svojim gabaritima biti usklađena s postojećom, uz poštivanje tradicijske pravokutne tlocrtne dispozicije, katnosti (prizemnice, katnice), izgleda krovišta (dvostrešno, pokriveno ravnim utorenim crijepom tzv. francuzicom), te uz upotrebu tradicijskih detalja (kamene balature, drveni zatvori, solari) i korištenje autohtonih materijala. Uređivanje svih vanjskih ploha objekata u ruralnim cjelinama mora se temeljiti na korištenju isključivo lokalnih arhitektonskih izraza i tradicionalnih građevinskih materijala kako bi se uspostavio harmoničan odnos s postojećim vrijednostima naselja i prostora kao povijesnog kulturnog krajolika.

Svi građevinski zahvati na pojedinačnom nepokretnom kulturnom dobru, objektima unutar kulturno-povijesne cjeline, kao i na području prostornih međa kulturnog dobra mogu se poduzimati samo uz prethodno utvrđivanje posebnih uvjeta i ishođenje prethodnog odobrenja za radove od Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Imotskom. Kod izdavanja uvjeta za izgradnju bilo koje vrste zgrade potrebno je paziti na mikroambijent naselja, tj. novogradnju uskladiti sa zatečenim tlocrtnim i visinskim gabaritima postojeće zgrade (ili postojećih zgrada) kako bi se ustrojio skladan graditeljsko-ambijentalni sklop. Prilikom izdavanja lokacijske i građevinske dozvole za novu izgradnju u ovim zonama, potrebno je nadležnom Konzervatorskom odjelu u Imotskom podnijeti zahtjev za utvrđivanje posebnih uvjeta zaštite kulturnog dobra, sukladno važećim odredbama Zakona o gradnji i Zakona o prostornom uređenju, kao i odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Smjernice za prostorno uređenje fortifikacija

Sustavi fortifikacija moraju se očuvati i održavati u naslijeđenom obliku te nisu dozvoljene nikakve intervencije kojima se mijenja svojstvo kulturnog dobra. U posljednje vrijeme su uslijed intenzivnog razvoja komunikacija fortifikacije zbog svojeg strateškog položaja

ugrožene postavljanjem različitih odašiljača. Pojedinačni dijelovi fortifikacija mogu se, u izuzetnim slučajevima, rekonstruirati po načelu anastiloze (ako je istraženi materijal *in situ* dovoljan za primjenu navedene metode) ili tipološke rekonstrukcije (ako se temeljem povijesno-prostornih istraživanja može nedvojbeno utvrditi oblik i detalji fortifikacije).
Dijelovi fortifikacija ili fortifikacijskih objekata (kule, bastioni, galerije, cisterne, skladišta) mogu se privesti namjeni (metoda revitalizacije) temeljem gore navedenih metoda rekonstrukcije, ali na način da se novom namjenom ne utječe na svojstvo kulturnog dobra, odnosno da se ne oštećuju izvorni dijelovi konstrukcije fortifikacija. Također se određuje da projekti uređenja moraju imati konzervatorski elaborat te da arhitektonski projekti moraju imati posebne uvjete i prethodno odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela, odnosno konzervatorsku suglasnost istog.

Smjernice za prostorno uređenje pojedinačnih sakralnih i civilnih kulturnih dobara
Sve povijesne građevine navedene u Popisu i označene prema vrstama na kartografskom prikazu bez obzira na njihov trenutni pravni status zaštite podliježu obvezama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Kako se osnovna načela zaštite temelje na integralnom sagledavanju spomenika i njegove neposredne okoline, uspostavlja se i zona "zaštite ekspozicije" na prostoru oko pojedinačnog kulturnog dobra u svrhu zadržavanja građevina u okviru njihovog autentičnog okruženja, sprječavanja nove izgradnje u njihovoj neposrednoj blizini, posebno one predimenzioniranih gabarita, neprimjerenih materijala i oblikovanja koje mogu zakloniti vizure na kulturno dobro ili s njega na neposredni kontaktni prostor. Ovo se odnosi na povijesne građevine koje se ne nalaze u zoni naselja vrednovanog kao kulturno dobro, te na one koje imaju znatnu ulogu u oblikovanju šireg prostora, odnosno kada ovaj prostor sudjeluje u formiranju slike povijesne vrijednosti (crkve s vertikalom tornja ili preslice, tvrđave i sl.). Za svaku pojedinačnu povijesnu građevinu kod koje su utvrđena svojstva kulturnog dobra kao najmanja granica zaštite utvrđuje se pripadna parcela ili, ako je to posebno istaknuto, njen povijesno vrijedni dio.
Osim definiranja režima zaštite, predviđaju se smjernice i mjere za zahvate na sakralnoj i civilnoj graditeljskoj baštini, kako bi se zaštitila od daljnjeg propadanja i degradiranja arhitektonskih i stilskih vrijednosti, te uključila u suvremeni život. Sakralni i civilni kompleksi mogu mijenjati namjenu tek temeljem izvršene konzervacije, a od općih intervencija na građevinama, s obzirom na njihovu visoku spomeničku vrijednost predviđaju se slijedeći zahvati: konzervacija, restauracija, građevinska sanacija te rekonstrukcija, ukoliko se takve metode potvrde kao poželjne u postizanju integriteta kulturnog dobra.
Sve građevinske i druge intervencije u zoni navedenog režima zaštite podliježu upravnom postupku, tj. potrebno je na temelju odgovarajuće detaljne planske i projektno-tehničke dokumentacije kojima prethode snimci postojećeg stanja, konzervatorske studije, konzervatorsko-restauratorski istražni radovi, ishoditi stručno mišljenje, posebne uvjete

zaštite i prethodno odobrenje za radove od Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Imotskom. Prilikom izdavanja lokacijske i građevinske dozvole potrebno je nadležnom Konzervatorskom odjelu u Imotskom podnijeti zahtjev za utvrđivanje posebnih uvjeta zaštite kulturnog dobra, sukladno važećim odredbama Zakona o gradnji i Zakona o prostornom uređenju, kao i odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Također se određuje da arhitektonski projekti ili projekti uređenja koji se na bilo koji način odnose naspram pojedinačnog nepokretnog kulturnog dobra (registriranog, preventivno zaštićenog ili evidentiranog) trebaju imati posebne uvjete i prethodno odobrenje nadležnog Konzervatorskog odjela, odnosno konzervatorsku suglasnost istog. Sve zahvate na pojedinačnim zaštićenim kulturnim dobrima (dokumentiranje, projektiranje i izvođenje) mogu izvoditi isključivo projektanti i izvođači koji za to imaju dopuštenje Ministarstva kulture za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, a radove treba izvesti pod stručnim nadzorom Konzervatorskog odjela u Imotskom.
Na području obuhvata prostornog plana općine Zagvozd postoji izrazito veliki broj usputnih kapelica kao i kapelica na grobljima. Iako sve kapelice nisu pojedinačno unesene u ovu podlogu na njih se odnose svi režimi zaštite kao i za ostale sakralne objekte

Smjernice za prostorno uređenje arheoloških zona

Zaštita arheološke baštine odnosi se i na neistražena te na potencijalna nalazišta sukladno odredbama čl. 45, čl. 46, čl. 47, čl. 48 i čl. 49. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ("Narodne novine", broj 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14), kojim je određeno ako se pri izvođenju radova naiđe na arheološko nalazište izvođač radova dužan je prekinuti radove i o nalazu bez odgađanja izvijestiti nadležno tijelo. Arheološki lokaliteti i zone utvrđene ovim Izmjenama i dopunama Konzervatorskog elaborata potrebno je detaljno istražiti ili dokumentirati, te utvrditi način korištenja aheoloških lokaliteta i zona. Svi navedeni lokaliteti predstavljaju vrijednu kulturnu baštinu i značajni su elementi kako za kulturni tako i za povijesni identitet prostora općine Zagvozd.
Arheološki lokaliteti i zone koji su istraženi ili potencijalni, predstavljaju važan element kulturne baštine, značajan za povijesni i kulturni identitet prostora, a samo ih je vrlo malen broj istražen, dokumentiran i prezentiran. Upravo zbog stupnja neistraženosti svrstavaju se u grupu ugroženih i najmanje zaštićenih kulturnih dobara. Većina lokaliteta indicirana je na temelju slučajnih nalaza, no veći broj čini skupina potencijalnih nalazišta, pretpostavljenih na temelju indikativnih toponima, geomorfološkog položaja, povijesnih podataka, kontinuiteta naseljavanja, te brojna područja uz materijalne ostatke povijesnih građevina.
Arheološke lokalitete i zone utvrđene ovim planom potrebno je detaljno istražiti, te planskim dokumentima nižeg reda utvrditi način njihovog korištenja. Unutar izgrađenih područja naselja preporuča se detaljno istraživanje arheoloških lokaliteta do sterilnog sloja te će se,

sukladno rezultatima valorizacije, odlučiti o mogućnostima gradnje. Na izuzetno važnim arheološkim nalazištima gradnja neće biti moguća. Izvan izgrađenih područja prije bilo kakvih intervencija u prostoru nužno je provesti detaljno istraživanje i konzervaciju nalaza. U područjima kojim se ovim planom predviđa izgradnja objekata, a prostor nije izgrađen i priveden namjeni, obvezuje se nositelj zahvata da tijekom izrade istražnih radova koji prethode procjeni utjecaja na okoliš osigura arheološko istraživanje rezultat kojeg mora biti detaljno pozicioniranje arheoloških nalaza u prostoru i njihova valorizacija. Tako istraženi prostori obavezno se prezentiraju *in situ*, a projektu konzervacije i prezentacije nalaza moraju se prilagoditi planovi i projekti izgradnje objekata i uređivanja zemljišta.
Prije izvođenja zemljanih radova na arheološkom lokalitetu i zoni, nužno je provesti arheološko istraživanje. Ovisno o rezultatima istraživanja, nadležno tijelo (Konzervatorski odjel u Imotskom) odlučiti će da li je gradnja moguća, odnosno ako je gradnja moguća, u kojem obliku i po kakvim uvjetima. Arheološka istraživanje se provode na temelju rješenja i pod nadzorom nadležnog Konzervatorskog odjela, što mora biti uvjetovano prilikom izdavanja građevinske dozvole. Zemljane radove u neposrednoj blizini arheološkog lokaliteta i zone nužno je izvoditi uz nadzor arheologa nadležnog Konzervatorskog odjela.
Arheološka lokaliteti navedeni u predmetnom elaboratu, štite se kao kulturna dobra. Radovi na samim lokalitetima ili njegovoj neposrednoj blizini podliježu odredbama naprijed citiranog Zakona.

Smjernice za prostorno uređenje kultiviranih agrarnih krajolika
Očuvati tipološki prepoznatljive oblike naselja i okolnog kultiviranog krajolika, tako da se građevinska područja planiraju na način koji će nastaviti povijesnu matricu i karakterističnu sliku naselja. U planiranju širenja građevinskih područja naselja potrebno je ostaviti zelene cezure između naselja, a ne ih spajati u međusobno povezane cjeline. Jednako je važno čuvanje kvalitetnog pejzažnog okruženja, poljodjelskih površina, puteva, suhozida, šuma i sl. jer cjelovitu sliku naselja, osim njegove građevne strukture čini i pripadajuće pejzažno okruženje. Zone označene kao ozelenjene i pejzažne površine treba i nadalje održavati u toj namjeni, bez širenja građevinskog područja, budući da su značajne kao prostori ekspozicije povijesnog naselja. Kultivirani agrarni krajolik potrebno je očuvati od daljnje izgradnje u najvećoj mogućoj mjeri, te usmjeravati izgradnju objekata interpolacijama unutar izgrađene strukture naselja. Izuzetno se dozvoljava izgradnja pojedinačnih stambeno-gospodarskih cjelina u agrarnom prostoru ruralnih naselja, ali na način da izgradnja ne izmjeni tradicionalne osobitosti šireg prostora (terase, suhozidi, vegetacija, kanali). Poljske i seoske puteve treba održavati i spriječiti njihovo proširivanje rušenjem suhozida kojima su omeđeni. Suhozide treba čuvati u najvećoj mogućoj mjeri te ih obnavljati na mjestima gdje ih se za potrebe gradnje mora privremeno razgraditi. Prilikom probijanja novih puteva, potrebno je kontaktirati nadležni konzervatorski odjel. Mjere pošumljavanja u agrarnom krajoliku

neautohtonim vrstama dopuštaju se samo u neposrednoj provedbi mjera zaštite od erozije. Također se propisuje mjera zaštite obvezne izrade detaljnije konzervatorske dokumentacije, kojom će se odrediti-inventarizirati posebno vrijedni prostori i građevine koji se štite kao pojedinačna nepokretna kulturna dobra.

Mjere zaštite povijesno memorijalnih područja i obilježja (groblja, spomen obilježja)

Vrijedne ambijentalne cjeline groblja, okružene kamenim zidovima, s očuvanim starim nadgrobnim spomenicima klesanim u kamenu te zelenilom treba održavati i čuvati u okviru prostorne organizacije i kamene plastike nadgrobnih ploča. Potrebe za širenjem groblja, rješavati u zoni manje ekspozicije groblja, uz očuvanje intaktnosti postojećeg.

Za sve zahvate koji se odnose na obnovu i rekonstrukciju postojeće strukture groblja, potrebno je ishoditi stručno mišljenje, posebne uvjete i prethodno odobrenje od Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorskog odjela u Imotskom.

Preporuča se da se stara likovno kvalitetna spomenička obilježja u slučaju preuređenja grobnica i zamjene novima, budu pohranjena u zasebnom dijelu groblja koje se može urediti kao mali lapidarij.

Mjere zaštite etnozona

Etnozone se uređuju stvaranjem mreže naselja u kojima se planskim pristupom revitaliziraju lokalne tradicije. Kako je očuvanje etnoloških vrijednosti neposredno vezano uz očuvanje vitaliteta naselja, potrebno je kroz djelovanje ustanova, zaklada ili fundacija promovirati elemente duhovnosti u kulturnom stvaralaštvu stanovnika etnozona, a razvoj gospodarskih djelatnosti vezati za radne običaje stanovnika (poljoprivredna proizvodnja, obrt, turizam na seljačkim domaćinstvima). U prostor etnozona ne mogu biti uključena naselja morfološke, tipološke, strukturalne ili funkcionalne osobine tradicionalnog uređenja ruralnog prostora. Unutar prostora etnozona potrebno je uspostaviti posebne mehanizme nadzora građenja van građevinskih područja ili zona izgradnje u agrarnim područjima, te usmjeravati izgradnju objekata unutar područja tradicionalne izgradnje ruralnih naselja. Također se propisuje mjera zaštite obvezne izrade detaljnije konzervatorske dokumentacije, kojom će se odrediti-inventarizirati posebno vrijedni prostori i građevine koji se štite kao pojedinačna nepokretna kulturna dobra.

V. POPIS KULTURNIH DOBARA

Ruralne cjeline

- **Biokovsko Selo, zaselak Donje Bakote (Drinova)** *(82/4)*
- **Gornji Raščani, zaselak Donji Selaci** *(57/ 3)*
- **Gornji Raščani, zaselak Nuići** *(58/3)*
- **Gornji Raščani, zaselak Prgometi** *(59/3)*
- **Župa, zaselak Garmazi** *(63/3)*
- **Donji Rastovac, zaselak Stanići** *(12/1)*
- **Gornji Rastovac, zaselak Lončari** *(14/1)*
- **Gornji Rastovac, zaselak Šute** *(91/5)*
- **Biokovsko selo, Lovrinčevići, zaselak Bušnica** *(79/4)*
- **Gornji Rastovac, Šućurove, Peškirića, Budalića staje** *(83/4)*

Kultivirani krajolik

- **Zagvozd, kultivirani krajolik između zaselaka Mucići i Milići** *(35/1)*
- **Biokovsko Selo, kultivirani krajolik istočno i zapadno od zaselka Donje Bakote** *(82/4)*
- **Zagvozd, predio Stapin Dub, dvije bunje** *(8/1)*

Sakralni spomenici

- **Donji Rastovac, crkva sv. Stipana** *(1/1)*
- **Donji Rastovac, crkva sv. Križa** *(11/1)*
- **Gornji Rastovac, zaselak Lončari, kapela Gospe od Zdravlja** *(14/1)*
- **Zagvozd, crkva Velike Gospe i groblje** *(27/1)*
- **Zagvozd - Butige, crkva Svih Svetih** *(87/6)*
- **Zagvozd, kapela sv. Nikole** *(88/6)*
- **Zagvozd, kapela sv. Ilije** *(86/4)*
- **Zagvozd, brdo Orljača, kapela sv. Mihovila** *(36/1)*
- **Krstatice, crkva sv. Ante na brdu Vitreniku** *(37/1)*
- **Krstatice, župna crkva Presvetog Srca Isusova** *(38/2)*

- **Krstatice, kapela uz župsku kuću** *(39/2)*
- **Župa, crkva sv. Ivana Krstitelja i srednjovjekovno groblje** *(65/3)*
- **Turija-ostaci franjevačkog samostana** *(85/4)*
- **Biokovsko selo, kapela sv. Nikole** *(56/3)*
- **Gornje Rašćane, Ercezi, Gospina kapelica** *(61/3)*
- **Župa, Kapela svetog Josipa i župna kuća** *(67/3)*
- **Župa, Kapela svetog Roka** *(68/3)*
- **Roglići, Župa, Kapela Gospe Lurdske i kuća Roglić** *(69/3)*
- **Luetići, Župa, Kapela svetog Bruna** *(70/3)*
- **Župa, Crkva sv. Jure na vrhu Biokova** *(84/4)*

Arheološki lokaliteti

- **Prapovijesna gradina Vela glava** *(2/1)*
- **Prapovijesne gomile kod Svaguša** *(4/1)*
- **Prapovijesna gradina na Sridnjoj gori** *(3/1)*
- **Vrtača jugozapadno od Svaguša** *(5/1)*
- **Stećci kod bunara Čelinac** *(17/1)*
- **Jama na Čelaru, Svaguše** *(6/1)*
- **Prapovijesna gomila i stećci, Dedići, Rastovac Gornji** *(10/1)*
- **Prapovijesna gomila Nikolin križ, Serdarevići, Rastovac Gornji** *(13/1)*
- **Prapovijesna gomila, Mušurići, Zagvozd** *(19/1)*
- **Prapovijesna gomila, Mušurići, Zagvozd** *(20/1)*
- **Rastovac Gornji, gradina Gradac iznad zaseoka Varkaši** *(9/1)*
- **Ploča-Vukov greb, Zagvozd** *(18/1)*
- **Prapovijesna gomila, Gaće, Zagvozd** *(22/1)*
- **Prapovijesna gomila, Golo Brdo, Zagvozd** *(23/1)*
- **Prapovijesna gradina Kosmetovica** *(24/1)*
- **Prapovijesna gomila, Stanići, Zagvozd** *(15/1)*
- **Vrtača, Stanići** *(16/1)*
- **Pećina kod Donjih Čagalja** *(26/1)*
- **Srednjovjekovno groblje na Malom Gracu** *(29/1)*
- **Skupina prapovijesnih gomila, Brzice, Zagvozd** *(30/1)*

- **Zagvozd, ostaci turske kule na Rudinama kod zaseoka Drlje** *(31/1)*
- **Vrtača, Zagvozd** *(90/6)*
- **Prapovijesna gradina Piljevača, Krstatice** *(40/2)*
- **Prapovijesna gomila, Krstatice** *(41/2)*
- **Krstatice, zavjetno mjesto i kapela sv. Magdalene** *(42/2)*
- **Prapovijesne gomile, Ivanovići, Krstatice** *(43/3)*
- **Lizatovića gradina, Krstatice** *(50/3)*
- **Gradina, Križice, Rašćane Gornje** *(62/3)*
- **Prapovijesna gomile, Rudine, Gornje Rašćane** *(60/3)*
- **Stećci kraj Topole, Župa** *(66/3)*
- **Stećak, Luetići, Župa** *(70/3)*
- **Prapovijesna gomila, Vuletići, Krstatice** *(44/3)*
- **Prapovijesna gradina, Lukovac, Biokovsko selo** *(52/3)*
- **Prapovijesna gradina, Pavičići-Pržine Krstatice** *(51/3)*
- **Prapovijesne gomile Blaževići, Krstatice** *(49/3)*
- **Prapovijesna gradina, Gradinica, Krstatice** *(45/3)*
- **Prapovijesna gomila, Blaževići, Krstatice** *(48/3)*
- **Prapovijesna gomila, Blaževići, Krstatice** *(47/3)*
- **Prapovijesna gomila, Blaževići, Krstatice** *(46/3)*
- **Prapovijesna gomila, Mitrovača, Župa Srednja** *(54/3)*
- **Prapovijesna gradina, Župa** *(64/3)*
- **Vrtača u Biokovskom selu** *(55/3)*
- **Gradac, Turija, Župa** *(72/4)*
- **Prapovijesne gomile, Turići, Župa** *(73/4)*
- **Stećci na Bezarevini, Župa** *(92/4)*
- **Vrtača južno od Lovrinčevića** *(78/4)*
- **Milići-vrtača** *(80/4)*
- **Bikića Gradina** *(81/4)*
- **Prapovijesne gomile (Mala Gradina), Milići** *(32/1)*
- **Prapovijesna gomila (Mala Gradina), Milići** *(33/1)*
- **Vrtača-Šipašnik** (*34/1)*
- **Skupina prapovijesnih gomila, Župa** *(77/4)*

Arheološke zone

- ***Arheološka zona Stapići-Zaranač ploča*** *(7/1)*
- ***Arheološka zona*** **i kultivirani krajolik, Župa** *(71/3)*
- ***Arheološka zona Brnjići-Šarići-Budalići*** *(53/3)*
- ***Arheološka zona Turići*****, Župa** *(74/4)*

Memorijalni spomenici

- **Zagvozd, spomen ploča izgradnji Napoleonove ceste** *(75/4)*
- **Krstatice – počivalo uz crkvu sv. Ante na brdu Vitrenik** *(37/1)*

Infrastrukturni zahvati u prostoru

- **Naplav, Rake** *(25/1)*
- **Turija, ostaci Napoleonove ceste** *(76/4)*
- **Zagvozd, bunar Brstovica** *(21/1)*

Profani spomenici

- **Zagvozd, stara župna kuća na Ćemeru** *(28/1)*
- **Zagvozd, Sklop kuća istočno od župne crkve Gospe Karmelske** *(89/6)*

VI. LITERATURA I IZVORI PODATAKA

1. Konzervatorski elaborat za PPU Općine Zagvozd, Split 2005
2. **Ante Ujević**, Imotska krajina, drugo prošireno izdanje, Matica Hrvatska, Imotski 1991.
3. **Milan Glibota**, Prvi spomen Zagvozda u povijesti, Zagvozd, Župni list br. 1 (3), godina III., 1997.
4. **Milan Glibota**, Izbjeglice iz Zagvozda u Brelima za Morejskog rata 1686. godine, Zagvozd, Župni list br. 1 (3), godina III., 1997.
5. **Milan Glibota**, Katastarski popis Zagvozda iz 1726. godine, Zagvozd, Župni list br. 1 (3), godina III., 1997.
6. **Milan Glibota**, Prolazak kroz Zagvozd Franje Josipa I. – cara i kralja Austro-ugarske 26. travnja 1875. godine, Zagvozd, Župni list br. 1 (5), godina V., 1999.
7. **Milan Glibota**, Izgradnja ceste u Zagvozdu u XIX. stoljeću, Zagvozd, Župni list br, 1 (5), godina V., 1999.
8. **Fra Vjeko Vrčić**, Župe Imotske krajine II, Imotski 1980.
9. **Fra Vjeko Vrčić**, Plemena Imotske krajine, Imotski 1990.
10. **Mijo Milas**, Asan-aginičin zavičaj, Imotski 1981.
11. **Ivan Petričević**, Prilog poznavanju stećaka zapadnog dijela Imotske krajine, Imotski zbornik 3, MH Imotski 1995.
12. **Marija Stojić**, Crkve i kapele u župi Zagvozd, Zagvozd, župni list br. 1, godina I, Omiš 1995.Ivica Šustić, Moj Zagvozd – nekad i sad, Zagvozd, župni list br. 1, godina I, Omiš 1995.
13. **Milan Glibota**, Zagvozd – fizičko geografske osobine, Zagvozd, župni list br. 1, godina I, Omiš 1995.
14. **Mile Vidović**, Splitsko-makarska nadbiskupija/Župe i ustanove, Split 2004
15. Franjevačka provincija Presvetog otkupitelja – Shematizam, Split 1979
16. **Grupa autora**, Arheološka istraživanja na trasi autoceste u Zabiokovlju i Plini, Makarska 2011
17. **Marijan Lozo**, Još neistražene gradine i gomile u Župi kod Imotskog, Obavijesti HAD-a 18/1, 1986
18. **Marijan Lozo-Ljubo Gudelj**, Arheološki spomenici u Krstaticama i Slivnu, Zavičajno blago u funkciji razvoja Zabiokovlja, Split 2005
19. http://geoportal.dgu.hr/viewer/?baselayer=DOF

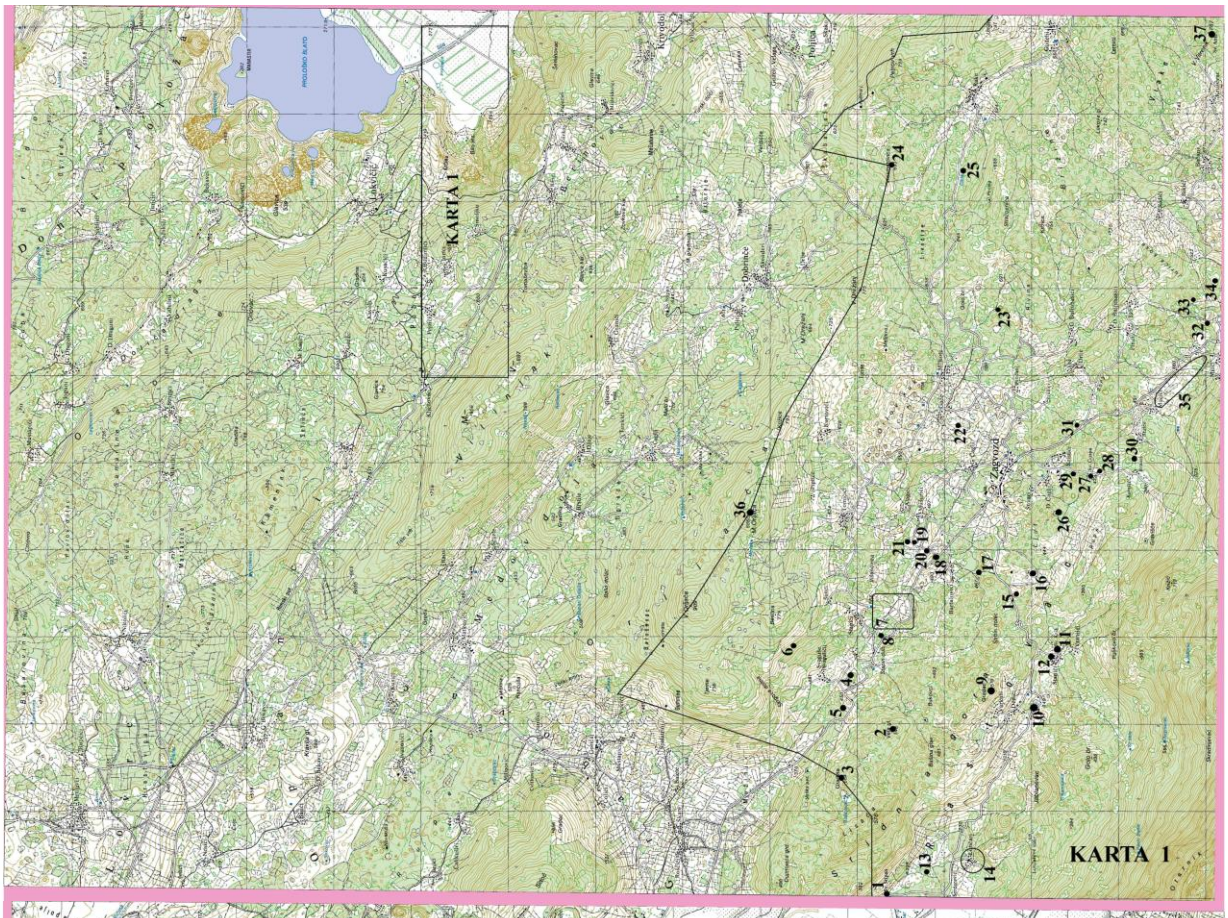
KARTA 1
KARTA 1

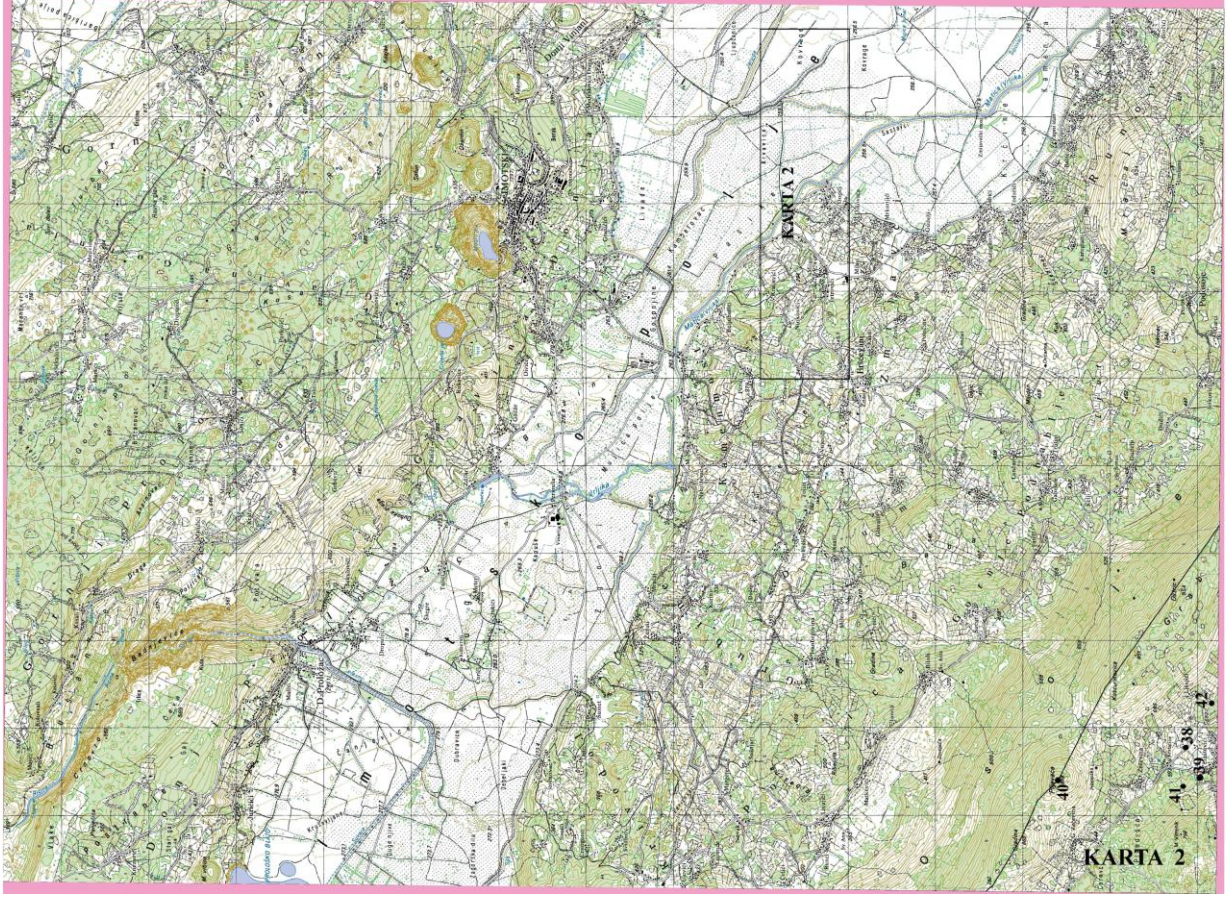
KARTA 2
KARTA 2

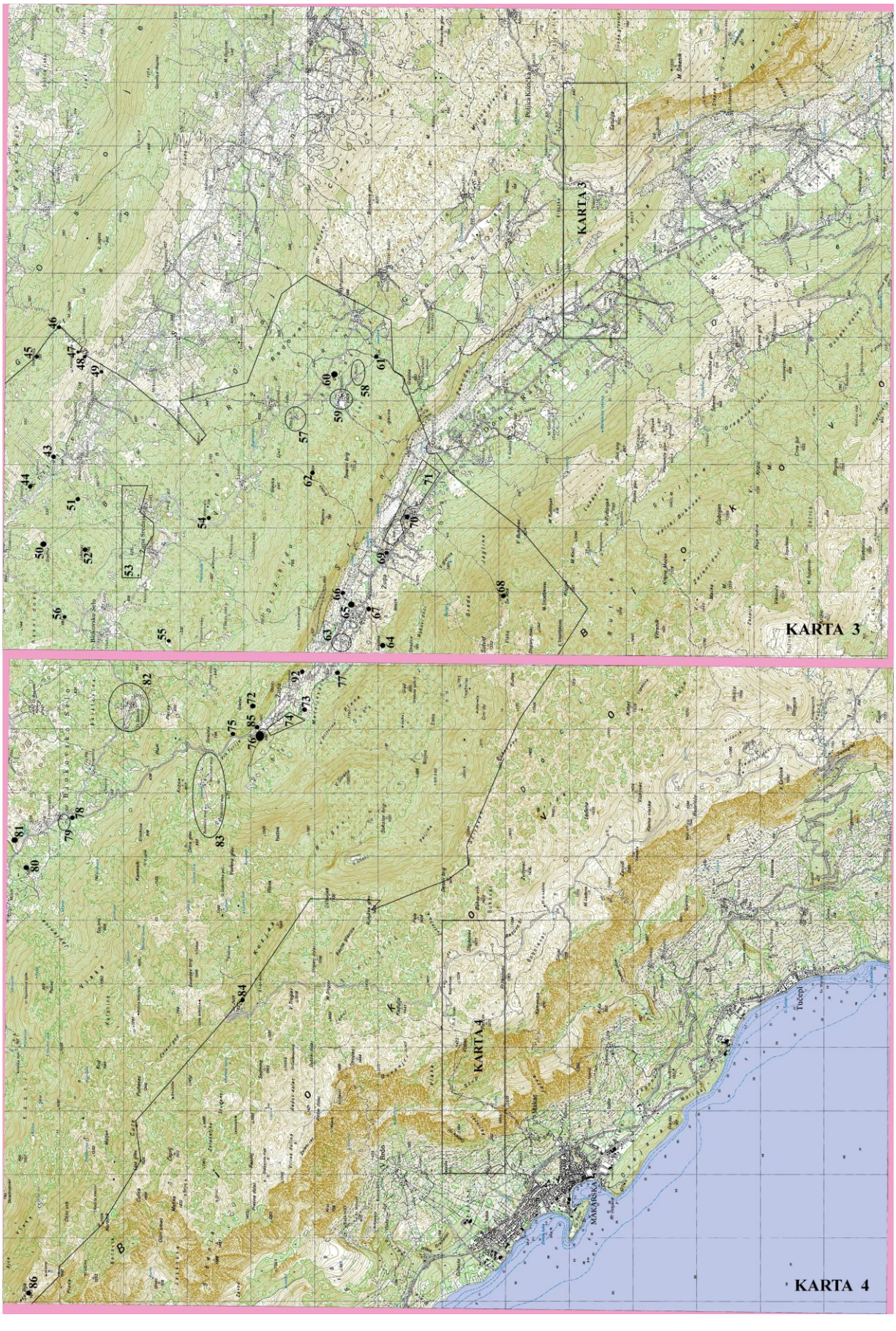
KARTA 3
KARTA 4
KARTA 3
KARTA 4

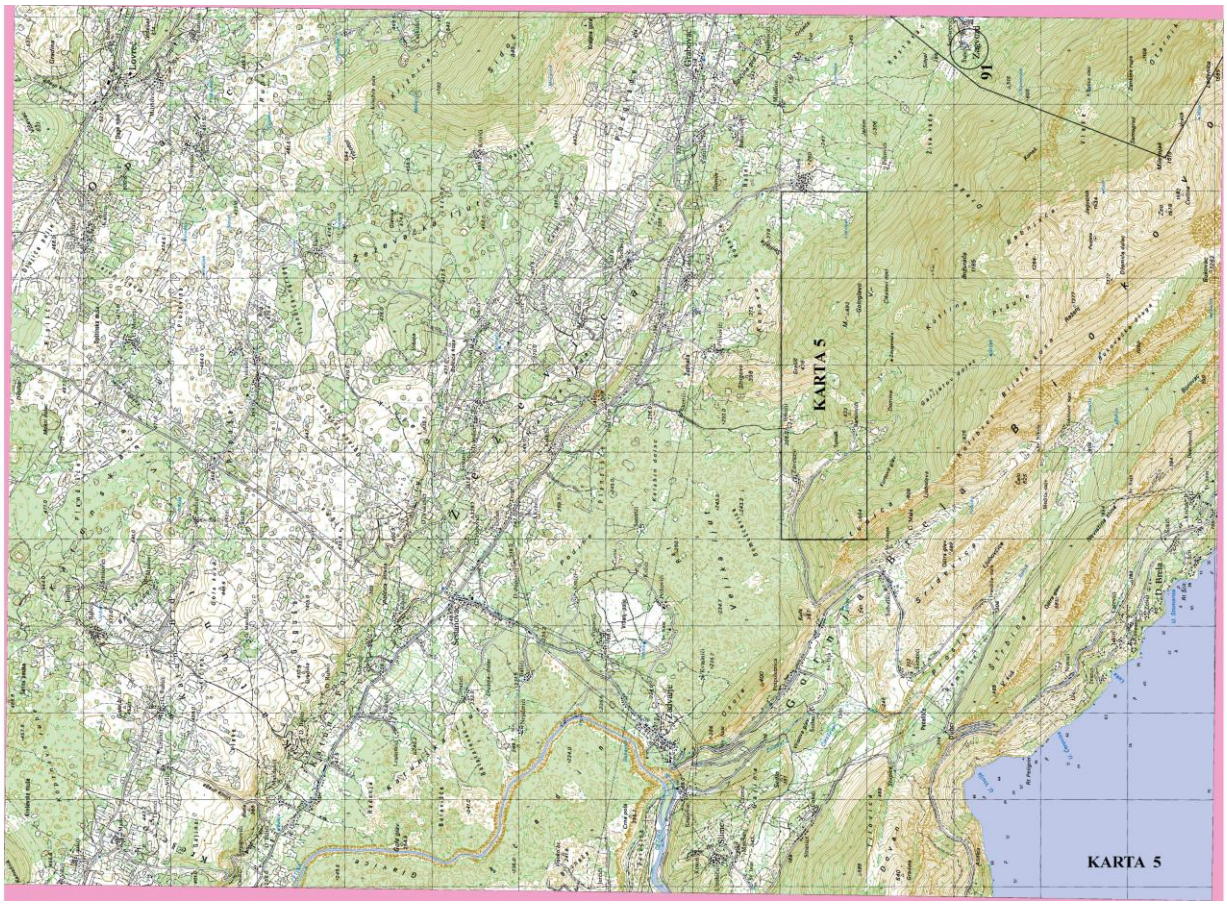
KARTA 5
KARTA 5

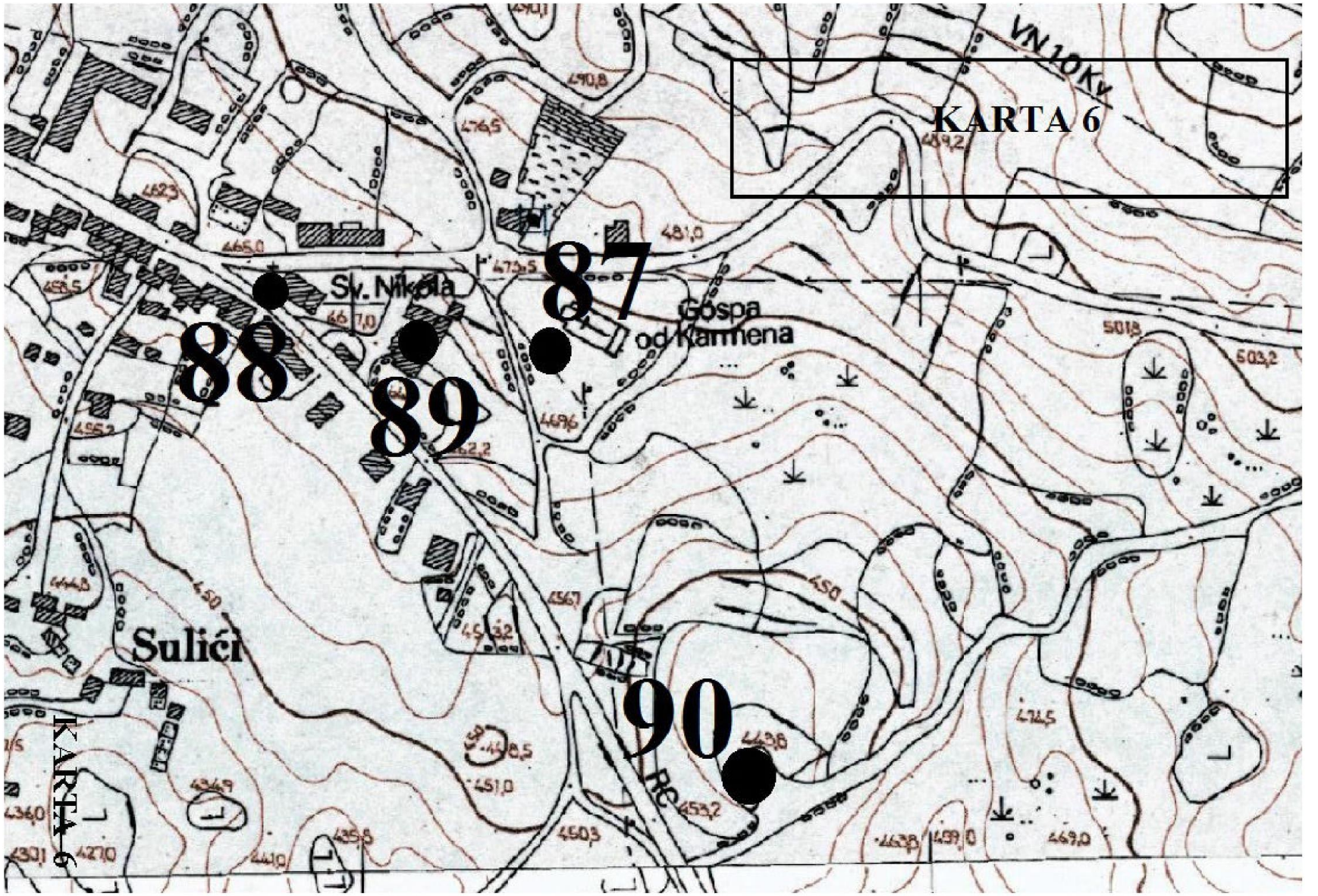
KARTA 6
VN 10 Kv
87
88
89
90
Sv. Nikola
Gospa
od Kamena
Sulići
KARTA 6
RC